

ONDERZOEKSRAPPORT VEILIGE TRAJECTEN

Naar een alternatieve invulling van veiligheid?

Dries Cautreels
Griet Roets
Rudi Roose

Domestication

Taxidermy tucan*, wood, cord, marble

178 x 100 x 60 cm

2025

© Koen Vanmechelen

*the animal died a natural death

Auteurs

Dries Cautreels, Vakgroep Sociaal werk en Sociale Pedagogiek, Universiteit Gent
Prof. Dr. Griet Roets, Vakgroep Sociaal werk en Sociale Pedagogiek, Universiteit Gent
Prof. Dr. Rudi Roose, Vakgroep Sociaal werk en Sociale Pedagogiek, Universiteit Gent

Om een diepgaand en betrouwbaar inzicht te krijgen, dienen lezers rekening te houden met de bredere context en de onderlinge relaties tussen verschillende delen van het rapport. Het selectief citeren van individuele zinnen uit het rapport kan leiden tot een vertekend begrip van de gepresenteerde informatie.

December 2025

ACADEMISCHE WERKPLAATS
DE - INSTITUTIONALISERING

VAPH

VLAAMS AGENTSCHAP VOOR
PERSONEN MET EEN HANDICAP

ISBN

9789090412269

Publicatie

01/12/2025

Contactgegevens

Universiteit Gent

Vakgroep Sociaal Werk en Sociale Pedagogiek

t.a.v. Dries Cautreels

Henri Dunantlaan 2

B-9000 Gent

België

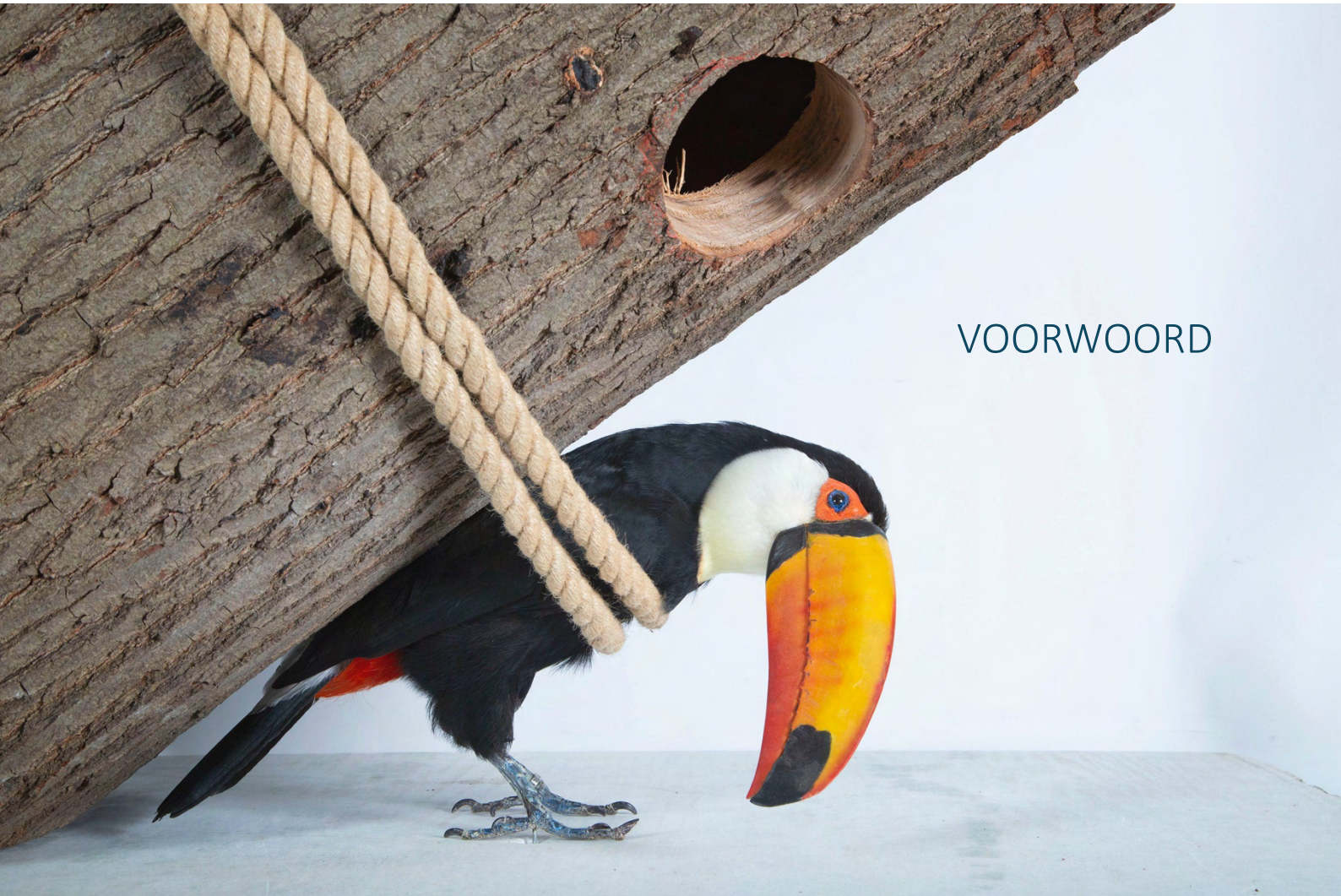
dries.cautreels@ugent.be

www.ruimtevoorzorg.be

<https://www.ugent.be/pp/swsp/nl>

Inhoudsopgave

VOORWOORD	9
HOOFDSTUK I INTRODUCTIE.....	15
1. Situering	17
2. Ambitie van het onderzoek.....	20
3. Methodologie.....	21
3.1. CAIMeR.....	21
3.2. Dataverzameling.....	23
3.3. Data-analyse	31
HOOFDSTUK II BEVINDINGEN	33
1. CONTEXT	35
1.1. Maatschappelijke context.....	35
1.2. Interventiecontext.....	37
1.3. Leefwereld.....	45
2. ACTOREN	52
2.1. Ontwerpers	52
2.2. Uitgangspunten.....	55
2.3. Uitvoerders.....	56
2.4. Doelgroep	59
3. INTERVENTIES.....	66
3.1. Herstellen van de (hulpverlenings-) relatie	66
3.2. Realiseren van een gedragen invulling van veiligheid	70
3.3. Ondersteunen voorbij gedrag.....	73
3.4. Er staan... en blijven staan.....	76
3.5. Ruimte gebruiken	79
3.6. Aansluiting maken bij de leefwereld.....	82
3.7. Opbouwen van een collectief	84
3.8. Uitbouwen van doorleefde intersectorale samenwerking.....	87
4. MECHANISMEN	91
4.1. Weg van geslotenheid naar het radicaliseren van mensenrechten	92
4.2. Ondersteuning via trajecten	93
4.3. Breuk met de vorige hulpverlening	94
4.4. Omarmen van wan- en vertrouwen	95
4.5. Onvoorwaardelijkheid op basis van tegensprekelijkheid	96
4.6. Een sociaal-ruimtelijk perspectief.....	97
4.7. (re-) Constructie van veiligheid	98
5. RESULTATEN.....	99
5.1. Hervonden veiligheid	99
5.2. Hervonden perspectief	101
5.3. Doorbroken geïnstitutionaliseerde logica's	102
5.4. Intensiteit leidend tot opportuniteiten	103
5.5. Hernieuwde continuïteit	104
HOOFDSTUK III BESLUIT	107
REFERENTIES	117

VOORWOORD

In dit rapport presenteren we de resultaten van het onderzoek naar de drie initiële projecten Veilige Trajecten (2023-2024): Schipbreukelingen, Oranjehuis en Grienta. Deze drie (netwerk-) organisaties zoeken hierbij hoe veiligheid kan vormgegeven worden voor jongeren in een situatie van ernstige verontrusting. Het zijn drie diverse projecten en kwetsbare praktijken, elk zoekend naar een alternatief voor het invullen van veiligheid via geslotenheid en dit in de context van de implementatie van het Veilig Verblijf.

In de overeenkomst van de initiatieven Veilige Trajecten met het agentschap Opgroeien werd eveneens een opdracht tot monitoring ingeschreven, met als doel de impact en resultaten op te volgen. In het Besluit van de Vlaamse Regering van 1/9/2022 wordt onder artikel 2 – 3° gesteld: “Leren en ontwikkelen: de initiatiefnemer monitort de impact van zijn acties en werkt mee aan toekomstige beleidsinitiatieven die door het agentschap Opgroeien ontwikkeld worden.” De drie initiatieven gingen voor deze monitoringsopdracht een overeenkomst aan met de vakgroep Sociaal Werk & Sociale Pedagogiek van de Universiteit Gent, en het onderzoek werd ingebed in de Academische Werkplaats De-Institutionalisering (AWDI). Deze inbedding in de AWDI verdient enige duiding.

De-institutionalisering is een hedendaags sleutelbegrip in beleids- en praktijkontwikkeling in verschillende werkvelden van zorg en het plaatst beleid en praktijk voor uitdagingen. De AWDI heeft hierbij de ambitie om de-institutionalisering te concipiëren als het transformeren van (geïsoleerde) zorgomgevingen, doelend op (geïnstitutionaliseerde) logica’s en regimes die op verschillende wijzen – in dagelijkse praktijk, in organisatie, in visie – erg bepalend kunnen zijn en ook de organisatie en beleid sterk kunnen beïnvloeden. De AWDI zoomt hierbij ook in op hoe de vormgeving van de omgeving van invloed is op die regimes en op de autonomie van jongeren en professionals en vice versa. De invulling van veiligheid kan hierbij als exemplarisch bekeken worden voor een – geïnstitutionaliseerde, repressieve, ... – logica en dito regimes.

Transformatie wordt in deze ook omarmd als het realiseren van kwaliteitsvolle leefomgevingen waar jongeren met meervoudige en complexe ondersteuningsvragen autonomie en bewegingsvrijheid ervaren, waar ze tot hun recht komen en waar ook professionals graag werken. In de zoektocht naar een alternatieve invulling van veiligheid door de drie initiële projecten Veilige Trajecten herkennen we dan ook een zoektocht naar een ge-deinstitutionaliseerd spoor voor deze jongeren, waarbij deze projecten elk op hun eigen wijze trachten de zorg en ondersteuning voor de jongeren te transformeren.

Zoals zal blijken uit voorliggend rapport betreft het een intensief onderzoek dat de perspectieven van verschillende stakeholders bij elkaar brengt: de drie organisaties die ruimte maakten voor deze blik op hun werking, de betrokken begeleiders die een inkijs gaven in hun kwetsbare praktijk en – niet in het minst – de jongeren die hun ervaringen en narratief wilden delen. Een expliciet en welgemeend woord van dank aan hen allen is dan ook op zijn plaats en vanzelfsprekend.

Het beeld van Koen Vanmechelen dat dit rapport illustreert, refereert naar de jongeren die we mochten ontmoeten tijdens het onderzoek: een toekan als een opvallende en kleurrijke vogel die ook een ondernemend en inventief dier blijkt te zijn. In het beeld gaat de toekan gebukt onder een onconventionele last die tegelijkertijd ook kansen in zich draagt; als een traject onderweg naar ergens, waar dan ook. We zijn dan ook dankbaar dat we geëngageerd toestemming kregen om dit beeld te gebruiken in voorliggend rapport en willen Koen Vanmechelen hiervoor warm bedanken.

HOOFDSTUK I

INTRODUCTIE

1. Situering

De drie initiatieven Veilige Trajecten trachtten een alternatief te realiseren voor geslotenheid als antwoord op jongeren die zich in een verontrustende opvoedingssituatie bevinden. Dit uitgangspunt van geslotenheid wordt sinds 2019 gerealiseerd via de initiatieven Veilig Verblijf. Het ontstaan van dit Veilig Verblijf is terug te brengen naar een consensus binnen de Jeugdhulp dat de gesloten residentiële opvang van jongeren met een statuut VOS (Verontrustende OpvoedingsSituatie) en MOF (een als Misdrijf Omschreven Feit), tot dan toe voor beiden gerealiseerd via de GemeenschapsInstellingen (GI's), via een gescheiden traject diende te gebeuren. Beveiliging bij expliciete verontrusting werd en wordt (na beslissing van de Jeugdrechtbank) immers ingevuld via geslotenheid die tot dan toe enkel via de GI ingevuld kon worden.

In navolging van het 'Decreet betreffende het Jeugddelinquentierecht' (februari 2019) werd medio 2019 een oproep gelanceerd met als doel het realiseren van 'Beveiligend Verblijf': een oproep gericht aan het brede (intersectorale) werkveld om gesloten residentiële opvang te realiseren voor jongeren met een VOS-statuuut en zo op Vlaams niveau bijkomende plaatsen 'Beveiligend Verblijf' in private voorzieningen te realiseren. In deze oproep wordt de principiële keuze beschreven "om de gesloten begeleiding van minderjarige delictplegers duidelijk te scheiden van die van de minderjarigen die omwille van een verontrustende situatie niet in de thuissituatie of een open setting kunnen verblijven." Na het doorlopen van de procedure werden eind 2019 21 voorzieningen geselecteerd die 132 bijkomende plaatsen 'Beveiligend Verblijf' realiseren.

In de initiatieven Veilige Trajecten wordt een alternatief gezocht voor het uitgangspunt dat beveiliging via geslotenheid vorm wordt gegeven. Deze gesloten residentiële opvang wordt op diverse wijzen ingevuld in de initiatieven Veilig Verblijf maar is, conform de oproep, wel steeds het vertrek- en uitgangspunt. Eind 2022 werden, bij aanvang ten tijdelijke titel, de drie initiatieven alsnog gevalideerd: het netwerk Schipbreukelingen (na een eerdere weigering van het dossier wegens het onvoldoende aligneren op de vraag tot geslotenheid), het West-Vlaamse netwerk vanuit Oranjehuis vzw (na geen kandidatuur ingediend te hebben maar steeds kenbaar gemaakt te hebben een alternatief aanbod te willen realiseren) en Grienta vzw (die in afwachting van de oplevering van het nieuwe gebouw via de Veilige Trajecten al een aanbod kon realiseren). De drie organisaties waren in 2022 zo de eerste initiatieven die aan de slag gingen met de Veilige Trajecten. Zoals verder beschreven zal worden was de initiële reden voor het valideren van deze drie initiatieven divers en, bij de initiatieven Grienta en Oranjehuis, ook doorheen het ganse traject tijdelijk van aard. Veilige Trajecten werden zo op diverse wijzen ingevuld, zij het steeds vanuit eenzelfde doelstelling om beveiliging op een andere wijze dan via een gesloten residentie in te vullen.

In onderstaand overzicht geven we een inkijk in het aantal gelopen trajecten tot eind december 2024, de betrokken jongeren en de gelopen trajecten:

Schipbreukelingen

Aantal gelopen trajecten		13
Geslacht	Jongen	11
	Meisje	2
Leeftijden bij start	13j	0
	14j	2
	15j	1
	16j	7
	17j	3
Verblijf ingezet		6
Time-out ingezet		10
Geslotenheid ingezet	Veilig Verblijf	0
	GI	2
	Forensische behandelunit	1

De duurtijd van de trajecten was minstens 6 maanden en – voor 10 dossiers – meer dan 12 maanden. Time -out werd hierbij op een diverse wijze ingevuld: bij netwerkorganisaties, in het netwerk van de jongere of door middel van een meerdaagse extramurale activiteit. De GI werd ingezet wegens een delict.

Oranjehuis

Aantal gelopen trajecten		11
Geslacht	Jongen	7
	Meisje	4
Leeftijden bij start	13j	2
	14j	3
	15j	1
	16j	2
	17j	3
Verblijf ingezet		3
Time-out ingezet		4
Geslotenheid ingezet	Veilig Verblijf	2
	GI	1

De duurtijd van de trajecten was bij alle dossiers tussen 9 en 12 maanden. Time-out werd hierbij in een residentiële werking van Oranjehuis ingevuld. De GI werd ingezet wegens een delict.

Grienta

Aantal gelopen trajecten		14
Geslacht	Jongen	3
	Meisje	11
Leeftijden bij start	13j	1
	14j	1
	15j	2
	16j	4
	17j	6
Verblijf ingezet		8
Time-out ingezet		1
Geslotenheid ingezet	Veilig Verblijf	3
	GI	1

De duurtijd van de trajecten was bij alle dossiers om en bij 6 maanden, wat ook gezien de tijdelijke status van het project te verklaren is. Time-out werd gerealiseerd in de GI.

2. Ambitie van het onderzoek

De betrokken jongeren bij de Veilige Trajecten zijn bij uitstek jongeren die tussen de plooien van het zorglandschap vallen. Ze plaatsen beleid en praktijk voor de uitdaging om een kwaliteitsvol begeleidingstraject vorm te geven dat – in lijn met het decreet Rechtspositie van de minderjarige – recht doet aan hun ondersteuningsnoden op basis van een perspectief van het recht op jeugdhulp, en dit meer specifiek in de zoektocht naar een alternatieve invulling van veiligheid via (louter) gesloten residentiële opvang.

Gezien het innovatieve karakter van de drie initiatieven is het dan ook zinvol om de outcome van deze in teek te onderzoeken en werd wetenschappelijke monitoring vooropgesteld. Werkt deze aanpak voor desbetreffende jongeren? Biedt de aanpak en werkmethode van Veilige Trajecten een alternatief voor de oorspronkelijk beoogde projecten Veilig Verblijf? En: welke elementen dragen bij tot succes dan wel tot (bijkomende) uitdagingen of moeilijkheden? In voorliggend rapport zoeken we mee naar antwoorden op deze (onderzoeks-) vragen.

We gaan bij deze opdracht tot monitoring bewust verder dan een klassieke invulling van een impactmeting op basis van een (louter) externe blik, en integreren bewust de perspectieven van alle betrokkenen. Bij het onderzoek werd daarom gekozen voor een onderzoeksopzet in de traditie van het kritisch realisme en werd, meer specifiek, het CAIMeR-model gebruikt als inspiratie en richtinggevend kader.

Het CAIMeR-model biedt de mogelijkheid om complexiteiten te erkennen en recht te doen aan de context waarbinnen de drie initiatieven de ondersteuning vormgeven. Het kader biedt zo ook de mogelijkheid om ervaringen vanuit verschillende perspectieven te integreren en ook (onderliggende) logica's een plaats te geven.

In 2023 vonden de eerste interviews plaats en werden de onderzoeksopzet en alle voorwaarden uitgewerkt en ingevuld, 2024 was het jaar waarin het onderzoek volop uitgevoerd werd. Tijdens het voorjaar 2025 werd gefocust op de validering van de onderzoeksresultaten, vond de data-analyse plaats en werden ook Focusgroepen georganiseerd. Het onderzoek bestaat zo bewust uit een diversiteit van methodieken om zo recht te kunnen doen aan de diverse betrokkenen en hun ervaringen. Ook jongeren namen immers deel aan dit onderzoek: terugblikkend op zowel de eigen geschiedenis als op de ervaringen met voorgaande en huidige ondersteuning. Het mag duidelijk zijn dat de initiatieven Veilige Trajecten ook een kwetsbare praktijk inhouden. Men probeert immers ten aanzien van zowel de jongeren als ten opzichte van de maatschappij via trajecten (opnieuw) veiligheid te installeren. Deze initiatieven kunnen zo, als zoekende projecten, een bijdrage leveren aan de zoektocht naar het transformeren van de zorg en ondersteuning van deze jongeren, met impact op potentieel toekomstig beleid zoals ook vooropgesteld bij de opdracht tot monitoring.

3. Methodologie

3.1. CAIMeR

De onderzoekstraditie van het ‘kritisch realisme’ of ‘realist evaluation’ biedt een kader om gelaagde en context-sensitieve bevindingen te onderzoeken en analyseren (zie bijvoorbeeld Pawson & Tilley, 1997 & 2004). Centraal bij het ‘kritisch realisme’ staat dat “dat de sociale wereld een complex en gelaagd open systeem is dat niet volledig kan worden begrepen door middel van directe empirische observaties” (Boost e.a., 2021, 835 – eigen vertaling) of ‘output’, en dus op zoek te gaan naar ‘een diepe structuur’, een “black box” (Blom & Morén, 2010, 99; Houston, 2010, 89) of “the real” (Houston, 2005, 10). Niet enkel het ‘observeerbare’ wordt zo meegenomen in het onderzoek maar onderliggende assumpties – een meta-theoretisch perspectief (Blom & Morén, 2019, 15) – worden mee in scope gebracht. Complexiteit wordt zo omarmd en als uitgangspunt genomen waardoor de centrale vraag wordt: ‘Wat werkt voor wie, onder welke omstandigheden, waarom en hoe?’ (Boost e.a., 2020; Blom & Morén, 2010; Jagosh, 2015, 2; Pawson & Tilley, 2004).

In deze onderzoekstraditie wil men zo ook op zoek gaan naar welke (contextgebonden) mechanismes aanwezig zijn (Blom & Morén, 2010, 101) en welke de organisatie- en maatschappelijke context (op micro-, meso- en macro-niveau) is waarin de acties, of de hulpverlening, is gesitueerd. Pawson en Tilly (2004) verwijzen hierbij naar de vier I’s die de gelaagdheid van die “sociale realiteit” bepalen of mechanismen triggeren, namelijk het individu, interpersoonlijke relaties, het institutionele (inclusief assumpties) en het infrastructurele en welzijnslandschap op zich.

Zoals aangegeven in de inleiding focust het onderzoek op de outcome van Veilige Trajecten. Meer dan op zoek te gaan naar een loutere ‘output’ – het “effectiviteitsvraagstuk” (Boost e.a., 2017, 154) – wordt zo de complexiteit en gelaagdheid van de Veilige Trajecten omarmd en worden ook normativiteit en context meegenomen. De centrale vragen “Werkt deze aanpak voor desbetreffende jongeren? Biedt de aanpak en praktijk van Veilige Trajecten een alternatief voor de oorspronkelijk beoogde projecten Veilig Verblijf? en welke elementen dragen bij tot succes dan wel tot (bijkomende) uitdagingen of moeilijkheden?” duiden zo op deze gelaagdheid en vragen om een kader dat deze complexiteit omarmt.

Een eerder klassieke invulling van deze traditie is ‘CMO-configuratie’ (zie bijvoorbeeld Boost e.a., 2020; Jagosh e.a., 2015; Pawson & Tilly, 2004). Context, Mechanismen en Outcome worden hierbij centraal geplaatst vanuit de idee dat context en acties (of: mechanismen) leiden tot de resultaten. Blom en Morén (2010, 2019) bouwen hier op verder – gedreven door de beperkingen van de ‘CMO configuratie’ en geïnspireerd door eigen onderzoek – en verbreden het kader via hun CAIMeR-model (zie ook Boost e.a., 2017) met een specifieke focus op sociaal werk-onderzoek.

Context	<p>Zoals aangehaald krijgt de contextuele gelaagdheid een centrale plaats als bepalend en beïnvloedend waarbij wordt gedifferentieerd tussen macro-, meso- en micro-niveau of respectievelijk:</p> <ul style="list-style-type: none"> - De maatschappelijke context - De interventiecontext (zowel duidend op de hulpverleningslogica en -cultuur als (een terugblik op) het politieke en legistische kader) - De leefwereld
Actoren	<p>Een tweede dimensie betreft betrokkenen bij de hulpverlening, formeel en informeel. Ook doelt het concept 'actoren' op de assumpties (mensbeeld, paradigma, overtuigingen, ...) die de hulpverlening mee richting geven en bepalen. Boost e.a. (2017) verruimen dit concept verder met de professionele samenwerking en dito netwerk en stellen voor actoren verder te differentiëren tussen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ontwerpers (die beleid, doelstellingen en doelen bepalen) - Uitvoerders (verantwoordelijk voor de uitvoering en het realiseren van doelen) - Doelgroep (waarbij we inzoomen op de <i>agency</i> van de jongeren en hun netwerk) <p>Daarom focussen we ook op de vooropgestelde uitgangspunten van de drie initiatieven, een perspectief dat we zelf toevoegen aan het model.</p>
Interventies	<p>Deze dimensie verwijst naar het handelen in de hulpverleningssituatie. Bij de interventies wordt gekeken naar formele en informele acties maar worden deze ook breder gedefinieerd dan de louter formele hulpverlening. Er wordt hierbij gekeken naar interventies van en met:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hulpverlening - "Cliënten" (jongeren en gezin) - Maatschappij
Mechanismen	<p>Centraal bij deze vierde dimensie staat de zoektocht naar "wie waarom op welke manier reageert op de uitgevoerde interventies" (Boost e.a., 2017, 110). Blom en Morén (2010) verwijzen hier naar geanticiperde sociale, sociaal-psychologische en psychologische (veranderings-) mechanismen die maken of de situatie effectief verandert. Boost e.a. (2017, 165) leggen hierbij vooral de nadruk op het onderzoeken en formuleren van hypothesen en verwachtingen die, al dan niet, "geactiveerd worden door het programma" of werkzame principes.</p>
Resultaten	<p>Ook bij het in kaart brengen van de gevolgen en resultaten van de hulpverlening wordt een brede focus vooropgesteld, doelend op 'output' (concrete resultaten) en <i>outcome</i>: resultaten die zich situeren aan de oppervlakte, in het proces, en 'in de diepte' (Blom & Morén, 2010, 110 – eigen vertaling). Er wordt hierbij ook gerefereerd naar de geleefde ervaringen en leefwereld van de betrokken jongeren en hun gezin. Tot slot is het noodzakelijk, zoals aangevuld door Boost e.a. (2017, 166), om de impact te spiegelen aan de vooropgestelde doelen.</p>

Zowel de gelaagdheid van het model, het appeleren aan de leefwereld en eigen ervaringen van de jongeren als aan de maatschappelijke context maken het model 'realist evaluation' tot een solide methodologisch kader voor de data-analyse van voorliggend onderzoek. Blom en Morén (2010), verwijzend naar ecologische theorieën, beschrijven dit als het erkennen van de participanten als "person-in-environment". Het erkennen van de normativiteit, met ook gevolgen voor ieders positionaliteit, sluit hierbij aan en biedt zo ook kansen. Het is immers duidelijk, zoals ook beschreven in de korte historische terugblik, dat ver- en vooronderstellingen sterk bepalend zijn en gevolgen hebben op de hulpverlening en het hulpverleningslandschap als geheel. Zoals Boost e.a. (2020, 832) aangeven is het potentieel van 'realist evaluation' overtuigend beargumenteerd door verschillende academici in sociaal werk maar zijn er slechts een beperkt aantal empirische voorbeelden tot nu toe (zie bijvoorbeeld Samyn e.a., 2023). Ook aan deze zoektocht kan voorliggend onderzoek een bescheiden bijdrage leveren.

3.2. Dataverzameling

Dit onderzoeksrapport is gebaseerd op de input van diverse stakeholders bij de initiatieven Veilige Trajecten en gebeurde ook via diverse onderzoeksmethoden, de idee van triangulatie indachtig. De data werden verzameld via documentanalyse, semigestructureerde (individuele en groeps-) interviews, etnografisch veldwerk in 2023 en 2024 en focusgroepen in 2025. Via deze gediversifieerde dataverzameling werd een multiperspectivisme omarmd dat de verschillende aspecten uit het CAIMeR-model gestalte geeft.

In 2023 vonden de eerste interviews plaats met beleidsactoren (agentschap Opgroeien en de 3 initiatieven). De dataverzameling vond voornamelijk plaats in 2024: intensief veldwerk ging door op verschillende plaatsen in de betrokken provincies (Oost-, West-Vlaanderen en Vlaams-Brabant). De situatie van Grienta was specifiek in die zin dat 2024 ook de start inluidde van het Veilig Verblijf binnen de organisatie en dat de organisatie zich met andere woorden in volle transitie bevond. Toch zijn we eind 2023 ook met begeleiders in gesprek kunnen gaan en hebben we ook hier in 2024 het perspectief van jongeren kunnen includeren. In 2025 werden na de eerste data-analyse ook 6 Focusgroepen georganiseerd.

Document-analyse

Om de context van Veilige Trajecten te (de-) construeren werd een analyse gemaakt van de relevante beleidsdocumenten. De geraadpleegde documenten zijn:

Beleidsplan	Globaal Plan Jeugdzorg. De kwetsbaarheid voorbij... Opnieuw verbinding maken.	03/02/2006
Beleidsplan	Perspectief 2020. Nieuw ondersteuningsbeleid voor personen met een handicap.	09/07/2010
Rondzendbrief	Uitbereidingsbeleid 2017. Praktische en inhoudelijke modaliteiten inzake dossiervorming.	04/07/2016
Beleidsbrief	Beleidsbrief Welzijn, Volksgezondheid en Gezin 2017-2018	30/10/2017
Nota aan de Vlaamse Regering	Ontwerpbesluit van de Vlaamse Regering houdende wijziging van het besluit van de Vlaamse Regering van 26 februari 2016 houdende erkenning en subsidiëring van multifunctionele centra voor minderjarige personen met een handicap wat betreft de erkenning en subsidiëring van multifunctionele centra voor minderjarige personen met een handicap met GES+	08/06/2018
Decreet	Decreet betreffende het jeugddelinquentierecht	15/2/2019
Rondzendbrief	Uitbouw van het residentiële aanbod in de jeugdhulp	13/5/2019
Formulier	Kandidaatstelling realisatie van aanbod beveiligend verblijf door 'Netwerk beveiligend aanbod Vlaams-Brabant – Brussel' of: Schipbreukelingen	26/09/2019
Rondzendbrief	Decreet jeugddelinquentie – besluitvorming inzake de oproep tot kandidaatstelling voor beveiligend verblijf	18/12/2019
Visienota	Pleisterplekken. En alternatieve woonplekken in de jeugdhulp	12/2/2021
BVR	Besluit van de Vlaamse Regering over de uitvoering van een hulpprogramma geblokkeerde ontwikkelingstrajecten	5/5/2023
Rondzendbrief	Uitbreiding verblijfsaanbod met mandaat tot de beslotenheid in de jeugdhulp Vlaams-Brabant/Brussel, als onderdeel van het hulpprogramma geblokkeerde ontwikkelingstrajecten.	8/2/2024
Rondzendbrief	Geactualiseerde aanpak aspecten beveiliging in de hulpprogramma's geblokkeerde ontwikkelingstrajecten	09/2024
Regeerakkoord	Vlaams regeerakkoord 2024*2029	10/2024
Online rapport	Cijfer rapport Aanvragen crisisjeugdhulp en niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp ¹	2024
Online rapport	Cijfer rapport Verontrusting ²	2024

¹ <https://www.opgroeien.be/kennis/cijfers-en-onderzoek/aanvragen-crisisjeugdhulp-en-niet-rechtstreeks-toegankelijke-jeugdhulp#toc-aanvragen-niet-rechtstreeks-toegankelijke-jeugdhulp>
<https://www.opgroeien.be/kennis/cijfers-en-onderzoek/aanvragen-crisisjeugdhulp-en-niet-rechtstreeks-toegankelijke-jeugdhulp/cijfers-op-maat>

² <https://www.opgroeien.be/kennis/cijfers-en-onderzoek/verontrusting#toc-cijfers-over-gerechtelijke-trajecten-in-het-kader-van-verontrusting->

<https://www.opgroeien.be/kennis/cijfers-en-onderzoek/verontrusting/cijfers-op-maat>

Doorheen de analyse van deze documenten werd de ontstaansgeschiedenis van Veilig Verblijf en Veilige Trajecten gereconstrueerd en werd de Context ook in beeld gebracht. Zoals duidelijk zal worden bij deze reconstructie is er ook terminologisch een evolutie merkbaar, van Beveiligend Verblijf over Pleisterplekken naar Veilig Verblijf. Aangezien de laatste beleidsnota Veilig Verblijf gebruikt en bestendigt, aligneren we ons hier in dit rapport op, al zijn we ons bewust dat de connotatie die aan veiligheid wordt gegeven via de invulling van geslotenheid ook inhoudelijk tot debat kan leiden.

Semigestructureerde interviews

Semigestructureerd kwalitatieve interviews werden uitgevoerd in de periode 2023-2024 met diverse betrokkenen. De interviews waren divers in tijd, context, aanwezigheid, ... In de interviews werd gefocust op de Interventies, Context en outcomes en werden ook mogelijke Mechanismen bevraagd door te reflecteren op mogelijke verklaringsgronden.

1. Beleidsactoren

Bij deze semigestructureerd interviews werden zowel betrokkenen binnen het agentschap Opgroeien (n=2) bevraagd en gingen ook interviews door met de leidinggevendenden van de drie betrokken organisaties (n=9). Er werd hierbij een interviewleidraad gebruikt die onder andere gebaseerd was op de vijf aspecten uit het CAIMeR-model (voorbeeldvragen zijn: 'Welke elementen zijn bepalend voor de context waarin jullie werken', 'Welke directe en indirecte condities ervaren jullie', 'Welke visie was bepalend' en 'Welke samenwerking werd beoogd', 'Welke zijn de doelen die jullie vooropstellen' en 'Wanneer is het geslaagd', ...). Aanvullend was er tijdens deze interviews ruimte om het gesprek verder te laten leiden en inspireren door de antwoorden van de respondenten. Alle interviews werden audio-opgenomen en nadien getranscribeerd (in de tekst aangeduid met 'transcriptie interview staf').

2. Begeleiders

De betrokken begeleiders van Oranjehuis en Schipbreukelingen werden allen geïnterviewd: 16 betrokken begeleiders gingen akkoord met een interview, 11 individuele interviews en één groepsgesprek met 5 betrokken begeleiders. Aangezien Grienta zich eind 2023, begin 2024 in volle transitieperiode bevond – de opening van het gebouw was voorzien voor januari 2024 – bevonden ook de trajecten van zowel de jongeren als de begeleiders zich op een kantelpunt. Sommige begeleiders stapten mee in het Veilig Verblijf, andere gingen een andere uitdaging aan, ... Via enkele interviews hebben we echter ook inzicht gekregen in de gelopen Veilige Trajecten.

Voorgaand aan de interviews werd in elke van de drie organisaties een collectief informatiemoment ingepland: de onderzoeker werd uitgenodigd op het teamoverleg en stelde daar het onderzoek voor, stemde af rond de modaliteiten en bood ruimte voor vragen, aanvullingen of feedback (dewelke ook werd gecaptureerd in het onderzoek).

Bij deze interviews werd een interviewleidraad gebruikt die gebaseerd was op het CAIMeR-model (voorbeeldvragen zijn: 'Wat maakt Veilige Trajecten voor jou uniek', 'Hoe vul je de trajecten in' en 'Welke positie neem je in als begeleiding', 'Welke visie, organisatie en samenwerking heb je hierbij nodig?', 'Wat is voor jou veiligheid?', ...). Bijkomend was er eveneens ruimte om het gesprek richting te geven doorheen de antwoorden van de respondenten. Tijdens de interviews werd zowel gereflecteerd op de Veilige Trajecten an sich en het eigen functioneren als op de lopende en gelopen trajecten. Alle interviews werden audio-opgenomen en nadien getranscribeerd (in de tekst aangeduid met 'transcriptie interview begeleiding').

3. Jongeren of ouders

11 jongeren werden bereid gevonden om af te spreken met de onderzoeker. Contacten werden steeds geïnitieerd door de betrokken begeleider die de jongere het onderzoek voorstelde (al dan niet aan de hand van korte video-montages die de onderzoeker hiertoe maakte), de vraag stelde of hij of zij wilde participeren en het eerste contact regelde. De onderzoeker maakte hiervoor een afbeelding en animatie die de betrokken begeleiders – indien zinvol geacht – aan de jongeren kon bezorgen. Het contact werd dus steeds gelegd via de betrokken begeleiding, wat een afhankelijkheid impliceerde als onderzoeker en maakte – gezien de woelige context van zowel de jongeren als de begeleiders – dat contacten soms moeilijk of traag vorm kregen of dat deelname aan het onderzoek het laatste item op het prioriteitenlijstje was.

Met de meeste jongeren werd eenmalig afgesproken, met andere jongeren (n=4) werd meermaals afgesproken. De plaats van afspraak werd telkens in overleg met de jongere bepaald: van thuis tot in de voorziening, van op een netwerkoeverleg tot... naast elkaar in de auto, op een terras of op een kartingbaan. Regelmatig was er één van de ouders ook (even) aanwezig. Twee jongeren gaven aan dat ze zelf niet wilden deelnemen maar dat zij akkoord waren dat familie geïnterviewd werd. Met hen werd dan ook een interview ingepland. Bij de kadering van het onderzoek werd steeds de vrijwilligheid van deelname benadrukt, hierbij ook verwijzend naar de informatiebrief en de informed consent. Aan de jongeren werd dus steeds duidelijk gesteld dat er op generlei wijze dwang kon en zou zijn tot deelname aan het onderzoek. De informatiebrief en informed consent werd bij de start ook telkens overlopen/geduid en de anonimiteit werd benadrukt.

In het kader hiervan werd er ook bewust voor gekozen om als onderzoeker systematisch geen dossiers in te kijken: de open en nieuwsgierige ingesteldheid die als onderzoeker zo ingenomen kon worden, resulteerde in een onbevangen gesprek. Vier jongeren gaven (soms last-minute) aan dat ze alsnog niet wilden deelnemen aan het onderzoek, bij andere jongeren (n=2) bepaalde het moment en/of de jongere zelf dat het interview niet kon doorgaan (niet opdagen, geen energie vinden, ...).

Aangezien Grienta zich eind 2023, begin 2024 in volle transitieperiode bevond – de opening van het gebouw was voorzien voor januari 2024 – bevonden ook de trajecten van zowel de jongeren als de begeleiders zich op een kantelpunt. Van de gelopen trajecten werd één van de jongeren bereid gevonden om deel te nemen aan het onderzoek. Er werd verschillende keren afgesproken in de voorziening waar ze verbleef.

Een interviewleidraad, onder andere gebaseerd was op de vijf aspecten uit het CAIMeR-model, werd hierbij gebruikt. Afhankelijk van de wens en voorkeur van de jongeren of ouder, werden sommige interviews audio-opgenomen en nadien getranscribeerd. Aangezien enkele gesprekken in het Frans doorgingen, werden deze ook voorafgaand vertaald. Anderen gaven aan dat een audio-opname de drempel zou verhogen of simpelweg niet goed aanvoelde, waardoor uitgebreide notities (inclusief citaten) genomen werden tijdens de interviews. De audio-opnames werden nadien getranscribeerd (in de tekst aangeduid met ‘transcriptie interview jongere/context’ zonder indicatie van de organisatie om anonimiteit te garanderen) en van alle momenten en ontmoetingen werden veldnotities genomen (in de tekst aangeduid met ‘veldnotities’).

De citaten in het rapport werden telkens geanonimiseerd. Ook werden de citaten ontdaan van ‘spreektaal’; woorden en zinsbouw werd hierbij soms ietwat herschreven zonder hierbij te raken aan de boodschap en inhoud.

Etnografisch veldwerk

De derde pijler van het onderzoek betreft de etnografische data die doorheen de periode van het ganse onderzoek werd verzameld.

1. Jongeren

Ter aanvulling, of onderbouwing, van de verschillende gesprekken hadden de ontmoetingen met de jongeren een expliciet etnografische insteek. Zoals eerder vermeld werd afgesproken op de plek waar de jongere dit wilde: diverse omgevingen die allen ook betekenis verleenden aan de jongere, het gesprek, ...: meer dan louter interviews betrof het zo ook een (participatieve) observatie.

Sommige ontmoetingen bevonden zich in de informele sfeer (van het skateplein tot rondfietsen in de stad, van een terras tot Lunch Garden), sommige in de eigen omgeving (van thuis tot in de voorziening waar men woonde) en andere in een formele context (bijvoorbeeld op een netwerktafel met de jongere en alle betrokkenen). De jongeren namen de onderzoeker mee naar plekken die voor hen relevant zijn of betekenis hadden, die voor hen veilig of vertrouwd aanvoelden, ... Onderstaande foto's bieden een illustratie van deze diverse omgevingen; thuis, samen onderweg in de auto of.. tijdens een babybezoek:

De observaties en gesprekken werden systematisch gedocumenteerd in zowel handgeschreven als uitgetypte veldnotities (in de tekst aangeduid als 'veldnotities'). Deze bevatten niet alleen gedetailleerde beschrijvingen van de waarnemingen, maar ook letterlijke citaten uit de gevoerde gesprekken.

2. De organisaties

Een betrokkenheid op de drie initiatieven resulteerde ook in verschillende ontmoetingen, uitwisseling, debat, ... Deze contacten met leidinggevenden van de organisaties en de begeleiders vonden plaats op zowel informele als formele momenten, in het moment zelf en ter voorbereiding ervan. Voorbeelden van deze momenten zijn gezamenlijke participatie aan studiedagen (onder andere lunchdebatten Contactcomité Jeugdhulp (juni 2023 & oktober 2024), studiedag 'De rechten van kinderen en jongeren in de integrale jeugdhulp: hoe verder met het decreet rechtspositie?' (juni 2025), een discussieavond met de drie initiatieven (25 mei 2023), betrokkenheid vanuit de AWDI tijdens onder andere het colloquium 2023 en de atelierreeks 2024, de intervisiegroep in West-Vlaanderen (vier bijeenkomsten), de open Algemene Vergadering Schipbreukelingen, ... Ook van deze momenten werden handgeschreven en uitgetypte veldnotities gemaakt, in dit rapport aangeduid met 'veldnotities'. Deze omvatten soms gedetailleerde beschrijvingen van wat gebeurde, citaten en eigen appreciaties van de gebeurtenissen en/of situatie.

Focusgroepen

In het voor- en najaar van 2025 werden zes focusgroepen georganiseerd waar de bevindingen uit de document-analyse, de interviews en het etnografisch veldwerk werden gepresenteerd als start van debat en uitwisseling. Op vijf van deze provinciaal georganiseerde focusgroepen werden diverse stakeholders uit de Jeugdhulp uitgenodigd, doelend op leden uit het (midden-) kader van organisaties uit verschillende sectoren die innovatief aan de slag gaan met en binnen hun organisaties en hierbij ook zoekend zijn naar een (her-) invulling van veiligheid, beveiliging, ...

De focusgrepen werden opgevat als Lerende Netwerken en werden ook ingeleid en geduid vanuit de-institutionalisering als transformatie van logica's en regimes. De Lerende Netwerken startten telkens met een presentatie die bestond uit drie delen – 1) De-institutionalisering als transformatie, doelend op logica's en regimes, 2) Veiligheid als exemplarisch voor een geïnstitutionaliseerde logica en dito regime en 3) Duiding van het onderzoek – waarna er telkens ingezoomd werd op de vragen: waar is er een beweging naar transformatie, waar worden geïnstitutionaliseerde logica's en regimes ontmanteld en wat is nodig om tot transformatie te komen.

De vijf focusgroepen werden provinciaal georganiseerd en gingen door:

Provincie West-Vlaanderen	12/05/2025	8 deelnemers
Provincie Antwerpen	13/05/2025	11 deelnemers
Provincie Oost-Vlaanderen	26/05/2025	8 deelnemers
Provincie Limburg	10/06/2025	13 deelnemers
Provincie Vlaams-Brabant	17/09/2025	6 deelnemers

De deelnemers kwamen uit diverse organisaties uit de werkvelden van het agentschap Opgroeien (jeugdhulp, diagnostiek, ...), organisaties met een aanbod voor minderjarigen vanuit het Vlaams Agentschap voor Personen met een Handicap (residentiële en ambulante zorg), intersectorale netwerkorganisaties (onder andere vanuit het kader 'De Ideale Wereld'), het agentschap Opgroeien, ... Op deze wijze – waarbij teruggekoppeld wordt naar een ruimere vertegenwoordiging van actoren in (organisatie-) beleid en werkveld – boden de Focusgroepen de kans om de reeds vergaarde inzichten en resultaten in gesprek te brengen en te verdiepen vanuit het principe van 'member check'.

Tot slot werd 23 september 2025 ook een Focusgroep georganiseerd met de initiatiefnemers waarin de bevindingen volgens het CAIMeR-model uitgebreid besproken werden. De resultaten werden zo verdiept en reflectie op de bevindingen en praktijk vonden plaats.

Elke focusgroep nam drie uur in beslag, werd audio-opgenomen en nadien getranscribeerd (in de tekst aangeduid met ‘focusgroep’). De informatie en input die vergaard werd doorheen deze zes Focusgroepen wordt geïntegreerd in het Besluit, het derde hoofdstuk van voorliggend rapport.

Ethische goedkeuring

Het onderzoek gebeurde volgens het Algemeen Ethisch Protocol van de Universiteit Gent. In 2023 werd eveneens de procedure voor de ethische goedkeuring doorlopen bij de Ethische Commissie van de faculteit Psychologie en Pedagogische Wetenschappen (FPPW). Hierbij werd de procedure ‘Algemeen Belang’ gemotiveerd en doorlopen. Bij deze rechtsgrond is er geen expliciete toestemming nodig van de ouders van de betrokken jongeren voor de verwerking van persoonsgegevens.

Bij de motivering hiertoe werd gesteld: “Desbetreffende jongeren bevinden zich in een precaire situatie die ook wordt omschreven en geïndiceerd als een “verontrustende opvoedingssituatie” (VOS), die refereert naar de jongere maar ook naar zijn of haar opvoedingssituatie. Dientengevolge is er een kans dat ouders of voogd geen toestemming geven voor deelname aan het onderzoek, ook als jongeren zelf zouden willen participeren. Deelname aan het onderzoek is echter in het belang van desbetreffende jongere en het betekent ook een grote meerwaarde als deze jongeren alsnog geïnccludeerd kunnen worden in het onderzoek. Daarom zullen we de rechtsgrond ‘algemeen belang’ gebruiken bij de verwerking van de persoonsgegevens.” De aanvraag werd, na bespreking, ingediend 27 maart 2023 en, na amendering en aanpassing, finaal goedgekeurd 28 september 2023.

Tijdens het onderzoek was er een continu bewustzijn van de kwetsbaarheid van zowel de betrokken begeleiders – die in dit tijdelijk en experimenteel kader ook druk ervaren wat betreft hun werk en het uitwerken van dit alternatief voor geslotenheid – als de betrokken jongeren en/of hun gezin. Tijdens het onderzoek werd de onderzoeker op sommige momenten ook expliciet geappelleerd aan de kwetsbaarheid van de gedeelde ervaringen: “Wees vriendelijk met wat ik te grabbel heb gegooit” (transcriptie interview context). Zoals eerder vermeld was het bij dit onderzoek essentieel om een vertrouwensband te realiseren met de betrokken jongeren en/of hun familie of informeel netwerk. Het benadrukken van de vrijwilligheid, onbevangenheid (geen dossierinzage) en flexibiliteit droegen hieraan bij.

3.3. Data-analyse

Bij de data-analyse werd het verzamelde onderzoeksmateriaal in eerste instantie thematisch gecodeerd. Voortbouwend op de traditie van het 'kritisch realisme' stond bij deze analyse de vraag "Wat werkt voor wie, onder welke omstandigheden, waarom en hoe" centraal. Complementair aan deze deductieve codering werd dit proces sterk gekleurd door de inzichten die doorheen het onderzoek ontstonden, referend naar het eveneens inductieve karakter van dit coderen of, zoals Hsieh en Shannon (2005) stellen, een "directed content analysis".

In een tweede fase werden deze thema's en inzichten ingedeeld op basis van het CAIMeR-model: in elk van deze vijf domeinen belichten we hierbij telkens de verschillende inzichten en bevindingen die tijdens het onderzoek naar voor kwamen. Deze analyse werd uitgevoerd door de onderzoeker en werd ook verdiept in samenwerking met de twee promotoren binnen de AWDI waardoor ook inter-beoordelaarsbetrouwbaarheid gerealiseerd werd. Vervolgens worden deze verschillende elementen verbonden, doelend op het in de analyse formuleren van conclusies enerzijds en werkzame praktijk en principes anderzijds. Bij deze analyse werd het perspectief van de-institutionalisering als transformatie (Roets e.a., 2022; Cautreels e.a. 2024) geïntegreerd.

HOOFDSTUK II

BEVINDINGEN

1. CONTEXT

Waar vinden de Veilige Trajecten plaats?

Bij deze eerste dimensie van het CAIMeR-model brengen we de context in beeld waarbinnen de drie initiatieven Veilige Trajecten zich bewegen, vanuit een macro-, meso- en micro-perspectief.

Bij de maatschappelijke context ('macro') geven cijfers van het agentschap Opgroeien een indicatie van een stijgende vraag naar hulpverlening en van verontrusting, en wordt ook ingezoomd op een historische constante waarbij bij onveiligheid (gesloten) residentiële opvang lijkt te initiëren. Bij de interventiecontext ('meso') focussen we op het beleidskader rond beveiliging in de jeugdhulp: een terugblik die teruggaat tot de jaren negentig waarbij beleid antwoorden zoekt op situaties van verontrusting. Bij de leefwereld ('micro') zoomen we verder in op de contexten waarbinnen de (levens-)trajecten van de jongeren zich afspelen: contexten die inherent uitdagend zijn, met hulpverleningstrajecten die getypeerd worden door een kwetsbaarheid en escalatie, en met afwijzing als spreekwoordelijke rode draad.

We zoomen zo in op de contextfactoren die bepalend (kunnen) zijn voor de drie initiatieven, en zowel de vooropgestelde doelen als de interventies kunnen beïnvloeden. We baseren ons hierbij op de diverse data die verzameld werd in het kader van dit onderzoek en, meer specifiek, de documentanalyse en interviews evenals cijfers van het Agentschap Opgroeien.

1.1. Maatschappelijke context

Een stijgende vraag naar jeugdhulp

Algemeen is er sprake van een stijgende vraag naar en inzet van jeugdhulpverlening. In de cijfers van 2023 van het agentschap Opgroeien lezen we – als bevestiging van de eerdere trend – een stijging van zowel het aantal aanvragen voor niet-rechtstreeks toegankelijke jeugdhulp als de crisisjeugdhulp. Na het uitfilteren van deze cijfers (bijvoorbeeld wat betreft heraanmeldingen en de transitie van de zorginternaten) is er ten opzichte van 2022 sprake van een stijging van 4% kinderen en jongeren waarvoor een nieuwe hulpvraag gesteld wordt en een stijging van 5% van minderjarigen waarvoor jeugdhulp werd opgestart, vooral binnen de pleegzorg. In de cijfers met betrekking tot de aard van de nieuwe hulpvragen lezen we een stijging voor alle hulpverleningsvormen maar zien we ook een consistente stijging in de inzet van residentiële jeugdhulp.

Binnen de crisisjeugdhulp is er eveneens sprake van een stijgende tendens (+8%), vooral wat betreft “hulp in het crisisnetwerk” doch deze wordt vooral ingegeven door het aantal vragen per kind of jongere dat toeneemt (de heraanmeldingen), deels te verklaren vanuit een stijgend aantal crisisverblijfplaatsen dat volzet is.

Ook lezen we in de cijfers indicaties voor een stijgende complexiteit. In 2023 is er sprake van een stabilisering van de vraag naar persoonsvolgende convenanten in vergelijking met 2022 doch is er een sterke stijging bij de aanvragen voor “intersectorale prioritaire hulpvragen”, of IPH-middelen, van 50% en een stijgend aantal jongeren waarvoor het intersectoraal zorgnetwerk werd opgestart. Daarenboven is er ook voor jongeren die reeds een aanbod in de jeugdhulp krijgen een stijgend aantal vragen voor time-out van 7%. Deze cijfers lijken aan te sluiten bij “de stijgende complexiteit van de zorgvragen” zoals deze in het regeerakkoord wordt vermeld.

Stijgend aantal meldingen van verontrusting

In datzelfde regeerakkoord wordt er verwezen naar een stijging van situaties van verontrusting: “Meer en meer jongeren worstelen met hun mentale gezondheid of groeien op in verontrustende gezinssituaties.” In de cijfers van 2023 van het agentschap Opgroeien wordt eveneens ingezoomd op verontrusting en wordt er een algemeen stijgende tendens vastgesteld. Zowel wat betreft consultvragen van professionals aan OCJ en VK werd in 2023 een stijging van 6% unieke kinderen en jongeren gezien in vergelijking met 2022. Ook bij de individuele meldingen ‘maatschappelijke noodzaak’ werd in 2023 bij zowel de OCJ’s als de VK’s een stijging gezien van respectievelijk 9,4% en 16%, een bestendiging van eerdere stijgende lijn waarbij parket de grootste aanmelder is.

Ook bij de instroom van (unieke) kinderen en jongeren in een verontrustende situatie bij de Vlaamse jeugdparketten wordt een stijging van 7,3% gezien. Desondanks is er wel een daling van 9% ten opzichte van 2022 wat betreft de vordering ‘verontrusting’ ten aanzien van de jeugdrechter en de daaropvolgende opdracht aan de sociale diensten. Desalniettemin stijgt het aantal kinderen en jongeren waarvoor een maatregel VOS wordt opgelegd licht (+1,5%), een stijging die vooral wordt verklaard door de maatregel VOS via hoogdringendheid (+26,5%).

In het regeerakkoord wordt specifiek gefocust op deze situaties van verontrusting, met een focus op zowel het kind of de jongere als op de context: “Wanneer een kind in een gezin zich in een verontrustende opvoedingssituatie bevindt en daardoor op de radar komt van hulpverlening, dienen álle minderjarigen uit dat gezin opgevolgd te worden tenzij kan vastgesteld worden dat de hulpnood zich enkel voordoet bij de aangemelde jongere.”

Geslotenheid als veiligheid

Bij het zoeken naar een gepast antwoord op deze situaties van verontrusting wordt in het regeerakkoord verwezen naar het belang van residentiële hulpverlening: “In de residentiële jeugdhulp zorgen we ervoor dat er capaciteit en omkadering is, zodat er voor kinderen die het nodig hebben in een verontrustende situatie een plaats beschikbaar is. Voor de minderjarigen waarvoor het nodig is, zorgen we voor genoeg mogelijkheid om gesloten te werken. Dit aanbod wordt ook voorzien voor kinderen onder de 12 jaar.” Dit beleid sluit aan bij een historische constante waarbij residentiële zorg naar voor wordt geschoven om veiligheid te realiseren in situaties van verontrusting.

De brede ‘noemer’ verontrusting maakt zo dat jongeren met zeer diverse levenstrajecten naar gesloten residentiële opvang toegeleid worden. Dergelijke plaatsing bij verontrusting werd georganiseerd in de Gemeenschapsinstelling (GI) als enige organisatie die gemandateerd was om deze geslotenheid te realiseren. Een gesloten residentiële opvang en de bijhorende logica werd zo ingezet als een maatschappelijk en pedagogisch antwoord op zowel jongeren die een delict pleegden als jongeren in een situatie van expliciete verontrusting.

1.2. Interventiecontext

Bij de interventiecontext, doelend op het meso-niveau, komt beleid in beeld. Een overheid die zoekend is, zowel in het bepalen van beleid als het opvolgen van de realisatie ervan, zoals ook wordt aangegeven in de interviews: “Ik merk dat het ook zoeken is voor hen, als beleid” (transcriptie interview staf). Het is in deze dan ook zinvol om de evolutie in dit beleid in kaart te brengen, zowel gevoed door de uitgebreide documentanalyse als door de interviews: een meanderend en zoekend beleid dat ook controverses in zich heeft: “De uitvoering is natuurlijk zeer controversieel op dit moment” (transcriptie interview staf).

VOS versus MOF?

Een momentum lijkt zich te situeren in de jaren '90 toen steeds mee vragen gesteld werden bij de diversiteit in de GI, meer bepaald bij de verschillen tussen jongeren die een strafbaar feit hadden gepleegd en jongeren die geplaatst worden vanwege verontrusting. Het in eenzelfde organisatie (-vorm) opvangen van jongeren met een statuut ‘MOF’ (als Misdrijf Omschreven Feit) en ‘POS’ (een Problematische OpvoedingsSituatie) of ‘VOS’ (een Verontrustende OpvoedingsSituatie) werd zo in vraag gesteld, frequent beargumenteerd door een differentiatie tussen respectievelijk ‘daders’ en ‘slachtoffers’. Versterkt door een sterk gemediatiseerde problematiek van slachtoffers van tienerpooiers, ontstond consensus dat er een ander gesloten aanbod dan dit van de GI nodig was voor jongeren met een statuut VOS.

Ook in het huidige regeerakkoord wordt deze visie bestendigd: “Jeugddelinquenten pakken we streng aan, we zetten verder in op ouderlijke verantwoordelijkheid en zorgen voor voldoende capaciteit binnen de gemeenschapsinstellingen. Daarbij zorgen we ervoor dat jongeren in een verontrustende situatie niet meer geplaatst kunnen worden in de gemeenschapsinstellingen, ook niet via time-out.”

Een beleidskader met betrekking tot veiligheid en beveiliging

De effectieve oproep voor een “beveiligende” opvang gebeurt in 2016 en 2019, maar de discussie over een gedifferentieerd begeleidingsaanbod voor jongeren met een statuut VOS is vroeger te situeren. In het ‘Globaal Plan Jeugdzorg’ uit 2007 werd de vraag gesteld of jongeren in een situatie van verontrusting wel terecht moesten in de GI, resulterend in volgende ambitie: “Momenteel wordt bij toewijzing van een hulpaanbod de kwalificatie van ‘problematische opvoedingssituatie’ (POS) en ‘als misdrijf omschreven feit’ (MOF) gehanteerd. Deze minderjarigen met een POS- of MOF-dossier komen nochtans in gemengde trajecten terecht. Het uitbouwen van gepaste hulp in een problematische opvoedingssituatie blijft kernopdracht van de Bijzondere Jeugdzorg. De aanpak van minderjarigen die delicten plegen dient hierbij als een complementair spoor beschouwd te worden. Daarom is het bijzonder wenselijk dat beide sporen ook gescheiden gehanteerd kunnen worden. In de aanpak van minderjarigen die als misdrijf omschreven feiten pleegden, moet een enkelvoudig sanctionerend optreden mogelijk zijn” (Globaal Plan Jeugdzorg – Inge Vervotte, 2007).

In een interview met beleidsactoren werd deze consensus als volgt verwoord: “We willen toch dat die jongeren die in de GI zitten daar niet meer zitten” (transcriptie interview staf). Deze reactie werd ook ingegeven door een groeiende inzet van de ‘time-out’ regeling die in de GI werd gerealiseerd: de vraag naar time-out vanuit voorzieningen “moet echt wel heel snel gegroeid zijn”, zo werd aangegeven (transcriptie interview staf). Time-outs werden tot dan immers in de GI ingevuld, waardoor beveiliging en geslotenheid de facto met elkaar vereenzelvigd werden.

In het verlengde van deze ‘doelgroepdiscussie’ en het Globaal Plan Jeugdzorg werd een oproep gelanceerd voor de oprichting van proeftuinprojecten als een gespecialiseerd aanbod met “in een eerste fase een gestructureerde residentiële begeleiding, als een rustperiode, met aansluitend een gefaseerde overgang naar de context” (transcriptie interview staf). Twee, en in een latere fase drie, proeftuinprojecten startten op: drie organisaties die een gesloten invulling van beveiliging realiseerden, waarbij kleinschaligheid beoogd werd en die bij aanvang ook een verschillende invulling van deze geslotenheid omarmden, van erg gesloten tot een open klimaat. In de nota van 2016 lezen we hierover, terugblikkend, dat hierbij “een meer gestructureerd verblijfsaanbod van het private aanbod” werd georganiseerd, met verschillende logica’s en een gepolariseerd debat als gevolg als “een clash van visies” (transcriptie interview staf).

Beveiligend Verblijf voor meisjes

Een volgende oproep voor een gesloten residentiële opvang met een specifieke focus op meisjes werd in juli 2016 gepubliceerd door het Agentschap Jongerenwelzijn in het kader van 'de 2.0.-aanpak voor integrale jeugdhulp Vlaanderen'. In het kader van het uitbreidingsbeleid in 2017 werd hierbij specifieke aandacht besteed aan "het snel en accuraat optreden in crisissituaties en situaties van verontrusting" door de "ombouw van 15 bestaande plaatsen van Jongerenwelzijn naar een beveiligend en fuguevermijdend aanbod." Refererend naar de eerder aangehaalde proeftuinen en de voorbereiding van een Vlaams jeugd delinquentie-decreet werd als doel gesteld om de contouren van deze proeftuinen te actualiseren en werd verder gewerkt op de aanname dat de GI niet de beste plek was voor deze meisjes. In dezelfde omzendbrief werd eveneens de uitbreiding met de "nieuwe meisjesleefgroep in de gemeenschapsinstelling in Beernem" opgenomen.

Opvallend is de maatschappelijke context waarbinnen deze evolutie plaats vond: een uitgesproken "publieke opinie over de slachtoffers van tienerpooiers" (transcriptie interview staf) die ook sterk gemediatiseerd werd. Meisjes "die in gevaar waren, en de overheid of het werkveld kon die veiligheid niet garanderen, er was maar één plaats waar dat kon, de GI" (transcriptie interview staf) wat leidde tot een grote druk ten aanzien van zowel agentschap als kabinet.

In de oproep werd gesteld dat men zich richt op "meisjes die zich aan de hulpverlening onttrekken en onder invloed van een negatieve context staan", en er wordt ook aangegeven: "Dit radicaal uit de context halen is geen doel op zich, maar een middel, een modaliteit om de hulpverlening waarvan de finaliteit re-integratie is, mogelijk te maken."

De vier kernaspecten die benoemd worden zijn: 1) een uitgewerkte vraagverheldering en risicotaxatie, 2) verblijf met onder andere "een gefaseerde werking die evolueert van strikte structuur met vrijheidsbeperkende en controlerende maatregelen" en een beschrijving van diverse "manieren" om dit beveiligend karakter te realiseren met onder andere infrastructurele (badgesysteem, omheiningen, ...) en procesmatige (onder andere screening van bezoekers) aspecten), 3) een inhoudelijk en begeleidingsaanbod met onder andere krachtgericht werken en een beleid "dat specifiek op de doelgroep toepasbaar is" zoals agressiebeheersing of gezagsacceptatie, en 4) een netwerk en structurele samenwerking met onder andere GI, psychiatrie, onderwijs, politie, ...

Twee initiatieven werden in het kader van deze oproep gerealiseerd. In de 'Beleidsbrief Welzijn, Volksgezondheid en Gezin 2017-2018' (Vandeuren – 2017) lezen we, verwijzend naar deze twee initiatieven: "(...) installeren we in het niet-publiek aanbod van Jongerenwelzijn ook een nieuwe aparte opvangvorm om jongeren die in een dermate verontrustende leefsituatie verkeren dat een open voorziening geen afdoende antwoord biedt, in een aangepaste beveiligde en vluchtgedrag vermijdende setting te begeleiden."

In dezelfde periode werd binnen het VAPH ook een striktere omschrijving opgenomen voor het GES(+)-aanbod voor jongeren met “extreme gedrags- en emotionele problemen”: dit aanbod werd geïnitieerd in 2010 in het kader van het Perspectiefplan 2020, doch in een besluit van de Vlaamse regering in 2018 werden enkele bepalingen scherper gesteld. Wat betreft de infrastructuurvereisten werd gespecificeerd dat “de infrastructuur een besloten aanbod moet kunnen bieden, namelijk een veilige en beveiligde leefomgeving met individuele kamers en afzonderingsmaatregelen. Onder beveiligde leefomgeving wordt begrepen dat de minderjarige niet zonder toelating en toezicht van het begeleidend personeel de voorziening kan verlaten”. In één van de interviews werd hier specifiek naar verwezen, gezien de duidelijke verwachting wat betreft be-/geslotenheid: “Het VAPH was duidelijker qua taal in vergelijking met de erkenningsnormen voor beveiligend verblijf, in de oproep was dat nog eerder wollig” (transcriptie interview staf).

Beveiligend Verblijf en de uitbouw van residentiële capaciteit

Verwijzend naar het vernieuwde ‘decreet jeugddelinquentierecht’ van 15 februari 2019 volgt in mei 2019 – aan het einde van de legislatuur 2014-2019 – een omzendbrief met een brede oproep om initiatief te nemen voor de realisatie van een gesloten residentiële opvang en zo plaatsen “beveiligend verblijf” in private voorzieningen te realiseren, boven op de reeds bestaande capaciteit die eerder gerealiseerd werd via de proeftuinen en het aanbod dat gerealiseerd werd in 2016.

De oproep werd opengesteld naar voorzieningen die zowel onder het agentschap Opgroeien als het VAPH vallen. Ook in deze oproep wordt de principiële keuze beschreven “om de gesloten begeleiding van minderjarige delictplegers duidelijk te scheiden van die van de minderjarigen die omwille van een verontrustende situatie niet in de thuissituatie of een open setting kunnen verblijven.” Doel is om de capaciteit van de GI exclusief voor te behouden voor forensische trajecten, zo wordt gesteld.

De oproep aan private organisaties stipuleert ook specifieke infrastructuur-investeringen. Verwijzend naar een resolutie van het Vlaams Parlement wordt zo een aanbod voorzien “voor kinderen en jongeren die tijdelijk niet thuis, in hun context of in een pleeggezin kunnen verblijven.” In deze oproep wordt de term “beveiligend” gelijkgesteld met gesloten, zij het steeds met een perspectief van re-integratie (“Dit beveiligend aanbod heeft als doel de jongere en zijn context begeleidbaar te maken en de onveiligheid van de situatie van de jongere te keren tot een voldoende veilige leefsituatie.”). In de omzendbrief wordt bij de beschrijving van de doelgroep verwezen naar het functioneren van desbetreffende jongeren (“onder invloed van een negatieve context overschrijdend gedrag stellen of (...) zichzelf in gevaar brengen”) maar ook naar het ontoereikend zijn van de hulpverlening (“De reguliere hulpverlening is ontoereikend.”). Bij de verdere doelgroepomschrijving wordt verwezen naar een combinatie van:

- “het gedrag is niet van dien aard dat maatschappijbeveiliging noodzakelijk is, wel beveiliging van het individu;
- zich onttrekken aan de hulpverlening en persisterend fuquegedrag;
- ernstige verontrusting (...);
- op het snijvlak tussen kinder- en jeugdpsychiatrie en jeugdhulp (...);
- een lange en moeilijke hulpverleningsgeschiedenis, waardoor ze zich onvoldoende of niet affectief-relacioneel hebben kunnen hechten;
- verstandelijke beperking met externaliserend of internaliserend storend gedrag;
- gebrek aan actieve, positieve context;
- problematische schoolloopbaan.”

Er wordt verder gesteld dat elke opname start met een risicotaxatie “die de nodige toezichts- en beveiligingsmaatregelen indiceert” en dat voor het ingezette personeel specifieke vorming rond onder andere “hechtingsproblematiek, KOPP, zelfverdediging, agressie, ...” wordt voorzien. Verder wordt beschreven: “Het verblijf kenmerkt zich door het beveiligende en fuguevermijdende karakter en heeft een geïndividualiseerde werking op maat die kan evolueren van strikte structuur met vrijheidsbeperkende en controlerende maatregelen naar meer vrijheden en verantwoordelijkheden.” In de oproep wordt het intersectorale karakter benadrukt via de verwachting van samenwerkingsafspraken.

Ook in deze oproep wordt de idee van kleinschaligheid omarmd, gekoppeld aan het uitgangspunt van beveiliging via geslotenheid en een hoge personeelsnorm. Het is duidelijk dat de oproep zowel contouren schetst maar ook ruimte laat voor diverse invullingen, wat zich later ook zal manifesteren in de diversiteit binnen initiatieven Veilig Verblijf en eveneens resulteert in vragen: “Als kleinschaligheid vertaald kan worden naar een setting waar een hek van vier meter rond staat, dan is de vraag in hoeverre dat het mantra van kleinschaligheid nog overeind staat” (transcriptie interview staf).

Enter de Pleisterplekken?

De visietekst ‘Pleisterplekken en alternatieve woonplekken in de jeugdhulp’ van 2021 tracht een kader voor beter afgestemde intersectorale samenwerking uit te zetten, zoomt in op residentiële zorg en Beveiligend Verblijf, en stelt de opstart van 6 nieuwe initiatieven in 2021 voorop. In het uitgebreide document worden basisprincipes rond wonen “op een andere plek dan thuis” beschreven met een pleidooi voor maatwerk (waarbij ““het label” nooit een eenzijdige legitimatie kan vormen om te handelen” en een pleidooi volgt voor “integrated care”); voor een positief leefklimaat met oog voor zingeving en het vermijden van repressie; voor het verknopen van expertise en het betrekken van de jongere en het netwerk als “co-expert en co-creator” en voor een maatschappelijke gerichtheid (“verknopen met de buurt”). De tekst sluit af met een pleidooi, “onder voorbehoud”, om de term “pleisterplek” te gebruiken in plaats van Beveiligend Verblijf.

In de sectie rond beveiligend verblijf wordt in de introductie verwezen naar “private voorzieningen waar de deur op slot “kan””, het betreft een zoektocht naar “hoe we deze vorm van hulp zo kwaliteitsvol mogelijk kunnen organiseren.” Opvallend is dat in deze visietekst de doelgroep breder wordt beschreven dan voorheen: “(...) het gaat hier om jongeren met een zware rugzak aan negatieve ervaringen en/of complexe problematieken die in zeer onveilige omgevingen vertoeven; én die op een bepaald moment fysiek/emotioneel quasi onbereikbaar zijn voor zichzelf, hun omgeving en/of maatschappij, al dan niet ten gevolge van in de jeugdhulp opgelopen kwetsuren.”

Geslotenheid wordt hierbij beschouwd als een “modaliteit om opnieuw de verbinding aan te gaan met zichzelf, zijn netwerk, de hulpverlening en de maatschappij.” Uitgangspunt is dat “jongeren moeten weten wanneer, hoe en waarom een bepaalde vorm van geslotenheid aangehouden wordt.” Diagnostiek wordt eveneens vooropgesteld “in functie van ondersteuning en eventuele behandeling” en wordt beschreven als een belangrijke opdracht voor de initiatiefnemers. Toeleiding dient zo te gebeuren via een regionaal “puzzeloverleg” waar consensus tussen alle partijen in de regio’s als voorwaarde wordt bestempeld en toewijzing en prioritering plaats vinden. Bij de start is de verwachting dat er onmiddellijk een intersectoraal “rondetafelgesprek” plaats vindt waarin ook noden, dromen, verlangens en vragen prioritair zijn en ook “belangrijke contextfiguren” evenals een intersectorale vertegenwoordiging aanwezig zijn en word gekeken naar “door- en uitstroom.”

Daar waar wordt aangegeven dat gedrag “als een belangrijke vorm van communicatie” wordt gezien, wordt ook gepleit voor een doordracht reactiebeleid en daarbij “de nodige grenzen aan te geven zonder de verbinding met de jongere zwaar onder druk te zetten.” Opvallend is ook dat er specifieke aandacht wordt besteed aan afzondering als een traumatische ervaring met daaropvolgend de stelling: “Vanuit de missie van Opgroeien willen we dan ook niet dat jongeren afgezonderd worden” waarbij dit ook wordt geëit als een “mind switch.” Tot slot wordt de “architecturale en ruimtelijke omgeving” benoemd met een pleidooi, ondanks de “fysieke begrenzing”, voor een “gezonde, stimulerende en aangename plek” die ook als huiselijk en veilig wordt beschreven en waar individueel gedifferentieerd kan worden.

Opvallend is dat in deze nota ook een verwijzing wordt opgenomen naar het VAPH-landschap, meer bepaald naar de GES(+)-werking, een aanbod waar geslotenheid eveneens deel van uitmaakt. Verschillende van de organisaties die reeds een GES(+)-aanbod realiseren, tekenden ook in op de oproep van 2019 en verschillenden ervan werden ook weerhouden als initiatief Veilig Verblijf.

BVR Hulpprogramma Geblokkeerde Ontwikkelingstrajecten

In het 'Besluit van de Vlaamse Regering over de uitvoering van een hulpprogramma geblokkeerde ontwikkelingstrajecten' in mei 2023 wordt het doel van het programma omschreven als "trajecten van jongeren te deblokkeren door geïntegreerde zorg en ondersteuning op de verschillende levensdomeinen te organiseren." De doelgroep wordt beschreven als "jongeren die aan al de volgende voorwaarden voldoen: 1° het ontwikkelingstraject van de jongere is geblokkeerd op verschillende levensdomeinen; 2° de jongere kan niet voltijds thuis wonen of alleen met zeer intensieve ondersteuning; 3° de jongere brengt de psychische of fysieke integriteit van zichzelf of anderen in gevaar; 4° de jongere gaat met een hoge ambivalentie de hulpverleningsrelatie aan; 5° er is geen sprake van een ernstige meervoudige beperking."

Er wordt hierbij ook vermeld: "de voorziening neemt in de typemodule veilig verblijf uitsluitend minderjarigen op die in aanmerking komen voor het hulpprogramma geblokkeerde ontwikkelingstrajecten (...), en voor wie een vorm van geslotenheid tijdelijk noodzakelijk is voor de bescherming van de psychische of fysieke integriteit van de minderjarige."

Opvallend is dat de term "beveiligend" wordt vervangen door het woord "veilig" doorheen de ganze tekst. Ook in deze tekst staat het uitvoeren van interdisciplinaire diagnostiek ingeschreven, verder beschreven als procesdiagnostiek, en worden intersectorale netwerken ("samenwerkingsverbanden") expliciet benadrukt. Geslotenheid wordt benoemd onder Art. 6 met "als dat nodig is een antwoord bieden op vragen naar een vorm van geslotenheid."

Een Geactualiseerde Aanpak van Beveiliging

September 2024 volgt een document met betrekking tot een 'geactualiseerde aanpak aspecten beveiliging in de hulpprogramma geblokkeerde ontwikkelingstrajecten'. In deze tekst wordt de grote diversiteit binnen zowel Veilig Verblijf als GES(+) benoemd en wordt gepleit voor een eenduidig en coherent beleid dat kan bijdragen aan "kwaliteitsverhoging van het aanbod." In de tekst wordt expliciet verwezen naar "kaders en handvatten voor de toepassing in de praktijk" en wordt de ambitie verwoord om "duidelijkheid te scheppen, en het kader te schetsen voor verder overleg met de verschillende partners over concretisering en regionale invulling." In het kader hiervan wordt het Trinitarian Model van De Pau e.a. (2021) vooropgesteld en wordt gesteld dat via regionale afstemming de drie dimensies van beveiliging gerealiseerd moeten worden, vanuit een continuüm op provinciaal niveau:

- relationele beveiliging, verwijzend naar de vertrouwensrelatie als “basisfundament”;
- procedurele beveiliging, verwijzend naar bijvoorbeeld “bezoekregelingen, afspraken rond vrijheden en verantwoordelijkheden” en “persoonlijke financiën en bezittingen”; en
- infrastructurele beveiliging, verwijzend naar “omgevingsgerichte barrières om jongeren te beveiligen” en (onder andere) het veilig verblijf.

Meanderend beleid

Doorheen deze reconstructie, terugkijkend vanaf de jaren '90, wordt duidelijk dat – ondanks een historische constante die ‘plaatsing’ omarmt als antwoord op verontrusting, als ultimum remedium, en een draagvlak om jongeren waarbij sprake is van ernstige verontrusting ergens anders te begeleiden dan jongeren met een statuut van ‘MOF’ – het uitgezette beleid sinds 2007 ook meanderend van aard is. Terminologisch verschuiven termen en ook de visie op verontrusting meandert over de tijd; met een soms meer contextuele dan weer sterk individu-gerichte definiëring van verontrusting en een meer repressieve dan wel meer ondersteunende oriëntatie.

Dit werd ook in de interviews aangehaald: “Opgroeien heeft verschillende signalen gegeven. We hebben veilige opvang, pleisterplek, veilig verblijf... als invulling van geslotenheid”, ook wel gepercipieerd als “paniekvoetbal” (transcriptie interview staf). Deze onduidelijkheid heeft hierbij ook geleid tot diverse invullingen van geslotenheid in de 21 initiatieven Veilig Verblijf, tot specifieke doelgroepbepalingen en/of exclusiecriteria, ...: “Dat landschap is zo divers, we weten eigenlijk niet waarover we spreken” (transcriptie interview staf). Zowel de diversiteit van de initiatieven Veilig Verblijf als het ontstaan van de initiatieven Veilige Trajecten hebben geleid tot debat en polarisatie. Het is dan ook opvallend hoe de invulling van veiligheid via geslotenheid voor jongeren in een verontrustende (opvoedings-) situatie doorheen deze verschillende beleidsdocumenten gestalte heeft gekregen en hoe, tot slot, ook de initiatieven Veilige Trajecten in de laatste tekst een eerste keer benoemd werden.

Gezien de sterke nadruk die in het nieuwe regeerakkoord gelegd wordt op ‘geslotenheid’, lijkt dit een belangrijke evolutie, niet in het minst aangezien met het kader van De Pau e.a. (2021) ook een forensisch denkkader het debat is binnengekomen. Opvallend is tot slot de nadruk die in deze laatste nota (2024) gelegd wordt op diagnostiek die een “cruciale rol” speelt “bij het in kaart brengen van begeleidings- en behandeldoelen én de mate van beveiliging die op dat moment aangewezen is, en dit op de 3 dimensies.” De achterliggende idee lijkt te zijn dat afstemming een uitkomst kan bieden voor dissensus en debat: “Dit moet bijvoorbeeld het spanningsveld tussen Veilige Trajecten en Veilig Verblijf wegwerken”, zo wordt gesteld.

1.3. Leefwereld

Het micro-niveau van de context zoomt in op de leefwereld waarin de jongeren zich bevinden. Een bepalend deel hiervan is de hulpverleningsgeschiedenis van de verschillende jongeren. Deze derde 'laag' van de context is dan ook nauw verbonden met de twee voorgaande.

Uitdagende contexten

De leefwereld van verschillende jongeren wordt gekleurd door een thuissituatie met verschillende uitdagingen: van een moeilijke thuissituatie tot complexe contextuele situaties waarin soms sprake is van agressie, misbruik, middelengebruik ("Drugs hebben wel altijd in de familie gezeten, bij m'n mama en tante ook" – transcriptie interview jongere) of waar kwetsbaarheden en letsels zich situeren in de (voor-)geschiedenis van ouders, de relationele context, ... De complexiteit situeert zich ook op een breed maatschappelijke problematiek en kristalliseert zich frequent in situaties van armoede.

Dit op alle jongeren poneren zou echter een brug te ver zijn: verschillende andere jongeren groeien evenzeer op in wat als een kansrijke context benoemd kan worden, zonder financiële zorgen of dergelijke, doch in de gezinnen zien we evenwel gradueel een onmacht opbouwen, een onmacht die soms ook escaleert. Dit op zich is opvallend aangezien dit stramien zich in de hulpverlening blijkbaar opnieuw dreigt te herhalen...

Een carrousel van hulpverlening

Continuïteit lijkt in verschillende trajecten een utopie. De geschiedenis van quasi alle jongeren getuigt veelal van een carrousel van hulpverlening en hulpverleners: "Ik heb het eens proberen op te tellen: ik kwam aan in de zestig begeleiders die gepasseerd zijn" (transcriptie interview context).

Een situatie van verontrusting initieert, of wordt niet zelden voorafgegaan door, hulpverlening doch dit betekent geenszins een vlotte instroom, ook niet als een eigen hulpvraag gesteld wordt: "Ik was gewoon een beetje kwaad. Nu pas kregen we hulp maar eigenlijk hebben we gans onze jeugd al problemen gehad en toen was er geen hulp. Er was wel een rechter maar ik wilde gewoon hulp" (transcriptie interview jongere).

Niet zelden wordt er negatief teruggekeken op deze hulpverlening: "Vroeger hadden we ook al een beetje hulp, die hebben niets gedaan. Er kwamen veel mensen over de vloer om ons te helpen maar dat hielp niets, dat was gewoon voor dat praatje. (...) Er waren mensen die naar ons huis kwamen om te zeggen wat ze verwachtten, dat we veranderden maar ze deden zelf niets" (transcriptie interview jongere).

Ondanks een streven naar laagdrempelige jeugdhulpverlening blijft het opmerkelijk dat de toegang tot – of het recht op – hulpverlening moeilijk te realiseren blijkt, met het risico van zowel escalatie als het op zichzelf terugplooiën. Het stellen van een hulpvraag impliceert echter ook een inherente kwetsbaarheid of een ‘drempel’: “Bij gasten of ouders leeft al snel de ervaring van gefaald te hebben als jeugdzorg of jeugdhulp betrokken geraakt. Het lijkt een dominant discours, dat is blijven doorwerken” (transcriptie interview begeleiding).

Geïstitutionaliseerde regimes en een geïstitutionaliseerde willekeur

Niet zelden beschrijven de jongeren repressieve regimes in het (ruime) hulpverleningslandschap: “Hij mag in die instelling geen strips in het Frans lezen (...) Je vraagt je dan af of dit een pesterij is, of wat daar achter zit? Of wil men nu zien hoe die gasten met frustratie om kunnen?” (transcriptie interview context). Deze regimes blijken ook een gehoorzaamheid te impliceren: “Bijvoorbeeld niet tegenspreken, dat doen wat er van je gevraagd wordt. Meewerken. Ja. Niet met uw je ogen draaien of zo” (transcriptie interview jongere). Opvallend is dat de invulling van “rust” ook snel een dwingend karakter dreigt te krijgen: “Na onze bijeenkomst neem ik afscheid in de gang van de voorziening. Het is bijna middag maar nog te vroeg voor het middagmaal. De begeleider die erbij is gekomen zegt aan haar: ‘Nu is het wel even tijd voor rust, ga maar naar je kamer’. Ik merk dat de moed haar in de schoenen zinkt maar ze vertrekt – na afscheid te nemen – naar haar kamer” (veldnotities).

Zowel deze conditionaliteit als repressieve regimes situeren zich ook op vlak van contacten met de context. Contacten worden beperkt (bijvoorbeeld geen telefoon of bezoek) of enkel gradueel toegestaan, als een te verwerven of te verdienen gunst: “Er wordt me gezegd: ‘Ze heeft het nu te moeilijk en wil niet afspreken.’ Als reden wordt aangegeven dat ze het weekend naar haar oma wilde gaan en ‘neen’ als antwoord had gekregen. (...) Ze is nu boos op alles, alles is negatief. Ook de verlenging maakt haar boos. Ze haalt er nu alles bij wat ze negatief vond” (veldnotities).

Doorheen de geschiedenis van de jongeren komen regelmatig ervaringen van willekeur naar voren: “Voor zij die onder de jeugdrechter staan, beslist de jeugdrechter. Voor degene die niet onder de jeugdrechter staan, beslist de leefgroep” (transcriptie interview jongere). De hulpverleningstrajecten worden zo gelardeerd met beslissingsprocessen waarbij betrokkenheid van de jongeren zeer beperkt tot onbestaande lijkt te zijn: “(...) en dan gaan ze overleg hebben en gaan ze beslissen of ik weg mag of dat ik nog langer moet blijven, dus dat gaan we moeten zien. Maar ik gedraag me redelijk goed” (transcriptie interview jongere). Bijkomend lijkt een inherent ongelijke positie typerend in de trajecten die de jongeren tot dan hebben gelopen, met een willekeur wat betreft regels en afspraken en een machtspositie die niet altijd gezien, soms ontkend, wordt: “Dus ja, ik zit zelf ook denk ik met een hele grote frustratie. Het feit dat je merkt dat je sowieso aan het kortste eind trekt” (transcriptie interview context).

Een inherent kwetsbare positie

Deze kwetsbaarheid zien we ook terugkomen doorheen de geleefde begeleidingstrajecten, resulterend in een inherent kwetsbare positie in de hulpverlening: “In hulpverlening is er maar één kwetsbare kant, die van ons, want het is altijd woord tegen woord” (transcriptie interview jongere). Verschillende jongeren geven hierbij aan dat deze kwetsbare positie ook geleid heeft tot grensoverschrijdend gedrag ten aanzien van hen: “Ik heb in veel instellingen gezeten en overall is er iets slecht gebeurd. Ik heb rammel gekregen” (transcriptie interview jongere).

Inherent aan deze kwetsbare positie lijkt ook een focus op het individu de hulpverlening van de jongeren te typeren, waarbij gefocust wordt op het individuele functioneren en consequenties niet zelden volgen: “Eigenlijk zegt die instelling ‘je bent hier niet welkom’: we hebben een vergrootglas op u en elk klein ding dat je fout doet, daar gaan we je op afstraffen. Een jongere wilde graag mee op meerdaagse uitstap maar kreeg dan als boodschap: ‘Je hebt dingen gedaan die niet oké zijn dus je gaat niet mee op trip met de hele groep. Jij moet weg, want jij bent het probleem” (transcriptie interview begeleiding).

Ook vanuit het perspectief van ouders wordt een kwetsbaarheid – “Als ouder tegenover dat systeem” (transcriptie interview context) – en een systemische afhankelijkheid beschreven die niet zelden leidt tot een argwaan ten aanzien van hulpverlening en een tanend geloof in jeugdhulp tout court: “Dikwijls hoor je, nadat hun kinderen een traject hebben afgelegd in de jeugdhulp, ouders zeggen: ‘Had ik het maar geweten, ik had nooit een vraag gesteld.’ Dat is toch jammer dat je als hulpverlening moet vaststellen dat mensen in dat soort beleving komen” (transcriptie interview begeleiding).

Conditionaliteit als constante en escalatie

Binnen het jeugdhulpverleningslandschap lijkt een geïndividualiseerde scope ook gelinkt aan conditionaliteit, een streven tot beheersing dat zich vertaalt in regels en sancties- “Als je niet luisterde, zetten ze de wifi af” (transcriptie interview jongere) – en waar niet zelden tokens worden geïnstalleerd: “Als wij mee eten en we zitten niet op onze gsm krijgen wij knikkers. Daar kan je dan chips of zo met kopen. (transcriptie interview jongere).

Gaandeweg lijkt geslotenheid, niet zelden gepercipieerd als exces van deze conditionaliteit, op het pad van de jongeren te komen. Geslotenheid lijkt zo ingezet te worden als ultimum remedium maar met een (im- of expliciete) verwachting dat dit het functioneren kan ombuigen: “Ik heb zeven maanden volledig gesloten gezeten. Niets gedaan, niets. Ik mocht zelfs niet met leefgroepen naar buiten. (...) Daarna ging ik terug naar school, eerst halve en nadien volledige dagen. (...). Dat is gewoon om te zien hoe je je gedraagt: als je je goed gedraagt, kun je beloond worden” (transcriptie interview jongere).

Bij deze inzet van gesloten residentiële opvang komen de ervaringen van de zonet aangehaalde kwetsbaarheid en conditionaliteit opnieuw sterk naar voren: “Maar dan heeft mijn oma een brief gekregen waarin een verlenging van zes maanden stond. (...) Ik had er mij al bij neergelegd omdat ik wist dat de kans groot was dat ik geen zes maand ging moeten zitten. Waarom, daar heb ik zelf eigenlijk ook nog niet echt een duidelijk antwoord op. Ze hebben gezegd dat dat nodig is” (transcriptie interview jongere).

Dit alles leidt niet zelden tot een (verdere) escalatie: “In die slechte periode had ik meer regels omdat ze dan vonden: ‘We moeten iets strenger zijn voor haar, er moeten regels zijn om haar toch in de leefgroep te kunnen houden.’ Maar dat heeft mij eigenlijk niet geholpen en ik zat eigenlijk altijd meer op mijn kamer dan in de leefgroep zelf” (transcriptie interview jongere).

Bij verschillende trajecten trekt de betrokken hulpverlening zich – vroeg of laat, volledig of gedeeltelijk, definitief of tijdelijk – dan ook terug: jongeren worden uitgesloten van het aanbod, verwezen naar een andere voorziening en/of een crisisaanbod. Deze vaststelling lijkt ook aan te sluiten bij de eerder aangehaalde escalatie van doorverwijzingen en inzet van de ‘time-out functie’, resulterend in een cascade van doorverwijzingen, niet zelden gemotiveerd door een tanende draagkracht binnen de organisaties. “Daar zit ook iets in de hulpverlening, het is een beetje schizofreen, als organisaties zeggen: ‘Dat gaan we niet meer doen, want het is te gevaarlijk’” (transcriptie interview staf). De verwachting van desbetreffende organisaties tot overname kan het trajectmatig werken van bij aanvang ook onder druk plaatsen: “Dan heb je organisaties die al lang in de miserie zitten en die het eigenlijk allemaal niet zo goed meer zien zitten en daarom Veilig Verblijf aangevraagd hebben, en dan komen wij vanuit Veilige Trajecten doodleuk zeggen dat zij het traject mee blijven ondersteunen” (transcriptie interview begeleiding).

In het verlengde hiervan kunnen ook enkele vraagtekens geplaatst worden bij de doelgroepbepaling an sich, als een ‘doelgroep’ die garantie biedt op residentie: “Mijn indruk is dat op een gegeven moment Veilige Trajecten toch wel misbruikt werden om jongeren die organisaties wilden schorsen, op een bijna slinkse manier, toe te leiden naar een andere residentiële organisatie, want er was een bed voorzien” (transcriptie interview staf). Doelgroep-bepaling wordt zo niet zelden een individualiseren van een gebrek aan draagkracht binnen de hulpverlening: “Ja, vooral ondersteuning door het team van dit gaan we niet kunnen. Als dit zo blijft gaan we dit niet kunnen blijven dragen” (transcriptie interview begeleiding). Tegelijkertijd houdt deze escalatie net ook een opportuniteit in, zo wordt aangegeven: “Die jongen is niet te houden binnen een gesloten setting. Ik denk dat dat eigenlijk ook vooral de boodschap van de rechtbank was als wij startten. Dat dat een jongen is die zich zo verzet tegen een systeem en vooral tegen geslotenheid. Dat ze eigenlijk uit wanhoop dan ook maar dit nog geprobeerd hebben” (transcriptie interview begeleiding).

Toeleiding en beeldvorming

Geslotenheid wordt zo een ultimatum remedium, een laatste piste die bewandeld wordt: “Mijn jeugdrechter zei ‘Het gaat zo slecht met haar dat we toch iets moeten verzinnen voor haar; ze moet in leven blijven en ze mag niet naar buiten’” (veldnotities).

Ook in de toeleiding naar Veilig Verblijf of Veilige Trajecten sluiten de ervaringen van jongeren aan bij voorgaande, waarbij zowel dwang als onduidelijkheid naar voren komen in de getuigenissen. Opvallend is dat jongeren zelden expliciet betrokken lijken te zijn bij deze toeleiding en de, hieraan inherente, beeldvorming. Zo geven de jongeren aan zelden tot nooit betrokken te zijn bij de toeleiding en het voortraject en, indien dit wel zo is, gebeurt het niet zelden vanuit een conditionaliteit met geslotenheid als spreekwoordelijke “stok achter de deur” (transcriptie interview begeleiding). Regelmatig blijkt dit ‘over de hoofden beslissen’ een keuze te zijn: “Er werd ons gezegd: ‘Die jongeren zelf, het gezin en bij uitbreiding de rest van de familie zijn allemaal anti systeem. Dus ja, je mag dat zeker niet met hen bespreken’” (transcriptie interview begeleiding).

In verschillende getuigenissen komen ervaringen naar voren waarbij de plaatsing gebeurt met dwang en zonder inspraak: “De begeleiding zei dat de politie met me wilde praten en dat ik moest meekomen naar de jeugdrechter. Ik belde naar mijn mama dat de politie hier voor mij is. Toen we aankwamen bij mijn jeugdrechter kwam mijn advocaat en die zei me dat ze gingen beslissen voor Veilig Verblijf. Ik heb toen echt gesmeekt: ‘Geef mij nog een kans alsjeblieft’, maar de jeugdrechter zei nee. Dus ja, ik heb er echt heel veel moeite mee nu. Ik heb dan de hele rit gebeld met mijn mama tot ze mijn gsm afgepakt en afgelegd hebben zonder iets te zeggen tegen mijn mama. Mijn mama was echt heel boos. Ik had dus geen keuze, ik moest wel” (transcriptie interview jongere).

De indicatie is dus uitdagend aangezien er de facto wordt geïndiceerd “op aanbod”: “Waar zit die jongere? Waar zit die nood? En dan wordt gesteld: ‘De jongere kan niet meer thuisblijven, omdat het hele dagen spel is omdat hij in zijn bed ligt’” (transcriptie interview staf). Een gevolg van deze dossiervorming zonder inspraak lijkt een geconstrueerde beeldvorming op papier te zijn die sterk bepalend is doch ook fundamenteel in vraag wordt gesteld: “In die structuren is de vraag hoe je dan de mens die daarin zit benadert en dan stel je de vraag of het wel normaal is om over het leven van mensen te beslissen op papier?” (transcriptie interview staf).

Doorheen het onderzoek wordt het invasieve karakter van een dergelijke toeleiding duidelijk (“Elke keer opnieuw wordt onze privé te grabbel gegooid” – transcriptie interview context) en wordt ook duidelijk dat dergelijke trajecten gekleurd worden door im- en expliciete normen en verwachtingen (“Voor de jeugdrechter is terugpraten agressief zijn, dat is ook fout” – veldnotities jongere).

Getroebleerd traject in relatie tot verschillende levensdomeinen en afwijzing

Doorheen het onderzoek blijkt er zo sprake te zijn van een schijnbaar onvermogen – over beleidsdomeinen en sectoren heen – om met deze jongeren om te gaan en is er sprake van een afwijzing op verschillende domeinen: “Het zijn allemaal jongeren waar er geen antwoord op is” (transcriptie interview begeleiding).

Opvallend is dat de schoolloopbaan bij alle jongeren gaandeweg sterk getroebleerd lijkt te zijn, getypeerd door een (gradueel) onvermogen, afwijzing en uitsluiting: “Ze was altijd een rariteit in de klas tot we een specifieke school vonden waar ze geen rariteit in de klas was en kon zijn wie ze was. Vanaf het middelbaar ging het enkel maar bergaf en probeerde ze haar hoofd boven water te houden. Na een B-attest en een nieuwe richting waar ze zich nog onveiliger voelde, ging het van kwaad naar erger. Roken, stelen, losbandigheid, spijbelen en... een C-attest. Die zomer is ze weggelopen” (transcriptie interview context). De schoolloopbaan wordt ook verder bemoeilijkt door de verschillende plaatsingen, soms ver weg van de thuis- en dus schoolsituatie.

Tijdens de schooltrajecten blijkt het een grote uitdaging te zijn om de jongeren deel te laten uitmaken van het collectief en wordt er frequent teruggegrepen naar individuele trajecten die de jongeren de facto excluderen van het schoolse leven: “Ze mocht niet meer deelnemen tijdens de les en moest in een apart lokaal zitten. Daar kreeg ze ingevulde cursussen om te lezen en... that's it. Tegelijkertijd werd ze geacht van half 9 tot 4 aanwezig te zijn, met die stapel ingevulde cursussen” (transcriptie interview begeleiding). Dit alles leidt tot frequent schorsen van de jongeren: “In de lagere school is hij al twee keer geschorst om dan naar een andere school te gaan, en dan nog eens een andere school. Ik denk dat het daar eigenlijk al een beetje mee begon, dat hij daar constant werd afgewezen in plaats van geholpen. Of dat ze dan wel zeiden: ‘We gaan u helpen’ om dan na vier maand te zeggen: ‘Help, je moet toch weg naar een nieuwe school’” (transcriptie interview begeleiding). De schoolloopbaan van de jongeren wordt zo gekleurd door zowel uitsluiting en afwijzing als een afhankelijkheid van goodwill van scholen en leerkrachten, dit terwijl de schoolse context als essentieel beschouwd kan worden.

Gaandeweg lijkt de hulpverlening zo de jongeren op te geven: “Na elkaar kwamen we bij drie psychologen die telkens met de boodschap kwamen: ‘Je mag komen maar eigenlijk kan ik niks met en voor u doen, dus je moet eigenlijk niet meer komen’” (transcriptie interview context).

Ook de contacten met politie worden regelmatig aangehaald, met een positie laverend tussen repressie en hulp, die frequent ervaren worden als afwijzing. In enkele getuigenissen van de jongeren komt een expliciete repressie naar voren: “En die politie, die slaat mij gewoon op mijn achterhoofd, gewoon omdat ik aan het wenen ben. Toen hebben ze mij ook met twee in een cel gesleurd, terwijl ik gewoon kon stappen” (transcriptie interview jongere).

Tegelijkertijd zijn er getuigenissen van pogingen tot assistentie en hulp, zij het dat deze bij voorbaat gehypothekeerd lijken te zijn: “Nadat ik drie nachten in een cel moest slapen omdat ik geen onderdak had heeft er een andere politieagent mij mee naar huis genomen. Maar ik wou daar niet zijn, dus ik ben na een nacht weggelopen van haar huis, ik ga niet bij een wildvreemde slapen hè. (...) Gelukkig had ik het geluk dat ze aan het station woonde, dus ik had veel vrienden rond mij. Maar ja, zij was daar natuurlijk niet zo blij mee ” (transcriptie interview jongere).

Opgegeven door de maatschappij en toch... grote verwachtingen

Het onvermogen om als hulpverlening tegemoet te komen aan deze jongeren leidt tot een verdere vervreemding en bestending van deze afwijzing: “Kijk, ik moest in een cel slapen. Ik ga niet in een cel slapen” (transcriptie interview jongere). Doorheen de getuigenissen van de jongeren en hun netwerk komt een patroon naar voren van afwijzing, culminerend in een perceptie van opgegeven te zijn door de samenleving. Een ervaring die terugkwam in de getuigenissen en hier sterk exemplarisch voor is, is het geseind zijn zonder gezocht te worden: “Tot voor kort was hij al een aantal maanden op de loop. Wij kwamen te weten waar hij was en moesten daar iets mee doen, dus wij delen dat met de consultant. En hij wordt niet opgepakt hè? Dus die jongen staat geseind maar het antwoord dat we krijgen is dat de politie andere prioriteiten heeft dus zolang dat die jongere geen te gekke dingen doet, zal hij niet opgepakt worden” (transcriptie interview begeleiding). Het is een sterk signaal dat ook ouders zelf tot actie dwingt: “De politie ging haar niet zoeken tijdens het weekend want ze was toch een wegloper. Ik verkleedde me dan maar als een jongere en ging haar zelf zoeken” (transcriptie interview context).

Opvallend is dat er, diametraal tegenover deze ervaring van opgegeven te worden, tegelijkertijd erg hoge verwachtingen worden geponeerd ten aanzien van de jongeren: “Er wordt zo veel verwacht van die jongeren: een 17-jarige of een 18-jarige waarbij een CBW begeleider erop staat dat die zelf naar verschillende huisbazen belt. Die kunnen dat fysiek wel, maar ze zijn niet gewoon om te bellen” (transcriptie interview begeleiding). Of ook: “Die verwachtingen liggen soms hoger dan bij de gemiddelde jongeren? Nooit iets van drugs bijvoorbeeld. Terwijl als je naar de Chiro gaat 's avonds de pintjes open gaan” (transcriptie interview begeleiding).

2. ACTOREN

Wie is allemaal betrokken bij de Veilige Trajecten?

Bij deze tweede dimensie van het CAIMER-model brengen we de betrokkenen bij de hulpverlening in beeld, actoren die het proces en de interventie bepalen en beïnvloeden. Niet enkel de vraag “wie is er allemaal betrokken” passeert hierbij de revue maar we trachten ook een beeld te schetsen van de assumpties en de onderliggende visie. Zoals eerder aangegeven breiden we het CAIMeR model hiervoor ietwat uit door 1) ook de professionele samenwerking en het netwerk aan te halen en 2) ook de vooropgestelde uitgangspunten en doelen een plaats te geven.

Het eerste onderdeel bij deze tweede dimensie is ‘Ontwerpers’, waarbij wordt ingezoomd op zij die het beleid van en binnen de organisaties vormgeven. We beschrijven hierbij zowel de ontstaansgeschiedenis van de drie initiatieven Veilige Trajecten als hoe de gecreëerde regelluwe door hen werd aangegrepen. In het tweede onderdeel worden de uitgangspunten van de drie organisaties expliciet gemaakt, elk zoekend naar een alternatief voor geslotenheid. Bij het derde onderdeel, ‘Uitvoerders’, focussen we op de begeleiding, in actie en in samenwerking: zowel de begeleiders en coördinatie, structuur en organisatie als het samenwerkingsmodel passeren hierbij de revue. Bij het laatste en vierde onderdeel beschrijven we de ‘doelgroep’ en hoe de jongeren *agency* realiseren: we beschrijven een meervoudige kwetsbaarheid die de betrokken jongeren ervaren, hoe bepalend beeldvorming op hen is of wordt, welke strategieën hierbij gebruikt worden doch ook hoe een kritische blik op zichzelf en opportunities hen typeren.

2.1. Ontwerpers

Het construeren van het alternatief van Veilige Trajecten gebeurde in een experimenteel, en daardoor de facto regelluw, kader: “Vanuit het agentschap voelen we wel marge om te mogen experimenteren” (transcriptie interview staf).

Zoals beschreven vond de oproep voor kandidaten Beveiligend Verblijf plaats in 2019. In de vooropgestelde planning werden de bestaande proeftuinen geïntegreerd in deze regelgeving en werd beoogd dat vanaf 2021 de capaciteitsuitbreiding gerealiseerd zou worden. In de nota met betrekking tot de besluitvorming van 18/12/2019 werden de 21 organisaties benoemd die geselecteerd werden om een aanbod beveiligend verblijf te realiseren, dit in overeenstemming met de vooropgestelde regionale spreiding en boven op de proeftuinprojecten. Drie organisaties gingen in 2022 aan de slag met de Veilige Trajecten en creëerden zo drie gelijklopende doch ook verschillende verhalen.

Het project van de Schipbreukelingen trachtte van bij aanvang een alternatief te formuleren op de initiële oproep, een alternatief dat afstand nam van de a priori invulling van gesloten residentieel verblijf en dat het “radicaliseren van het recht op ondersteuning” vooropstelde, “ook al wisten we dat de kans op goedkeuring klein was, gezien hoe we dat alternatief formuleerden en hoe de omzendbrief opgesteld was” (transcriptie interview staf). De kandidatuur voor 12 ‘plaatsen’ werd – zoals geanticipeerd – niet weerhouden met als belangrijkste argument dat er niet aan de opdracht tot geslotenheid tegemoet werd gekomen en “dat er niet genoeg veiligheids garanties zijn” (transcriptie interview staf). Oranjehuis koos er bewust voor om geen kandidatuur in te dienen: “Wij vonden dat een beetje tricky of ervoeren onvoldoende zekerheid dat we jongeren niet zouden moeten fixeren, of niet moeten isoleren. Op het moment dat die oproep kwam, was dat zeer onduidelijk dus wilden we dat ook niet riskeren” (transcriptie interview staf). Triangel en Don Bosco kregen een erkenning van elk 6 plaatsen Veilig Verblijf in een gezamenlijke kandidatuur en richtten een nieuwe vzw op vanuit beide organisaties, Grienta, met als doel een nieuwbouwproject te realiseren op de campus van het Sint-Jan psychiatrisch ziekenhuis te Eeklo.

Schipbreukelingen – Vlaams-Brabant

De initiële kandidatuur van het netwerk Schipbreukelingen bouwde voort op de opgedane ervaringen met het intersectoraal zorgnetwerk: zo werd met de 10 betrokken organisaties een gedragen visie ontwikkeld: “Wij zijn toen weken aan een stuk samengekomen. Ja, heel veel” (transcriptie interview staf). De betrokken jeugdzorg-organisaties waren Ter Bank, Sporen, Minoir Ndako, Vuurvogel – Cidar, NAFTA Koïnoor, Ave Regina, Levenslust, De Wissel, Alba, Tonuso met een link naar de kinder- en jeugdpsychiatrie van UPC KuLeuven. In de regio werden, naast de kandidatuur van Schipbreukelingen, ook twee andere dossiers ingediend. Met één van de twee dossiers (De Wissel) werd ook een inhoudelijke link gemaakt in de kandidaatstelling: enerzijds door via (de kandidatuurstelling voor) 6 plaatsen Veilig Verblijf “een antwoord op de verwachtingen van Opgroeien” te realiseren en tegelijkertijd “in het netwerk mee te experimenteren.” Na de weigering in december 2019 startten de goedgekeurde initiatieven Veilig Verblijf hun werking gradueel op, zij het dat één van de twee voorzieningen alsnog de toegekende plaatsen niet kon realiseren.

Opvallend is dat de capaciteit die initieel voorzien was voor de provincie Vlaams-Brabant bij de initiële goedkeuring niet volledig gerealiseerd zou worden. Gezien de beperkte kandidaturen en het terugtrekken van één van de twee goedgekeurde initiatieven werd in Vlaams-Brabant het capaciteitsprobleem des te nijpender. Dit leidde ertoe dat het agentschap Opgroeien eind 2022 contact opnam met de initiatiefnemers van het netwerk Schipbreukelingen met de vraag of het netwerk nog bestond en de piste die beschreven werd in de initiële aanvraag, namelijk het opzetten van intensieve Veilige Trajecten, alsnog ingevuld zou kunnen worden. Na een eerste goedkeuring via een BVR voor de periode 1/9/2022 – 30/9/2023 werd de erkenning verlengd via een recurrente goedkeuring.

Oranjehuis – West-Vlaanderen

Na interne overwegingen koos Oranjehuis er in 2019 voor om geen dossier in te dienen voor de oproep: “We wilden vanuit de context denken en een alternatief ontwikkelen op dat Veilig Verblijf. Wij hebben dat ook altijd gezegd en hebben dat ook altijd kenbaar gemaakt aan onze overheid: ‘Als er daar een ander spoor mag ontwikkeld worden, dan zijn wij wel vragende partij’” (transcriptie interview staf).

Aangezien de toegekende plaatsen in de provincie West-Vlaanderen end 2022 nog niet allemaal operationeel waren en er een nood was aan een begeleidingsaanbod voor jongeren met een indicatie VOS, is er vanuit het agentschap Opgroeien een positief antwoord gekomen op de vraag vanuit Oranjehuis om – geïnspireerd door en naar analogie met het dan reeds toegekende aanbod Veilige Trajecten vanuit Schipbreukelingen – ook Veilige Trajecten te kunnen inrichten. Van bij aanvang was dit ten tijdelijke titel, namelijk ter overbrugging tot de residentiële capaciteit door de toegekende organisaties in West-Vlaanderen gerealiseerd zou zijn. In deze tijdelijkheid werden de Veilige Trajecten enkele keren verlengd, ook in 2025.

Grienta – Oost-Vlaanderen

De kandidaatstelling van Grienta in 2019 werd ingegeven door de Triangel en Don Bosco: twee organisaties wiens paden regelmatig kruisten in de regio Meetjesland maar die tot dan toe geen structureel samenwerkingsverband hadden. Van bij aanvang was de idee om de expertise van beide organisaties bij elkaar te brengen in dit nieuwe initiatief, dat finaal ook uitmondde in een aparte vzw: “In Triangel konden we terugvallen op expertise rond geslotenheid, gedragsproblematiek, ... en dat voor jongeren met en zonder beperking. Don Bosco had dan weer zijn expertise binnen de jeugdzorg. Twee werelden, overtuigd dat we in die combinatie winst konden maken” (transcriptie interview staf).

Het zoeken naar een synergie, in een interview benoemd als het zoeken naar “elkaars DNA en een consensus” maakt de situatie van Grienta ook verschillend van deze van de andere twee organisaties, vooral ook omdat de Veilige Trajecten ter overbrugging tot de oplevering van de residentiële setting opgezet werden en dus bij voorbaat van tijdelijke aard. De Veilige Trajecten werden hierbij beschouwd vanuit een continuüm en dus als inherent aan het beoogde Veilig Verblijf: “trajectmatig en gedifferentieerd werken” (transcriptie interview staf) binnen het beoogde verblijf werden hierbij aangehaald als doel en opzet. In de spreekwoordelijke slipstream van de twee andere initiatieven, en met een nieuwbouwproject met de nodige vertragingen, werd de vraag gesteld om ten tijdelijke titel te starten met Veilige Trajecten. Voor Grienta lag deze vraag in lijn met het beoogde continuüm en de doelstelling om vlot te kunnen schakelen tussen verblijf en het traject: “Om maximaal aan te sluiten bij wat het kind of de jongere nodig heeft en winst te zien in beide, verblijf en traject. (...) Het is wel geïntegreerd binnen dat verblijf, of omgekeerd verblijf geïntegreerd in een traject” (transcriptie interview staf).

2.2. Uitgangspunten

Schipbreukelingen

In de initiële kandidaatstelling op de oproep van 2019 lezen we het volgende: “We gaan op zoek naar manieren van beveiliging waarin relationele beveiliging een bouwsteen is, en die een alternatief bieden voor opsluiting.” Daarnaast stellen de initiatiefnemers: “Noch de betekenis van ‘beveiliging’, noch de concretisering van ‘verblijf’ kunnen gestandaardiseerd worden.” Hierbij wordt een expliciete link gemaakt naar mensen-/kinderrechten, zoals ook vermeld in deze kandidaatstelling: “Beveiligend aanbod zal worden ingericht vanuit het perspectief het recht op ondersteuning te radicaliseren.”

Doorheen het onderzoek werden de uitgangspunten en doelstellingen verder concreetiseerd: “We hopen er in te slagen om gasten in contact te brengen met hun verhaal, tot het vermogen dat ze zelf keuzes kunnen maken: dat ze ook initiatieven kunnen nemen en dat ze zich kunnen losmaken van alles wat op hen geproblematiseerd is” (transcriptie interview staf). Een maatschappelijke gerichtheid wordt hierbij ook aangehaald: “Je kan dat inderdaad per casus bekijken, maar we bekijken dat ook op netwerkniveau. Je zou het zelfs nog breder kunnen benaderen: zijn de systemen zelf enigszins gewijzigd, of is er meer ruimte ontstaan om binnen die systemen te bewegen? Alleen al dát zou op zich al een winst zijn” (transcriptie interview staf).

Oranjehuis

De doelstellingen die Oranjehuis vooropstelt appelleren ook expliciet aan het zoeken naar een alternatief voor geslotenheid: “Voor mij is het geslaagd als we kunnen aantonen dat we door Veilige Trajecten gelopen te hebben zaken hebben kunnen keren, aanpakken, verbeteren. En als we voor een stuk kunnen aantonen dat we niet per definitie jongeren moeten opsluiten. (...) Voor mij is het geslaagd als je aan een jongere en het gezin zou vragen wat hun verlangen is, en dat je daar een stuk naartoe hebt kunnen werken en ze daar zelf iets in bewogen hebben (transcriptie interview staf).

“Omdat wij denken dat veiligheid en het werken aan veiligheid, dat dat iets anders is dan jongeren opsluiten. Dat je dan daarmee het probleem misschien uitstelt, maar niet aanpakt, waarbij ik niet gezegd heb dat een stuk geslotenheid onnodig kan zijn” (transcriptie interview staf). Ook Oranjehuis trekt bij de beoogde doelen de spreekwoordelijke maatschappelijke kaart: “We beogen ook om maatschappelijk meer draagvlak te realiseren om te tonen dat veiligheid niet over opsluiten gaat” (transcriptie interview staf).

Grienta

In Grienta wordt bij de doelstelling het trajectmatige erg benadrukt: “Het is een succes als we verbinding kunnen aangaan en als we een vorm van bereikbaarheid kunnen installeren, al dan niet tijdelijk. Dan is het winst. Als we daar niet zouden in slagen en eigenlijk volledig buiten spel zouden blijven staan, dan denk ik dat we dat als falen zullen zien. (...) Dat de jongere zichzelf terugvindt; terug verbinden met zichzelf en verbinding maken met de jongere en dan daar verder op bouwen” (transcriptie interview staf).

Onvoorwaardelijkheid wordt hierbij expliciet benoemd: “En we proberen daar van in het begin een onvoorwaardelijk aspect aan te koppelen, alhoewel het in het traject geen evidente is: een aanwezigheid naar de jongere en in veel situaties ook naar de context. (...) En we proberen dat wel, wat we in verblijf graag zouden doen, ook in dat traject te installeren” (transcriptie interview staf). Ook wordt hier verwezen naar een andere invulling van veiligheid: “Je kan ook grenzen installeren aan de hand van het traject natuurlijk. Via aanwezigheid, monitoring, toezicht, ... is het dan samen zoeken naar veiligheid en samen zoeken naar grenzen en daar een stuk in team ook mee over nadenken” (transcriptie interview staf).

Van bij aanvang werd vanuit de idee van geslotenheid niet a priori als conflicterend met trajecten bekeken: “Voor ons is het Veilig Verblijf, zijn dat dezelfde pijlers als bij de Veilige Trajecten. Veiligheid, daar gaan we vanuit, want het is van een onveilige situatie naar een veilige situatie gaan, dat ook durven benoemen. Een vorm van rust durven hanteren, installeren, of dat toch bespreekbaar maken en zo terug grip krijgen op de situatie en perspectief proberen te installeren (...) We gaan dan uit van een continuüm waarbij je in het traject vrij vlog kan schakelen van openheid, naar een hoge vorm van geslotenheid” (transcriptie interview staf).

2.3. Uitvoerders

Begeleiders en coördinatie

De trajecten worden in de drie organisaties uitgevoerd door begeleiders, door de band genomen personeelsleden die reeds werkzaam waren in de organisatie en dus kunnen terugvallen op (zij het soms eerder beperkt in tijd) voorgaande ervaringen.

In Schipbreukelingen is het team samengesteld uit medewerkers van verschillende organisaties en werd na de opstart gekozen voor de aanwerving van een coördinator die zowel de verschillende dossiers mee opvolgt als de begeleiders aanstuurt en aanspreekpunt is voor hen. In Oranjehuis is de werking ingebed in de mobiele cluster en is er ook aansturing en ondersteuning door een coördinator. In Grienta was het een voornamelijk nieuw samengesteld team, al dan niet en afhankelijk van de keuze van de betrokken personeelsleden als voorafname op het inrichten van het Veilig Verblijf.

Bij Schipbreukelingen en Oranjestad wordt er gewerkt met co-begeleidingen: een tweede begeleider die ook actief is in het dossier. Doorheen de interviews met de begeleiders werd dit als een meerwaarde beschreven: “Een begeleider staat er niet alleen voor: je wordt ondersteund door iemand die aan de zijlijn staat en invalt waar nodig” (transcriptie interview begeleiding). Een inbedding in een team wordt hierbij ook als belangrijk ervaren, een team waar men terecht kan met vragen, waar gerefleceerd en gecoacht wordt: “Je kan deze job niet alleen en je mag ook niet denken dat je dat alleen kan. De verantwoordelijkheid in zo'n casussen kan en mag je niet alleen dragen” (transcriptie interview begeleiding).

In het onderzoek werd door quasi alle begeleiders het belang benadrukt van een positieve basishouding – “Gedreven, geloven dat het anders kan” – en dito overtuiging ten aanzien van de jongeren en hun gezin: “De dag dat ik niet meer naïef ben, stop ik ook met het werk. Naïviteit vind ik eigenlijk een mooie eigenschap, dat komt terug op een positief mensbeeld. Liever naïef dan cynisch” (transcriptie interview begeleiding). Het mag duidelijk zijn dat ook standvastigheid van begeleiding belangrijk is: “Het zijn inderdaad niet altijd de meest veilige contexten, dus je moet wel wat durf tonen en niet van het minste omvergeblazen worden of achteruitgaan” (transcriptie interview staf). Het opbouwen van trajecten vergt eveneens geduld: “Er zijn trajecten waar ik van februari tot augustus geen enkel geslaagd contact had, geen enkel. Alle contacten werden afgeblokt. Dat hakt erin hoor” (transcriptie interview begeleiding). Ook een reflectieve houding en bewustzijn van eigen normen en waarden wordt benadrukt: “Je moet samen met de mensen uitvinden wat voor hen werkt en wat er kan. Maar je moet daar wel toe bereid zijn. En ik denk ook wel een stukje uw eigen referentiekader kunnen loslaten (...) Stabieler en met een open blik kunnen kijken” (transcriptie interview begeleiding).

Structuur en organisatie

Duidelijk is dat Veilige Trajecten vragen voor een solide organisatiemodel dat zo een voorwaardenscheppend kader biedt: “Als je in een team zit dat zelf bang is of in een organisatie die u niet backt, dan gaat het niet... Je mag als hulpverlener niet cavalier seul spelen, je hebt een team nodig waarbij je terecht kunt, een coördinator, een directeur... Dat hangt allemaal aan elkaar samen” (transcriptie interview begeleiding).

Het lijkt hierbij essentieel om in de trajecten ook een (uitgesproken) mandaat te geven aan de begeleiders en de begeleiding vertrouwen te geven. Het is een uitgesproken consensus dat “vertrouwen krijgen voor wat je doet” (transcriptie interview begeleiding) erg belangrijk is. “We krijgen ook wel vrijheid en vertrouwen als hulpverlening. Dat is ook wel een belangrijke” (transcriptie interview begeleiding). In enkele interviews wordt dit expliciete vertrouwen en mandaat ook gekoppeld aan jobsatisfactie en als een antwoord op de krapte op de arbeidsmarkt: “Alle begeleiders staan er nog, in tegenstelling met enkele Veilig Verblijven die ik ken” (transcriptie interview staf).

In de drie organisaties wordt de rol van een coördinerende functie ook benadrukt: deze functie betreft in de drie organisaties niet een louter 'overkoepelende' of coördinerende rol maar wordt ook ingevuld door ondersteuning bij én het uitvoeren van begeleidingen. Overleg en intervisie worden ook aangehaald als essentieel: "Om de drie weken intervisie en samen nadenken gaf mij vaak het vertrouwen in mijn mandaat en dat ik goed bezig ben in die begeleiding, ondanks grote onduidelijkheid van hoe moet dit traject eruitzien. (...) Die intervisies zijn belangrijk: door samen te zitten met de andere trajectbegeleiders, en ondanks zeer verschillende casussen, ben je wel door dezelfde dingen aan het worstelen" (transcriptie interview begeleiding).

Tot slot wordt ook het belang van een (doorgedreven) visie benadrukt: "Maar ergens heb je toch een houvast nodig. Of misschien ook wel een soort legitimering, en dan kunnen we ons ook beroepen op Institutionele Psychotherapie. Als we dan bijvoorbeeld de reactie krijgen: 'Zijn jullie diegene die met ezeltjes gaan wandelen met jongeren?' kan je wel zeggen dat dit niet uit het niets komt en dat er een kader achter zit. Soms heb je dat ook wel nodig, want je hebt heel veel mensen die kritisch kijken, mensen die een ander stramen hebben en wij doen dan soms out of the box dingen. Je moet dat dus kunnen verantwoorden, denk ik" (transcriptie interview begeleiding).

Samenwerkingsmodel

Een intersectorale samenwerking wordt algemeen als een meerwaarde ervaren: "Wat ik het interessantste vind is dat je vanuit verschillende invalshoeken en verschillende organisaties samen zit om elkaar daarin te ondersteunen. Omdat je dan eigenlijk veel breder gaat kijken dan wat je kent" (transcriptie interview begeleiding).

Ook wat betreft toegang tot andere hulpverlening wordt een meerwaarde aangehaald: "Wat wel een sterkte is, is dat je vanuit een netwerk start en dat er veel organisaties betrokken zijn, waardoor je ook sneller beroep kunt doen op een aantal andere expertises waar je misschien in andere trajecten wel tegen lange wachttijden aanloopt" (transcriptie interview begeleiding).

Toch resulteert net deze intersectorale samenwerking ook in uitdagingen, niet in het minst om inhoudelijk en visiematig afgestemd te zijn of te geraken. In verscheidene getuigenissen kwam naar voor dat het zoeken naar een gedragenheid soms erg intensief, soms onmogelijk, kan zijn: "Op de duur kwamen we tot de conclusie: we komen hier niet op één lijn, onze kijk of onze manier van aanpak botst. We beogen misschien wel hetzelfde, maar de manier waarop we daar denken te geraken verschilt zo van elkaar dat het heel moeilijk is om samen te werken. We hebben dan beslist om die samenwerking stop te zetten" (transcriptie interview begeleiding).

Dit visiematig afstemmen kan ook gebruiken en gewoontes binnen de netwerkorganisaties in vraag stellen of onder druk plaatsen: “Ik merkte heel sterk dat de manier waarop dat wij het traject invulling wilde geven, dat dit echt heel ver staat van hoe zij normaalgezien werken. Zij zitten heel strak in dat methodische. (...) Hoe langer hoe meer kregen we zo het gevoel dat deze collega dat precies nodig zelf had, als een kapstok van waaruit ze aan het werk was” (transcriptie interview). Visiematige afstemming wordt zo als een constante opdracht beschreven: “De organisaties in het netwerk, daar zijn ook veel meer traditionele organisaties bij. Ja, dat alternatief is geen verworvenheid” (transcriptie interview staf).

Als netwerk een gedragen visie uitdragen en realiseren blijft zo een constante opdracht en een aandachtspunt: “En zelfs op het niveau van het dagelijks bestuur zijn er nog altijd verschillende invullingen over hoe dat zou moeten. Want het is nog iets anders om dit in een gezamenlijke aanvraag te zeggen dan dit in de praktijk te brengen, dan komen we heel wat andere mechanismes tegen” (transcriptie interview staf).

De diversiteit van verschillende spelers, eigen aan een netwerk, wordt hierbij aangehaald als zowel een meerwaarde als een uitdaging, “waar een aantal klassiekere spelers ook hun plek hebben” (transcriptie interview begeleiding): “Samenwerking is je ook begeven op glad ijs... Met de politie is het ook zo: je hebt een samenwerking nodig met structuren die andere finaliteiten hebben in de samenleving. Als de rechter daar niet achter staat, dan zijn wij eigenlijk niets. Maar dat is echt geëvolueerd van een politie die naar ons komt die zegt: ‘Ja, met repressie alleen halen wij dat hier niet, hoe kunnen wij samenwerken’” (transcriptie interview staf). Hierbij wordt ook transparantie naar voren geschoven als essentieel bij samenwerking: “Een inkijk geven, transparantie van: kijk dat doen we, en daarom. Vroeger kwam de politie en die bekeken ons als amateurs, als softies. En we waren mee het crapuul met de jongeren” (transcriptie interview begeleiding).

2.4. Doelgroep

Multiple kwetsbaarheden

De beoogde doelgroep van de Veilige Trajecten zijn jongeren in een Verontrustende Opvoeding Situatie (VOS). Doorheen het onderzoek wordt ook bevestigd dat het allen jongeren zijn met een uitdagende en een meervoudige en complexe zorgvraag. Doorheen het ganse onderzoek erkennen we in hun persoonlijke en hulpverlenings-geschiedenis zowel contextuele, individuele als systemische elementen, in een nauw samenspel en interagerend met elkaar. Verontrusting wordt hierbij enigszins afgelijnd tot een VOS-statuut maar het betreft jongeren met soms erg diverse kwetsbaarheden of in een kwetsbare context.

Ze bevinden zich bij uitstek op een raakvlak tussen verschillende sectoren of: “Jongeren die uit de boot vallen tussen alle hulpverleners” (transcriptie interview begeleiding). De kwetsbaarheden zijn divers: uit de getuigenissen (transcriptie interviews jongeren en context, aangevuld met veldnotities) van de jongeren onthouden we situaties van armoede, misbruik, middelengebruik (“Mijn grootste fout was weglopen in drugs” en “Hij had zijn eerste joint op zijn 11 jaar”), psychische kwetsbaarheden (“Van bij de geboorte wisten we al dat er iets aan de hand was” en “Ik voelde me depressief en had ook zelfmoordgedachten”), prostitutie, delinquent gedrag (“Ik was vaak een gevaar, ik liep met messen rond” en “Ik dealde), ... Verschillende jongeren worstelen doorheen hun levenstraject ook met een (ook breed maatschappelijke) contexten, verwachtingen, ... Deze verschillende kwetsbaarheden en het hulpverleningstraject (of gebrek daaraan) escaleert bij verschillende jongeren frequent verder tot expliciet gedrag zoals agressie, angst en wantrouwen. Gecombineerd met een puberteit kunnen we dus spreken van multiple kwetsbaarheden en “jongeren die onbereikbaar zijn” (transcriptie interview begeleiding).

Daar waar de beweegreden voor het opzetten van de initiatieven Veilig Verblijf een apart en gescheiden begeleidingsaanbod voor VOS en MOF was, blijft dit een spanningsveld: “Er zijn jongeren in veilig traject die de grens van die feiten overschrijden op een zodanige manier dat je je er eigenlijk wel vragen over kunt stellen van is dat een veilig traject of is dat een MOF situatie?” (transcriptie interview begeleiding). Het uitgangspunt van het huidige beleid – dat ook internationaal herkend kan worden in een beoogde differentiatie tussen welzijns- en justitiële plaatsing of respectievelijk “welfare placements” en “justice placements” (Andow e.a., 2020) – blijkt bij verschillende jongeren niet zo duidelijk of te onderscheiden: “Er zijn ook feiten mee gemoeid en je kan dat niet los zien van elkaar. Bij de start was het meer maar sinds ons traject lopende is, denk ik dat het nu toch al zijn derde passage in de GI is” (transcriptie interview begeleiding). Voor sommige jongeren blijft de differentiatie tussen VOS en MOF dus een continu snijvlak: “Hij is wel vorige week opgepakt met nieuwe feiten die ook niet in zijn voordeel spreken, dus in die zin zal dat altijd wel genuanceerd zijn” (transcriptie interview begeleiding).

Onderweg naar volwassenheid

In verschillende trajecten geven jongeren een zekere dualiteit aan wat betreft de leeftijdsgrens van 18 jaar. Enerzijds kijken jongeren uit naar deze leeftijd met een perspectief om ‘verlost’ te zijn van de jeugdhulp: “En ook hoe zijn ze daar in godsnaam in geslaagd om dat zo lang vol te houden? Ze zijn vaardig om dat te ontwijken en proberen het te rekken totdat ze achttien worden binnen een paar maanden, en dan zit alles dicht” (transcriptie interview begeleiding).

Bij andere jongeren hangt het risico van het 'uit handen geven van het dossier' als een zwaard van Damocles boven deze transitieleeftijd: in dit kader werd het aangrijpen van Veilige Trajecten als spreekwoordelijke laatste strohalm eveneens aangegeven. Volwassenheid is in quasi alle dossiers een momentum waar naartoe gewerkt dient te worden: "Bij 1 dossier kwamen we te dicht bij de 18de verjaardag aan zet. De tijd was kort om voldoende bandopbouw te hebben en zo de overgang naar een vrijwillige vraag te maken. Op een bepaald moment kon hij wel een hulpvraag stellen richting zelfstandig wonen. We hebben ook gewerkt met zijn context en hebben verschillende pistes met hen doorgenomen om een vervolg te maken van de hulpverlening. Net zoals we de jeugdhulporganisaties die CBAW aanbieden konden betrekken in het verhaal. Alles ligt dus klaar om direct met zijn hulpvraag aan de slag te gaan mocht die opnieuw gesteld worden" (transcriptie interview staf).

Dossier en beeldvorming

Zoals vermeld onder de leefwereld wordt beeldvorming frequent extern bepaald of geconstrueerd en wordt deze zo sterk bepalend bij de definiëring en invulling van de doelgroep. Dossiervorming gebeurt niet zelden zonder expliciete inspraak of betrokkenheid van de jongeren en/of hun ouders, wat kan leiden tot een beeld van en op de gezinnen dat steeds verder staat van de eigen ervaringen, beelden en (ondersteunings-) vragen: "De ouders zijn het dossier heel vaak gaan inlezen en als ze dan zagen wat de consulent over hen schreef, gaven ze aan dat dit niet klopte: 'Hoe staat dat hier eigenlijk in dat dossier, wij willen dat niet en zijn het daar niet mee eens.' Want eigenlijk hebben die ouders altijd heel hard gevochten, op hun manier. Soms kunnen zij ook heel afwijzend overkomen waardoor dat ook wel fout gelezen wordt. Maar ja, daar zijn ondertussen ook al zoveel wissels in consulenten geweest dat we dat ook niet kunnen rechtekken" (transcriptie interview begeleiding).

Dossiervorming vormt zo een kluwen van informatie: een beeld dat constanter lijkt te zijn dan de soms erg volatiele levenstrajecten van de jongeren: "Een dossier bij de jeugdrechter waarin al wat er ooit gebeurd is eigenlijk één grote berg vormt. En die berg bepaalt voor de rest van de tijd wat er wel en niet toegestaan wordt. (...) Ik merk dat er in heel dat proces vaak niet stilgestaan wordt bij het feit dat mensen veranderen (transcriptie interview staf).

Gaandeweg wordt zo een beeldvorming geconstrueerd die bepalend is en niet meer bij te stellen lijkt te zijn: "We zagen een enge beeldvorming van haar, puur feitelijk. Ik wilde op de jeugdrechterbank vertellen over haar verleden maar werd de mond gesnoerd" (transcriptie interview context). Opvallend is verder dat deze beeldvorming niet gespeend is van enige normativiteit: "Een jeugdrechter die 's avonds thuiskomt en een cognac inschenkt, dat is een toonvoorbeeld van hoe het moet. Een jongere die 's avonds in geslotenheid zoekt naar een joint is dan weer een problematische gebruiker" (transcriptie interview context). Ook wat betreft beeldvorming van de context zijn de ervaringen

normatief ingekleurd, zo wordt aangegeven. Illustratief is de boodschap “Is dat dan de vader? Ook niet? Ik kan zien waarom dat die gast zo fout loopt” (veldnotities) die een moeder kreeg toen haar partner mee kwam naar een bespreking. Verwachtingen worden zo ook gekleurd door dergelijke normativiteit.

Doorheen de trajecten wordt een sterke afhankelijkheid van – de inschatting door en het vonnis van – de jeugdrechtbank benoemd, doelend op zowel de jeugdrechter als de consulent. Hierbij wordt een sterke persoonsafhankelijkheid beschreven en wordt aangehaald dat de beeldvorming en oordelen soms sterk normatief ingevuld kunnen worden, bijvoorbeeld verwijzend naar GI of Veilig Verblijf als een setting voor “heropvoeding” (transcriptie interview staf) met dwang en ook het uit handen geven van de jongere als mogelijkheid. Doorheen het onderzoek werd deze afhankelijkheid ook wel benoemd als “wispelturigheid” (transcriptie interview begeleiding), ook van de consulent ten aanzien van de jeugdrechter.

Illustratief is hierbij de getuigenis van een vader die tijdens, en na, een gevangenisstraf de facto zijn rol als vader ontzegt wordt: “Tijdens de jaren in de gevangenis probeerde hij opnieuw een rol als papa op te nemen door te waarschuwen voor de situatie thuis, bij mama. Hij werd hierbij niet serieus genomen en uitgescholden als ‘sale menteur’. Nadien bleek de situatie bij de moeder inderdaad niet oké en ondertussen wordt er opnieuw bij papa gewoond” (veldnotities).

Een geconstrueerde identiteit

Doorheen het onderzoek werd dit aspect meermaals benadrukt, ook gezien de vaststelling dat dossiervorming frequent zonder betrokkenheid van de jongere en/of het gezin kan leiden tot foute veronderstellingen en hypotheses die al snel tot werkelijkheid vervellen: “Samen met haar mama was ze gevlucht. Toen al had ze een verleden van slecht naar school gaan. (...) Van zodra ze hier zijn is duidelijk dat ze haar familie, vrienden en land van oorsprong erg mist en ze sluit zich af: ‘Laat mij allemaal gerust.’ Zo weigert ze naar school te gaan en Nederlands te leren. Vanuit de gemeente kwam er iemand in het gezin langs in het kader van integratie en werd opgemerkt dat ze niet sprak waarna crisishulpverlening werd ingezet. Vanaf dat moment volgden de hypotheses en werd dat verhaal groot gemaakt: ‘Ze spreekt niet, dat zal wel iets serieus mis mee zijn.’ De analyse was al snel dat ze slachtoffer was van pooierschap nadat er een auto opgemerkt was met een vreemde nummerplaat. En... het verhaal is rond” (transcriptie interview begeleiding). Deze opgebouwde beeldvorming bleek echter niet juist te zijn.

Gaandeweg wordt over de gezinnen en jongeren dus een uitgebreide en vaak negatieve beeldvorming opgebouwd – een beeldvorming die zeer bepalend is en die bijvoorbeeld bepaalt of ouders hun rol mogen opnemen dan wel uitgesloten worden van deze rol: “De kinderen zouden geplaatst worden omdat het met de vorige kinderen ook niet gelukt was en wat er voorafgaand gebeurd was. De mensen die bij ons komen, worden zo soms echt

afgerekend op hun voorgeschiedenis” (transcriptie interview begeleiding). Jongeren geven doorheen het onderzoek ook duidelijk aan hoe bepalend deze beeldvorming is: “Mensen hebben een beeld van mij en kunnen niet meer anders over mij denken” (transcriptie interview jongere).

De negatieve beeldvorming lijkt zo abstractie te maken van geleefde ervaringen: “De kinderen hun identiteit wordt zo gevormd door de verhalen die ze horen over zichzelf. Terwijl de jeugdhulp één gebroken parcours is waar er geen vertellingen zijn van hoe je was toen je klein was” (transcriptie interview begeleiding). De impact op de jongeren sluit ook aan bij de afwijzing die onder de ‘Leefwereld’ werd aangehaald: “De laatste keer stond er in dat rapport over hem ‘een onverbeterlijke recidivist’. Dat heeft hij herhaald aan mij dus dat moet wel iets met hem gedaan hebben. Maar een keer dat je dat dan leest, dan hebt je dat etiket” (transcriptie interview context). Opvallend is dus de grote impact van dossiervorming, die gaandeweg ook geïnternaliseerd lijkt te worden: van de jongere die zichzelf beschrijft als “stoute jongen” of die aangeeft: “Mijn mama zegt: ‘Ze hebben uw zusje afgepakt door u.’” (veldnotities).

Overlevingsstrategieën en *agency*

Zoals beschreven bij de leefwereld erkennen we bij de jongeren een sterke invloed van geïnstitutionaliseerde logica’s en regimes doorheen hun levenstraject tot dusver. De jongeren gebruiken hierbij verschillende strategieën: “Als je zegt: ‘Laat mij gerust, ik heb geen zin om aan de activiteiten mee te doen’ dan moet je op uw kamer, gewoon op uw kamer. Maar als je wordt gestraft dan dan ga je op uw kamer met dvd's. Dus hij zorgt ervoor dat hij gestraft wordt” (transcriptie interview context).

Opvallend is dat jongeren doorheen hun levensgeschiedenis erg bedreven lijken te zijn geworden om strategieën te bedenken om aan de verwachtingen te voldoen en zo eigenlijk een ‘rol’ te spelen: “Je bent verplicht om lief te doen. (...) Ik doe gewoon vriendelijk. Ik laat niet merken dat ik daar niet zo goed mee overeenkom” (transcriptie interview jongere). Een onderdanige rol blijkt voor verschillende jongeren zo een strategie: “Zolang je meewerkt, is dat voor hen al voldoende” en “Ik ben een schijnheilige trut tegen begeleiding” (transcriptie interview jongere).

Andere vormen van *agency* gaan van een opstandigheid (“De regels hebben niet geholpen, ik ben er alleen maar kwader van geworden” – transcriptie interview jongere) tot apathie (“Er is angst als hij blijft zeggen ‘Ik wil rust, ik wil rust’, de term van eeuwige rust komt ook niet zomaar van ergens. Ik vind dat apathische of onverschillige nog erger dan opstandige” (transcriptie interview context)). Het zoeken naar rust komt regelmatig terug: “Snus (nvdr.: tabakzakjes voor oraal gebruik)... Als ik dan vraag: ‘Waarom neem je dat?’ zegt hij: ‘Om mij kalm te maken, gewoon om mij rustig te maken.’ (transcriptie interview context).

Ook een defensieve reactie wordt opgemerkt: “Papa was iemand die heel veel wil en probeert, maar altijd tegen muren aanbotst of in zijn valkuilen loopt en zo op de duur alleen maar als papa met al zijn problemen werd gezien. En papa die weinig toeliet van hulpverlening voelde dat het heel warm werd, dat het heel heet werd. (...) ‘Wij zijn hier tegen de wereld, wij moeten hier, wij vormen het front en we gaan gewoon niemand nog binnenlaten. Zo gaan wij laten zien dat we dat we wel goed zijn samen’” (transcriptie interview begeleiding). Verschillende jongeren geven aan zich verder terug te trekken en/of te isoleren als reactie of (al dan niet bewuste) strategie: “Ik was twee jaar lang alleen op mijn kamer met mijn gsm, in het donker. Ik was in my world. Ik mocht ook niet naar buiten”, “Ik deed niets dan op bed liggen en eten” of “Ik weet hoelang een Kiekeboe strip duurt” (transcriptie interview jongeren).

Meer nog dan de zonet beschreven strategieën is weglopen, of fugue-gedrag, een spreekwoordelijke rode draad in de getuigenissen: “Ze is 21 keer weggelopen en even veel keer als vermist opgegeven” en “En ja, en ook ik was weggelopen. (...) Van thuis, van vijf instellingen en zeven pleeggezinnen” (transcripties interviews context & jongere). In de zoektocht naar een alternatief of in een overleven in deze dynamieken is een rode draad ook het verzeilen in wat verontrustende contexten genoemd kunnen worden, contexten met enerzijds een inherente problematiek doch anderzijds ook contexten waar de jongeren zich welkom voelen.

Desalniettemin bieden deze contexten ook mogelijke (vlucht-) routes voor de jongeren: “Bij hen voelde ik me wel welkom” of “Ze zocht aansluiting bij mensen die zich goed kunnen rechthouden in moeilijke situaties” (transcriptie interviews jongere). Daar waar fugue-gedrag als een indicatie wordt beschreven voor een indicatie van VOS ervaren we vanuit het perspectief van de jongeren ook *agency*; als een poging om de situatie in handen te nemen, op zoek te gaan naar perspectief en verbinding: “Ik ging naar vrienden. Ik bleef daar gewoon overnachten. Ik ging. Ze wisten zelfs niet waar ik was en ik ging dat ook niet zeggen” (transcriptie interview jongere). In deze invulling ervaren we dan ook een discrepantie met de invulling van beslotenheid als antwoord op verontrusting: “Vanuit de jeugdrechtbank werd geslotenheid voorgesteld. ‘We hebben niet veel meer dan dat,’ werd er gezegd. Maar ze was al in elke leefgroep gaan lopen” (transcriptie interview begeleiding).

Een kritische blik op zichzelf, kracht en sterkte

Tegelijkertijd dient aangegeven te worden dat de jongeren ook met een kritische blik terugkijken op hun levenstraject – “Ik was echt zo iemand die snel uitvloog” (transcriptie interview jongere) – en hierover ook zelfkritisch in zijn: “Ik heb ook een periode gehad die heel slecht was, toen was iedereen bang van mij. Echt iedereen, ook de andere kinderen die dan naar de directeur gingen om te zeggen van ik heb echt schrik van haar. (...). En ja, dat was wel niet normaal. Als ik boos was, dan was ik echt boos, ook omdat ik toen mijn medicatie niet nam en die dingen” (transcriptie interview jongere).

Jongeren kijken zo ook regelmatig op een even kritische wijze terug op hun eigen aandeel in mogelijke escalatie en het overschrijden van grenzen: “Ik heb daar wel misbruik van gemaakt. (...) Dan kwamen er twee vrienden van mij op bezoek en ze hadden twee gram bij” (veldnotities). Tegelijkertijd zien we hier ook een sterkte, met jongeren die soms zichzelf of maatschappelijke verwachtingen overstijgen: “Hij wordt zeventien in oktober en gaat nu in een kleine wooneenheid wonen. Dat is mega-veel zelfstandigheid, wat eigenlijk voor zijn leeftijd nog niet kan maar we hebben gewoon geen plaats en er is geen thuis (...) Ik had het niet gekund, dus ik vind hem daar ook een durver. Ik vind het moedig dat hij deze stap durft te zetten, wetende ook dat hij eigenlijk geen andere keuze heeft” (transcriptie interview begeleiding).

3. INTERVENTIES

Wat gebeurt er bij de Veilige Trajecten?

Bij deze derde dimensie focussen we op de interventies die door de drie initiatieven werden ontwikkeld en gerealiseerd om de Veilige Trajecten vorm te geven. Centraal hierbij staat het zoeken naar een alternatief voor geslotenheid en een traject met elke jongere. We focussen hierbij, in de lijn van het CAIMeR-model, op de hulpverleners en brengen ook de wederkerigheid van de jongeren en hun context mee in beeld. Bijkomend zoomen we bij dit onderdeel ook in op de interventies die binnen de vooropgestelde samenwerking plaats vinden. Door deze brede blik gaan we verder dan een louter in kaart brengen van doelmatigheid en wordt betekenisgeving van de interventies een expliciet onderdeel. We weerhouden de volgende interventies, die we telkens verder uitdiepen en die bijdragen aan de vraagstelling “Kunnen we veiligheid garanderen en of daarnaartoe werken zonder dat er een beslotenheid nodig is?” (transcriptie interview begeleiding):

1. Herstellen van de (hulpverlenings-) relatie
2. Realiseren van een gedragen invulling van veiligheid
3. Ondersteunen voorbij gedrag
4. Er staan... en blijven staan
5. Ruimte gebruiken
6. Aansluiting maken bij de leefwereld
7. Opbouwen van een collectief
8. Uitbouwen van doorleefde intersectorale samenwerking

3.1. Herstellen van de (hulpverlenings-) relatie

Zoals aangehaald bij de eerste twee dimensies worden de ervaringen van de jongeren en hun handelen sterk gekleurd door de Context: het herstellen van de (hulpverlenings-) relatie komt hierbij naar voren als een startpunt en basis bij Veilige Trajecten, via vertrouwen, een basishouding, intensiteit en continuïteit. In wat volgt gaan we dieper in op deze elementen.

(her-) Opbouwen van vertrouwen

Algemeen wordt aangegeven dat het ganse traject start, staat en valt met het opbouwen van een relatie als focus, meer dan het traject doelmatig, instrumenteel of doelgericht te starten: “Eén van de jongeren kwam dus niet meer uit z’n bed. De jongere zei me: ‘Als het terug is om mij dan toch weer naar school te krijgen moet je niet komen.’ Toen we zeiden het is daar echt niet voor – ik kom gewoon een keer kijken en laat ons elkaar leren kennen – moet je dat dan echt ook menen. (...) Je moet daar ook van overtuigd zijn. Het eerste doel is niet naar school gaan, het doel is je mag er zijn en je ontwikkelen, dat is ook een

recht. Startpunt is dan niet dat hij meteen weer naar school moet, maar wel... we gaan hier geen gasten in hun bed laten zitten, want ze zijn het waard om ook te ontwikkelen" (transcriptie interview begeleiding). Meer dan de onmiddellijke uitvoering ervan blijkt de opgelegde maatregel en de toeleiding startpunt van deze ontmoeting te zijn: "Ik vind het heel belangrijk om in ontmoeting te gaan met een jongere: niet zozeer stellen 'De rechtbank stelt die maatregel of die doelstelling op, we gaan ze direct een keer allemaal overlopen en we gaan daar direct mee aan de slag gaan' maar daar daar net een punt van maken om eerst in ontmoeting te gaan" (transcriptie interview begeleiding). Een doelstelling die gekoppeld wordt aan deze ontmoeting en relatie is het herstellen van een band met hulpverlening: "In haar situatie was het letterlijk niet meer deelnemen aan de samenleving. Ze weigerde om te spreken en zat in een heel grote weerstand. Er was tijd nodig, tijd om in te zetten op het opbouwen van een vertrouwensrelatie" (transcriptie interview begeleiding). Vertrouwen wordt zo een centraal begrip, vertrouwen geven en vertrouwen krijgen: "Ik zeg ze alles, ook over vape, maar als het misloopt dan zegt ze: 'Zie je wel.' Ze moet mijn handje ook niet vasthouden" (transcriptie interview jongere).

Vertrouwen geven wordt hierbij ook gekoppeld aan in de actie risico's durven nemen. Eén van de getuigenissen betrof een jongere die in de GI verbleef met frequente agressie naar zowel zichzelf als anderen. Naar aanleiding van een overlijden in de familie ging de begeleiding van Veilige Trajecten naar de begrafenis, de jongere mocht immers niet met haar ouders buiten de GI, enkel met begeleiding: "Dus ik ben ze dan gaan halen en heb afspraken met haar gemaakt. Ja, wij zijn naar de begrafenis geweest. Dat was heel emotioneel, heel moeilijk maar wij hebben dat correct kunnen doen zoals afgesproken. De dag nadien was er een zitting: de inschatting van de GI was dat haar met twee begeleiders naar de jeugdrechtbank vervoeren te gevaarlijk zou zijn. Dit betekent dat het vervoer door de politie uitgevoerd dient te worden: geboeid en met de combi om dan in de catacomben moet wachten in een cel om te worden voorgeleid, terwijl ze anders mee met de begeleiders de gewone ingang kan gebruiken. (...) Dan denk ik eigenlijk zit die veiligheid net in de nabijheid, gecreëerd in het wederzijds vertrouwen. Terwijl ja, als jij haar niet vertrouwt, waarom zou zij jullie dan vertrouwen?" (transcriptie interview begeleiding).

Zo fundamenteel vertrouwen geven en opbouwen lijkt, zo sterk wordt dit in toeleiding en samenwerking eveneens in vraag gesteld, niet zelden vanuit een risico-aversie en beheersingslogica: "In die context heb ik mij ook heel erg moeten bewijzen. Waarom gaat zij wel met u? Mag die wel met u mee? Want is dat wel te verantwoorden? En ja, je loopt ook een risico hè. Ze had ook al gedreigd van aan m'n stuur te trekken. Maar ja, ergens kan je toch dat relationele naar voor schuiven waardoor ze toch niet overgaat in die agressie die ze wel toont in geslotenheid" (transcriptie interview begeleiding).

Een onbevagen en niet-beoordelende houding wordt ook aangehaald als essentieel. Vanuit de jongeren en de gezinnen werd dit sterk benadrukt: “Ik vertrouw haar en ze veroordeelt me niet. Er is geen strikt protocol, vooral de relatie. Ik moet me dus niet verstoppen, soms roep ik eens. Zij begrijpt dat” (transcriptie interview jongere). Het is geenszins een evidentie, zo wordt aangehaald door de begeleiding, en een bewuste houding: “Het zijn ook dossiers waar wel wat is in gebeurd maar we willen alleszins niet beschuldigend kijken naar ouders of jongeren. Je moet hen kunnen blijven zien als mens die het goeie wilt doen” (transcriptie interview begeleiding).

Ontmoeting wordt zo een fundament om vertrouwen op te bouwen, waarbij het des te opvallender is dat net die ontmoeting doorheen de jeugdhulpverlening gaandeweg gehypothekeerd lijkt te zijn. Alleszins vergt het een expliciete keuze: “Van hoe kunnen we inzetten op autonomie, hoe kunnen we toch inzetten op competentie, hoe kunnen we toch inzetten op verbinding waar dat mogelijk is” (transcriptie interview staf).

Eigen tempo en intensiteit

Het opbouwen van een relatie vereist echter tijd en temporisering: “Een relatie opbouwen is essentieel maar niet makkelijk en vraagt tijd. Toen ik de eerste keer met haar afsprak, kwam ze wel opdagen maar was ze ook heel snel weg. Daarna heeft ze mij heel vaak laten staan: ik denk dat ik daar elke dag wel aan die schoolpoort stond ‘s middags. Dat heeft toch wel zeker een jaar geduurd voor dat vertrouwen er was om eerlijk te kunnen spreken met elkaar” (transcriptie interview begeleiding).

Doorheen het onderzoek wordt ook aangehaald dat het belangrijk is om een gedeeld tempo te vinden, wat inhoudt soms ook te temporiseren, terug te schakelen (“Hem ook respecteren als hij stop zegt” – transcriptie interview context) of net niet: “En bij sommigen voelen we dat sterk: nu niet. En dan kunnen maar aanbod blijven doen, blijven zeggen wat er bestaat en soms een keer iets proberen” (transcriptie interview begeleiding).

Het beschikken over meer tijd in vergelijking met reguliere begeleidingen – regelmatig wordt verwezen naar een halftijdse inzet per dossier – wordt hierbij als essentieel aangehaald: “Met veilige trajecten kregen we de mogelijkheid om daar intensiever op in te zetten, gewoon omwille van het feit dat we daar meer middelen voor hadden” (transcriptie interview begeleiding). Daar waar deze tijdsinzet als essentieel wordt beschouwd door de begeleiding, geven de jongeren aan dat dit een opmerkelijk verschil was met eerdere begeleidingstrajecten: “Ik heb veel meer ondersteuning gekregen, want normaal gezien deed ik gewoon maar wat ik wou en ik zat de hele nacht buiten. (...) Opeens kwamen ze elke dag langs, en ze namen en maakten tijd voor mij” (transcriptie interview jongere).

Intensiteit en tijd lijken zo, beiden, kansen te initiëren: “En dat is ook onze vriend tijd. Je moet ook wel die tijd doorlopen zodat we die stappen kunnen zetten zodat die band er kan zijn” (transcriptie interview begeleiding). Deze intensiteit biedt zo ook kansen voor de context: “Ze kwamen veel, meerdere keren per week. We creëerden een foutenmarge, het moest niet direct juist zijn, deze week zien we elkaar ook nog. Het gaat maanden duren, dat was de boodschap” (transcriptie interview context). Ook continuïteit dient hierbij benoemd te worden, ook na het afronden van het traject: “Zo is er een jongeren die achttien geworden is, die dan doorgeschoven is en die nog vaak belt. Ook praktische vragen. Gisteravond kreeg ik een bericht: ‘Ik heb een boete, wat moet ik doen?’” (transcriptie interview begeleiding).

De intensiteit werd verder ook gekleurd door zowel een bereikbaarheid als de (vrijere) inzet van middelen. Bereikbaarheid wordt daarbij niet enkel vanuit een tijdsperspectief bekeken maar ook als fundamenteel aspect het (her-) opbouwen van vertrouwen: “Als de mama u ‘s avonds nog belt en je neemt op, doe je iets anders dan de begeleider die z'n gsm aflegt” (transcriptie interview begeleiding). Het ter beschikking hebben van extra middelen biedt hierbij, tenslotte, ook opportuniteiten: “Het is wel fijn om dat budget wel te hebben of bijvoorbeeld om extra hulp in te kopen. Hij had nog geen appartement gevonden omdat hij nog niet genoeg gewerkt had, dus dan is het moeilijk om iets te vinden op de reguliere markt. En nu is er gezegd: ‘We werken soms met tijdelijke appartementen. Met het voorziene budget huren we dat appartement en hij betaalt terug wat hij op de gewone markt ook zou betalen.’” (transcriptie interview begeleiding).

Weg van het louter verbale

Door verschillende jongeren wordt aangehaald dat de begeleiding niet steeds via de klassieke, lees: verbale, weg dient te gebeuren: “Vroeger hadden we ook al een beetje hulp, dat was vooral praten, uitleggen hoe de week was verlopen. En ons zeggen wat ze verwachtten. Ze kwamen gewoon op bezoek naar huis en vragen stellen” (transcriptie interview jongere). Het loslaten van deze eerder klassieke invulling van begeleiding wordt als essentieel beschreven: “Deze jongere zat compleet vast en zat al twee jaar onder de radar. Hij was verbaal niet sterk en de eerste week ben ik gewoon gaan wandelen. De afspraak was dat als we wandelden, we zwegen. Hij mocht sturen en mocht zeggen naar waar, ik stond er elke dag om 8.30u omdat hij tot dan geen ritme had. (...) Na twee dagen vond hij daar zijn ritme in en hebben we kilometers gewandeld. Maar echt kilometers gewandeld” (transcriptie interview begeleiding).

Doorheen het onderzoek wordt een gerichtheid op verbaliteit an sich genuanceerd: “En dat is nogal vaak de insteek: praten. Het is voor volwassenen ook al niet evident om de juiste woorden te vinden, al helemaal niet als het gaat over wat zit daar, wat speelt er, ... Dat gaat niet, je kan dat niet verwoorden” (transcriptie interview context).

3.2. Realiseren van een gedragen invulling van veiligheid

De situatie en indicatie van verontrusting plaatst de jeugdhulpverlening voor de fundamentele opdracht in het zoeken naar, en het installeren van, veiligheid. De invulling van deze 'veiligheid' raakt zo aan de kern van het mandaat binnen de Veilige Trajecten maar resulteert ook in essentiële vragen: wat is deze veiligheid dan, wie dient beveiligd te worden, wie bepaalt de invulling van deze veiligheid, ... Gezien zowel het Veilig Verblijf als de Veilige Trajecten opgelegde jeugdhulpverlening betreft, mag het duidelijk zijn dat de trajecten niet vrijblijvend zijn en in de toeleiding ook verwachtingen uitgesproken worden met betrekking tot de invulling van deze veiligheid. Desalniettemin lijkt een kern van de Veilige Trajecten er net uit te bestaan om het breed omarmde credo van participatie consequent door te vertalen in de trajecten en te evolueren van een louter opgelegde invulling van veiligheid – bepaald via de toeleiding en door de ingezette begeleiding – naar (een zoektocht naar) een gedragen invulling van veiligheid. Doorheen de trajecten wordt zo met de jongeren ingezet op het zoeken naar gezamenlijke doelen en een gedragen invulling van veiligheid, voorbij een enge invulling van vraaggestuurdheid en gestalte gevend aan doorgedreven participatief handelen: “Wij zijn zelf een interventie waar we samen met die mensen vorm aan willen geven” (transcriptie interview begeleiding).

Van opgelegde naar gedragen doelen

In de toeleiding naar en de beslissing tot deze gedwongen jeugdhulpverlening worden vanzelfsprekend ook doelen verwoord en opgelegd. Toch blijkt een essentieel deel van de Veilige Trajecten eruit te bestaan om deze vooropgestelde doelen in dialoog te brengen. Doelen kunnen zo op een gedragen wijze ingevuld worden. De invulling van deze verwachtingen is dan eerder een startpunt van traject en dialoog eerder dan het blind overnemen ervan (“Om een match te zoeken tussen wat zij verwachten en van hoe jij het ziet en wat jij wil”) en ze worden hierbij niet zelden geherdefinieerd: “Ik vind naar school gaan belangrijk. Maar in deze context vind ik dat niet meer belangrijk. Dan gaat het voor mij om een structuur te installeren dat je ‘s nachts slaapt, dat je op een deftige uur opstaat, dat er opnieuw een voor- en namiddag bestaat, dat er drie keer wordt gegeten op een dag, enzovoort. Als dat daar al kan zijn, ja, dan is er al heel veel” (transcriptie interviews begeleiding).

Opvallend is dat de vooropgestelde of opgelegde doelen niet zelden erg hoog liggen gezien de specifieke situatie en sterk normatief ingevuld worden: “En dat vonnis: het was deels sociaal wenselijk wat er verwacht werd. Ze vragen zo veel, eigenlijk veel te veel, dat gaat nooit lukken. Van ‘Ik gebruik drugs’ naar ‘Ik gebruik volledig geen drugs meer.’ Of van ‘Ik ga niet naar school’ naar ‘Ik ga voltijds naar school.’ Eigenlijk van niets naar alles. De consulent wou er zelfs een huishoudlijstje in: op welke dag van de week plan je om naar de winkel te gaan, wanneer ga je poetsen,...” (transcriptie interview begeleiding).

Op deze wijze wordt getracht om een onbevangen start van het traject te realiseren: “Ik denk dat je daarom moet kunnen omgaan met het niet weten en tijd te willen nemen om dat samen vorm te geven en niet zelf vanuit een bepaald beeld of een bepaald idee te willen vertrekken en dat dan over te dragen” (transcriptie interview begeleiding). Uit het onderzoek komt, aanvullend op het herdefiniëren van de doelstellingen, ook het belang naar voren om bij aanvang niet uit te gaan van een lineair traject en ook te anticiperen op de ‘grilligheid’ ervan: “Maar mislukken hoort er ook soms bij. Maar we gaan blijven proberen en we gaan kleine succeservaringen proberen opbouwen binnen een traject, binnen een verblijf... met laagdrempelige contacten, activiteiten ook” (transcriptie interview begeleiding).

Deze positie impliceert ook een kwetsbare positie als begeleiding: “Het gaat hier over de zingeving van die interventie: we moeten ons realiseren dat we veel kunnen aandragen maar wat ze daarmee doen is hun beslissing” (transcriptie interview begeleider). Het opstellen van gedragen doelen impliceert echter geenszins een vrijblijvendheid ervan: “Nadat hij had gezegd ‘Daar wil ik wil daarnaartoe’ hebben we een plan opgesteld en wat voorwaardes. Maar we zijn wel altijd dat plan blijven volgen, ondanks dat hij daar af en toe zelf van afgleed. We hebben ook gezegd: ‘Als je dat plan niet meer wil dan gaan we er ook gewoon niet meer aan beginnen’” (transcriptie interview begeleiding).

Naar een gezamenlijke invulling van veiligheid

In analogie met het invullen van gezamenlijke en gedragen doelen komt ook het gezamenlijk invullen van veiligheid an sich naar voren als een expliciet thema: “We gaan met de jongeren ook spreken over wat veiligheid voor hem en voor zijn context betekent. (...) Je gaat echt ook hun woord, hun stem laten klinken over ‘Wat is veilig’ en ‘Wat is goed genoeg’. In dialoog en telkens opnieuw zoeken” (transcriptie interview begeleider).

Illustratief voor een dergelijke gezamenlijke invulling van veiligheid is het installeren van veiligheid bij weglopen, van een algemene mobilisatie naar basisafspraken installeren rond bereikbaarheid: “(...) tot we op een punt geraakt zijn dat ik zei: ‘Als je het moeilijk hebt en je kiest ervoor om om weg te gaan wil ik wel dat je bereikbaar bent. Wat zijn uw veilige plaatsen? Wat zijn uw vluchtroutes? Ja, dat bleek een verdoken hoek in het park te zijn, een plek met veel afval, maar dat was haar veilige plaats. (...) Maar het werkte wel door niet te oordelen want voor haar was dat dus een vluchtroute. En als ze opnieuw wegliep konden we bellen: ‘Zit je weer aan die boom? Wat was de aanleiding? Is het daar oké?’ Het zo proberen begrijpen en basisveiligheid installeren. En dan... ‘Heb je al gegeten? Kom ik straks nog eens langs, kom ik niet?’” (transcriptie interview begeleider). Een gezamenlijke invulling wordt zo vanuit verschillende posities ingevuld door de jongeren: voor begeleiding (“Als ze weten waar ik zit, dat ik een dak boven mijn hoofd heb en dat ik eten heb was dat veilig voor hen”) en vanuit het eigen standpunt (“Dat ik me veilig voel bij vrienden”) (transcriptie interview jongeren).

Veiligheid wordt hierbij niet vereenzelvigd met geslotenheid: “Het is heel paradoxaal maar ik denk dat je veiligheid maakt door ze ruimte te geven, ik heb het gevoel dat een instrumentele veiligheid afstoot” (transcriptie interview context)). Deze gezamenlijke invulling impliceert zo ook om risico’s te “erkennen en omarmen”: “Je moet ook een stukje de dingen kunnen lossen en creatief van nul durven starten. Ik vind dat we durvers zijn, als ik dat zo mag stellen. Ja, je moet ook durven om het zonder de geslotenheid te doen, want dat is een risico dat je aangaat” (transcriptie interviews begeleiding).

Op gespannen voet met gedwongen mandaat

Doorheen een positionering en samenwerking met de jeugdrechtbank wordt aangegeven dat het vonnis een startpunt kan zijn: “Je werkt wel vanuit een opdracht van de jeugdrechtbank. Maar eigenlijk is die opdracht gewoon zo ruim en zo breed dat je met die ideeën kunt binnengaan. Ik wil hier gewoon samen met u zoeken” (transcriptie interview begeleiding). Zoals reeds aangegeven bevindt zich hier een inherente spanning met het gedwongen mandaat van de hulpverlening, dewelke de positionering vanuit de hulpverlening soms onder druk plaatst: “Het is nooit vrijblijvend in die zin dat we nog altijd vanuit een rechtbank werken. Toch proberen we wel zo vrijblijvend mogelijk te houden: ik doe een aanbod en je gaat erop in of niet” (transcriptie interview begeleiding).

Dit mandaat is een uitdaging, laverend tussen vertrouwen opbouwen en vertrouwelijkheid installeren enerzijds en een goede samenwerking met consulent en jeugdrechtbank anderzijds: “Niet te panikeren, geen drama maken en niet bij het kleinste de consulent gaan inlichten. Dat creëert zo een stukje veiligheid maar dat impliceert ook dat we transparant zijn: ‘We gaan uw consulent opbellen, maar we gaan wel de vraag stellen om er op dit moment niks mee, te doen want wij zijn er rond aan het werken’” (transcriptie interview begeleiding). Anderzijds wordt aangegeven dat het mandaat een stimulans kan zijn voor de hulpverlening: als startpunt, incentive of als “stok achter de deur” (transcriptie interview begeleiding).

Vraaggestuurdheid als volatiel begrip

Een expliciet participatief invullen van doelen en veiligheid sluit dus aan bij een veelgehoord credo in de jeugdhulp, vraaggestuurdheid: wijd gepropageerd, doch niet altijd even evident. Verschillende jongeren geven immers aan dat ze bij aanvang geen expliciete eigen vraag hadden: “Toen vond ik dat niet nodig maar ik ben wel blij dat het is gebeurd want ik ben er veel beter uitgekomen” (transcriptie interview jongere). In het vraaggestuurde zit met andere woorden een dualiteit, alsof een expliciete zorgvraag een voorwaarde lijkt te zijn voor hulp: “Hij staat niet open voor hulp: het enige wat hij vraagt is: ‘Laat mij gerust.’ (...) Maar dan uiteindelijk, als er niks komt vanuit de jongeren, komt er vanuit begeleiding eigenlijk ook geen initiatief” (transcriptie interview context).

Opnieuw komt het gezamenlijk invullen van de ondersteuning naar voren: “Vanuit de ouders was er heel lang de vraag om haar te plaatsen, ook de jeugdrechter vroeg een plaatsing. We hebben dan samen bekeken wat kunnen we dan doen opdat ze thuis kan blijven? Tot wat zijn jullie bereid en wat verwachten jullie van ons? Wat heb je nodig? Wat kan wie waarmaken en op welke manier? De vraag aan de jeugdrechtbank was of zij akkoord konden zijn als ook de ouders daarin meedingen. Dus ik denk wel ergens starten van de vraag van de jongeren” (transcriptie interview begeleiding).

De vigerende verwachting van een expliciete, uitgesproken, motivatie als voorwaarde voor hulpverlening wordt zo ook anders gekaderd: “Je gaat vijf keer naar hun kennismakingsgesprek. En dan zeggen ze nog ja, we weten niet of je gemotiveerd bent, want je hebt niet echt een vraag gesteld. Wat doet je daar dan vijf keer, denk je?” (transcriptie interview context). Het is met andere woorden dus zoeken naar de vraag achter de vraag: “De jongere dealde vroeger en zei me ‘Ik mis dat zo hard.’ Ik reageerde dat ik het begreep, ‘geen drugs en zo’ maar ik was mis: doorheen het traject bleek dat hij het gevoel van competent te zijn miste. Want in dat dealen kon hij zeggen: ‘Ik had eigenlijk heel goeie loopjongens, ik kon die heel goed managen’” (transcriptie interview begeleiding).

3.3. Ondersteunen voorbij gedrag

Het mag duidelijk zijn dat de betrokken jongeren ook expliciet gedrag stellen, regelmatig resulterend in escalatie. Dat leidt vaak tot een focus op het gestelde gedrag en een repressieve reactie vanuit jeugdhulp, maatschappij, ... Gedrag hierbij als communicatie bekijken wordt binnen de jeugdzorg breed gepropageerd doch zo evident dit klinkt, zo uitgesproken lijken net dit uitgangspunt en deze visie onder druk te staan. Een focus op gedrag vanuit een repressieve logica vond immers ook ingang in het debat rond jongeren in een VOS en/of MOF-statuuat – niet zelden vanuit een ‘lik op stuk’-stellingname.

Betekenis geven aan ‘gedrag’

In het onderzoek vinden we evidentie om hier desalniettemin een ander narratief op te schrijven: “En ik denk dat het ook helpt dat je door gedrag heen kunt kijken of dat je de gezonde gewoonte hebt om dat te doen. Om na te gaan van waar dat gedrag komt, wat heeft de jongere meegemaakt dat dit verklaart?” (transcriptie interview begeleiding). Uit het onderzoek komt zo een continu streven naar voor om betekenis te geven aan gedrag: “Agressie is eigenlijk iets dat voortkomt vanuit een onderliggende pijn, onrecht, enzoverder. Dat gaat zelden over agressie om iemand te benadelen, dat gaat over iets anders maar dat wordt mis gelezen” (transcriptie interview begeleiding). Exemplarisch hiervoor is het weggelooptgedrag.

Doorheen de ervaringen van de jongeren ervaren we een gelaagdheid in het 'weglopen' an sich: zoekend naar perspectief ("Ik was op weg naar iets beter. Het is zeggen: 'Ik wil beter, beter, beter, beter") zoekend naar nabijheid ("Daar voelde ik me wel welkom"), zoekend naar een communicatie ("Het was de enige manier om aan te geven van: 'Het gaat niet'") (transcriptie interviews jongere en veldnotities).

In het weglopen erkennen we dus meerdere betekenissen, doch er wordt aangegeven dat de 'standaard' reactie focust op het gedrag ("Ze vragen nooit waarom je bent weggelopen" – transcriptie interview jongere) en sanctionerend van aard is ("Bij weglopen lijkt enige reactie die gegeven wordt... meer geslotenheid of... meer van hetzelfde, als een zwaard van Damocles" – veldnotities). Net in deze reactie zien we een risico om in eenzelfde falende logica te werken en, fundamenteeler, perspectief te ontnemen en zo voorbij te gaan aan het existentiële 'je ergens welkom voelen'... Door gedrag heen kijken lijkt zo dus evident doch een expliciet deel van de trajecten: "Een kind kan evengoed in agressie schieten tegen begeleiding omdat die net een moeilijke telefoon heeft gehad van zijn moeder" (transcriptie interview begeleiding).

Reconstructie van het levenstraject als startpunt

Om dit te realiseren wordt reconstructie van het levenstraject van de jongeren als fundamenteel ervaren: "Wij reconstrueren, wij gaan dus naar plekken waar jongeren schoolgelopen hebben, waar ze gewoond hebben, ... Dat is zeer relevant, ook die fysieke plekken. (...) Ik ga ook met een jongere zijn oude dossiers gaan inkijken. Het verhaal dat de papa nooit aanwezig was in één van de jongeren zijn leven bleek daar niet juist te zijn" (transcriptie interview begeleiding). In het laatste deel van dit citaat zien we zo ook een (aanknopingspunt voor) reconstructie van de dossieropbouw an sich, doelend op een eigen betekenis- en zingeving en reconstructie van beeldvorming en zelfbeeld.

Reconstructie is zo niet enkel een 'handeling' maar existentieel, als alternatief op, of deconstructie van, een geconstrueerd (zelf-) beeld doorheen de (hulpverlenings-) geschiedenis: "Dat is terug kunnen aansluiten bij de formulering van die mensen zelf, als narratief voor wat er op en voor hen is geproblematiseerd. En als dat uw vertrekpunt is, dan kom je in een narratief terecht. Het probleem in de hulpverlening is dat dat narratief een positie in de marge heeft gekregen aangezien het niet aansluit bij een empirisch-analytisch paradigma dat altijd maar doorwerkt. Terwijl waar het over gaat is existentieel, dat mensen moeten zin en betekenis kunnen geven aan iets" (transcriptie interview staf).

Er is hierbij enige discrepantie, de ene organisatie stelt de vraag naar een meer uitgebreide dossiervorming bij/voor aanmelding ("Ik merk dat het ontbreken van informatie soms zorgt dat we zeer traag gaan. Een vollediger verhaal zou ons eigenlijk wel wat sneller kunnen laten gaan." – transcriptie interview staf), al dan niet geïnitieerd door een idee van risicotaxatie daar waar bij een andere organisatie de idee van reconstructie meer centraal staat: "Ik probeer wel altijd samen met de jongeren een tijdlijn te maken

van wat is er allemaal al geweest en wat vond je daar zelf van? Want ik denk, die andere hulpverleners hebben wel hun best gedaan en die zijn ergens op vastgelopen. Bewust, niet bewust. We kenden ze niet, we waren er niet bij. Maar dat is wel iets om van te leren. Om te weten wat hebben zij gedaan en wat heeft niet gewerkt?” (transcriptie interview begeleiding).

Toch wordt hierbij een kanttekening geplaatst vanuit context van de jongeren: “En zij vroeg dan ook dus om het traject te schetsen. Ik heb haar gezegd dat ze maar alles moest gaan lezen en als ze nog vragen had dat ze dan mocht komen, want ik ben het beu om dat iedere keer te moeten gaan herhalen (...) Oké, dat zal wel zijn om respect te tonen voor de jongere en dat is goed, maar van de andere kant als ouder...” (transcriptie interview context).

Beeldvorming ombuigen en erkennen van onrecht

Een beeldvorming kan zo omgebogen worden, als een alternatief voor een (louter) klinische, al dan niet criminologische, bril: “Als je vertrekt vanuit die zelfbeschrijving in eigen woorden van de mensen als een sociaal pedagogische diagnostiek. Die sluit andere vorm van diagnostiek niet per definitie uit maar draait die logica wat om” (transcriptie interview staf). Beeldvorming kan zo omgebogen worden ten aanzien van de jongeren: “Ja, dat beeld dat op u geprojecteerd wordt van misdadiger. Als er zo een beeld op u staat, kan je alleen nog maar in dat beeld bewegen terwijl je moet laten zien aan die jongen: je bent zoveel meer dan dat beeld” (transcriptie interview begeleiding). Ook ten aanzien van de context en het gezin wordt het reconstrueren van beeldvorming en perceptie vooropgesteld: “En ik merk daarin toch wel in dit traject dat dat dat ook wel een beetje inhoudt om het beeld dat op dat gezin ontstaan is vanuit het systeem mee te doorbreken. (...) Dat we hen menselijker maken en dat we dat beeld wat verbreden” (transcriptie interview begeleiding).

Doorheen deze reconstructie kan ook onrecht erkend worden, als symbolisch momentum van herstel en perspectief: “Dat zijn vaak ook bekenden hè? Of de jongeren die uit erg problematische situaties komen of trauma tegengekomen zijn door ouders, hulpverleners of whatever. En dan worden ze eigenlijk bestraft voor het gedrag? Alsof ze zelf verantwoordelijk zijn, maar tegelijkertijd is er hen veel onrecht aangedaan” (transcriptie interview begeleiding). Zo is er ook sprake van een systemisch falen en is bij deze jongeren de connectie met en geloof in jeugdhulpverlening gehypothekeerd. Dit maatschappelijk afwijzen en systemisch falen expliciet inbrengen in de begeleiding wordt aangehaald als een mogelijk aanknopingspunt en opportuniteit: ten opzichte van (de ervaring van) een maatschappij die je heeft opgegeven en een hulpverleningslandschap waarbinnen je onrecht is aangedaan kunnen dan symbolische, plaatsvervangende, excuses een plek krijgen waarbinnen deze boosheid erkend en herkend wordt: “We hebben dat met jou gewoon verkloot” (veldnotities).

Dit alles refereert – zoals ook aangegeven bij de ‘Actoren’ – aan een maatschappelijke rol en dito verantwoordelijkheid: “Wij geloven dat door zaadjes te planten in een samenleving en door mensen te laten zien: ‘Kijk, dat is wat we doen’ en dat we daarmee beïnvloeden. Nadat één van onze jongeren ruzie had met een buurtbewoner kwam deze buur naar ons, nadat hij had getwijfeld om aangifte te doen. Door het verhaal te beluisteren konden we het verhaal reconstrueren: de buurman had een opmerking gemaakt en hem iets gezegd zoals je bent nog maar net van de moederborst en je zit hier al een grote mond op te zetten. Vier maanden daarvoor was de moeder van deze jongen overleden en de verwijzing naar haar had hem erg getriggerd. Na een gesprek was er plaats voor herstel: die jongen heeft dan op het einde zijn kamer getoond, getoond waar hij leefde enzovoort” (transcriptie interview staf).

3.4. Er staan... en blijven staan

Een vierde interventie die we vaststellen in het onderzoek sluit nauw aan bij het mechanisme van onvoorwaardelijkheid: daar waar het hulpverleningstraject van de jongeren tot dusver gekleurd werd door een veelvoud van hulpverleners, organisaties, ... werd in de ambitie van de drie organisaties vooropgesteld om de band aan te houden met de jongeren, no matter what: “En ondanks die zes maanden waarin je regelmatig uitgeblaft wordt, je blijft daar staan” (transcriptie interview begeleiding). Deze interventie wordt ingegeven door een hulpverlening die de jongere niet loslaat, die een expliciet mandaat aan de jongeren (terug-) geeft en hierbij transparantie expliciet omarmt. In wat volgt zoomen we in op deze aspecten.

Niet loslaten

Institutioneel wantrouwen en zelfs afkeer van en argwaan ten opzichte van hulpverlening typeert de situatie bij aanvang van de trajecten bij alle jongeren. Zoals aangegeven onder de eerste interventie ‘Hulpverlening als herstel van de relatie’ is de start van een traject zelden een lineair of vanzelfsprekend verhaal en wordt het traject getypeerd door scepsis bij de jongeren: “Hij heeft altijd een weerstand gehad. Die ene keer zei hij tegen zijn begeleidster ‘Jij komt niet binnen, ik wil u niet zien, t Is hier mijn huis hè.’ Ik wilde geen conflict en zei toen: ‘Oké, ze zal niet binnenkomen’. En toen ontstond er een gesprek met de deur open. Zij stond in de gang en hij en ik dus hier binnen. Maar dat werkte, dat was een heel interessant en zinvol gesprek” (transcriptie interview context).

Er blijven staan, ook ondanks expliciete afwijzing, is cruciaal: “Ik kom bij hem toe in de GI en vraag hoe het met hem gaat. ‘Ik heb hier geen zin in. Fuck you!’ En hij gaat weg. Nadien sta ik nog even na te praten met de contextbegeleider van de GI op de gang en ze krijgt telefoon: ja, hij wil toch nog terugkomen. ‘En zie je dat nog zitten?’, waarop ik bevestigend antwoord. Toen ik hem vroeg waarom hij teruggekomen was, zei hij dat zijn mama had gezegd dat ik er was om te zeggen wat hij wil” (transcriptie interview begeleiding).

Desalniettemin is het een expliciete ambitie om geen herhaling van eerdere ervaringen met het stopzetten van hulpverlening te initiëren en de jongere dus... niet los te laten: “We proberen hem een ander signaal te geven door te blijven staan, wat er ook gebeurt, wat niet strookt met zijn vorige ervaringen. Dus in die zin beseffen dat dat ook iets bedreigend kan zijn voor hem, in zijn beleving” (transcriptie interview begeleiding).

Ook indien er tot andere hulpverlening overgegaan wordt, wordt deze continuïteit nagestreefd: “Vanuit het VOS-dossier is geen gebruik gemaakt van geslotenheid. Er is wel naar geslotenheid gekeken in verschillende dossiers vanuit het MOF-dossier. Zo waren er in sommige dossiers feiten die konden worden geobjectiveerd waardoor er door de jeugdrechtbank is overgegaan tot geslotenheid in de Gi. In al deze dossiers zijn wij telkens blijven staan, wat ervoor heeft gezorgd dat we voor continuïteit zorgden voor, tijdens en na de geslotenheid en zowel op vlak van begeleiding als aanpak” (transcriptie interview staf).

Inherent aan dit blijven staan en deze continuïteit is een expliciet niet beoordelende begeleiding: “Een jongere kan heel kwaad zijn, volledig ontsporen, agressie tonen. Maar voor mij hoeft daar niet altijd een herstel te zijn. Waarom? Het is het gedrag en daarmee gaan we aan de slag, van hoe komt het nu? En dus niet stellen: ‘Je hebt iets fout gedaan en dat mag niet.’ Ik probeer daar eigenlijk zo ver mogelijk af te blijven omdat je zo stempels drukt en ik denk dat je ze snel kwijt bent” (transcriptie interview staf). Dit aanwezig blijven impliceert echter geen vrijblijvendheid: “De eerste keer gaat de deur niet open. Alle volgende keren ook niet. Op een bepaald moment in dat traject heb ik mijn vinger op de bel gelegd totdat hij opendeed. Maar dan moet je dat wel durven, want voor hetzelfde geld gaat die deur open en krijg je een mep in uw gezicht. Maar ik had op voorhand al aangekondigd, die dag kom ik om 8.30u en ik wacht totdat jij opendoet” (transcriptie interview begeleiding).

Positie van de jongere en transparantie

Inherent aan het niet loslaten van de jongeren lijkt ook om hen expliciet in een mandaat, hun mandaat, te plaatsen: “Een netwerkoverleg in een grote maar stampvolle vergaderzaal. De consulent is voorzitter. Zij zit centraal en wordt geflankeerd door haar begeleidster. Ze heeft zelf een evaluatie gemaakt van de verschillende leefgroepen waar ze verbleef tijdens de crisisopvang. Soms te veel opvoeders, daar was het eten goed maar de regels daarentegen, de sfeer (‘precies alsof ik in een huis terecht kwam’), kleine kamers ... Het gesprek werd voorbereid door haar en de begeleidster en ze staat centraal, ze staat er en leidt het gesprek” (veldnotities).

Positionaliteit ten aanzien van de context is hierbij een blijvende uitdaging: “In andere trajecten zit daar ook wel een dubbelheid in van hoe moet ik nu naast de ouders gaan staan? Of kan ik erkenning geven aan de ouders, terwijl ik ook erkenning geef aan de jongere? Als daar heel veel frictie op zit in die relatie tussen jongere en ouder?”

(transcriptie interview begeleiding). In veldnotities wordt dit expliciet: “Ze heeft ons gebruikt en gemanipuleerd, ze haalde centen af met onze gestolen bankkaart,’ gaven de ouders aan. Tijdens het verdere gesprek wordt de positie van de jongere ten opzichte van de ouders, maar ook de positie van de ouders ten opzichte van hun dochter, expliciet benoemd. Het zijn zware thema’s overladen met emoties, in een dermate grote samenstelling dat ze des te confronterender zijn. Toch worden boodschappen niet geschuwd” (veldnotities).

De positie van jongeren betekent hen ook mandaat geven in de eigen keuzes. Zittend op een terras van een fastfoodketen gaf de begeleidster aan: “Ik ga je hand niet vasthouden” waarop de jongere zei: “Jullie geven wel nooit slecht advies, behalve als je zegt om geen vape binnen te smokkelen” (veldnotities). Deze kaart trekken vraagt ook veel van de jongeren en impliceert een andere verwachting dan deze die ze gaandeweg telkens zijn tegen gekomen: “Je merkt ook wel dat dit voor die mensen niet zo gemakkelijk is, omdat zij gewend lijken te zijn dat iedereen altijd komt zeggen wat ze moeten doen en dat ze zich daar dan tegen kunnen afzetten. Maar vanaf dat dat een open vraag is dat ook niet zo evident” (transcriptie interview begeleiding).

Dergelijk mandaat van jongeren realiseren vergt ook een doorgedreven transparant handelen: “Dat je heel duidelijk tegen de mensen zegt, wat ga ik doen? Ik ga nooit een verslag of iets nieuws brengen op een samenkomst. Al mijn verslagen, de ouders hebben die gelezen net zoals de jongere. Ik denk dat dat ook maakt dat je betrouwbaar wordt voor mensen” (transcriptie interview begeleiding). Ook tijdens rondetafelgesprekken is deze transparantie duidelijk aanwezig: “Tijdens het netwerkoverleg komt er zeer veel op tafel. Een verontruste mama en de boze papa, confrontatie met een vermoeden dat ze drugs gebruikt of zichzelf prostitueert, ... Ook haar advocate neemt het woord en spreekt haar steun uit voor het traject, ook de gerechtelijke opvolging wordt besproken” (veldnotities).

Naast deze transparantie wordt ook gestreefd naar een duidelijk handelingskader: “Ik probeer op voorhand afspraken te maken: wat doen we als ik vind dat je in gevaar bent, in welke scenario's ga ik zaken bespreken met je ouders, ... ‘Want je blijft minderjarig natuurlijk.’ Of dan zeg ik ook.. ‘Als je niet wil dat we er iets mee gaan doen, zeg het mij dan liever niet’” (transcriptie interview begeleiding).

Compagnon de route

Gaandeweg wordt zo gewerkt aan een rol die beschreven kan worden als een compagnon de route: iemand die naast de jongere staat, achter de jongere blijft staan, er soms voor gaat staan, ...: “Dat wil zeggen wij gaan samen met u op stap. We gaan samen met u nadenken. We gaan naast u staan en we gaan bekijken wat we samen kunnen bereiken in iets wat jij wilt in uw leven, voor uw toekomst en waar we naartoe gaan. Dat weten we niet op voorhand, dus daar maken we ook geen beloftes rond. En ik denk dat dat ook een

stukje van de visie is die daar belangrijk is. Dat mogen we zoeken, ongeacht waar het ons naartoe leidt” (transcriptie interview jongere) of: “Iemand die ons helpt wanneer het moeilijke tijden zijn? (...) Als er iets is bel ik haar” (transcriptie interview jongere).

3.5. Ruimte gebruiken

In het invullen van de Veilige Trajecten blijkt ruimte sterk bepalend te zijn; niet als een louter gegeven maar als een actor die de trajecten mee kan invullen, die ingezet kan worden, ... In tegenstelling tot het Veilig Verblijf wordt er immers niet bij voorbaat een ruimtelijke invulling vooropgesteld, waardoor het zich bewegen in en het inzetten van ruimte een expliciet deel van de hulpverlening kan zijn. Bij deze interventie vertrekken we hierbij van een bricoleren in en met ruimte, het bewust gebruiken van het ruimtelijke. We zoomen aansluitend ook gericht in op het (inzetten van, realiseren van, ontwikkelen van, ...) verblijf als een vraag inherent aan elk levenstraject.

Out of the box bricoleren

Het samen vorm geven van, en zoeken in, de trajecten blijkt bij elk traject terug te keren. Vaak is dit een experimenteren, een zoeken wat de ruimte hierbij kan betekenen, ...: “Of hoe vaak dat wij samen plaknagels zijn gaan kopen in het Kruidvat. Dat zijn zo van die dingen, dat doet iets. Het is die relatie soigneren, waardoor er ruimte is om te spreken met mekaar” (transcriptie interview begeleiding).

Bricoleren wordt zo een continu gegeven, in en doorheen het dagdagelijkse, maar opent ook mogelijkheden om out of the box acties te ondernemen die, al dan niet expliciet, betekenisvol kunnen zijn of worden: “Ik ben met haar een ezelwandeling gaan doen. Maar net die dag goot het pijpenstelen, en dan zijn wij toch met die ezels gaan wandelen. Dat was verschrikkelijk: koud, modder, die ezels die niet vooruit wilden, één ezel die op hol sloeg, ... Dat was eigenlijk echt een ramp alom. Nadien zat ze super slechtgezind in de auto. Natuurlijk kan je denken ‘Is dat nu iets voor een begeleiding om te doen, samen met een ezel gaan wandelen als t regent?’ maar... daarna heeft die dag wel iets gedaan: gewoon omdat je dat samen meemaakt, dat je daar samen door die modder bent geploeterd” (transcriptie interview begeleiding).

Ruimte gebruiken

Veilige Trajecten impliceren per definitie dat de ruimte waarin de begeleiding doorgaat wisselend en divers kan zijn. Opvallend is dat in trajecten ruimte wordt aangehaald als sterk bepalend en inherent aan de begeleiding. Het ‘out of the box’ gebruiken van ruimte kunnen we hierbij positioneren tegenover een vooraf bepaalde ruimte die de contouren van begeleiding sterk kan bepalen; de omgeving als een klinische (al dan niet residentiële) ruimte die ook regimes kan initiëren of bepalen (bijvoorbeeld via fixatie, afzondering of repressie, al dan niet als antwoord op gedrag).

Ruimte wordt zo ook expliciet gekoppeld aan het opbouwen van deze relatie: “En de buitenwereld begrijpt dat niet altijd. Er wordt wel eens gezegd: ‘Die gaan met die jongere naar het skatepark, ze gaan er samen een broodje eten, ...’ Maar net in die omgevingen ontstaan soms gesprekken, acties. Dezelfde mensen zeggen soms nadien: ‘Jullie hebben een band, wij niet’” (transcriptie interview begeleiding).

Een treffend voorbeeld is hoe een zitting met de jeugdconsulent doorging in het park; het park waar desbetreffende jongere steeds naartoe ging, ook bij het weglopen, en dat gaandeweg een bepaalde plek kreeg doorheen de begeleiding. Een eigen en zelf bepaalde ruimte kon zo een driver worden voor zowel het traject als het collectief rond de jongere: “Inderdaad, de zitting ging door in dat park. Maar dat zorgt ervoor dat dat ook een persoon is en niet een consulent in een gebouw, zittende achter een tafel” (transcriptie interview begeleiding). “Dat was onze plek, de plek waar wij altijd onze gesprekken hadden. Ja, ook als hij zo met de mama van mijn vriend ging praten was dat ook in dat park? (...) En ja, hij heeft mijn consulent kunnen overtuigen om in het park te zitten.” (veldnotities jongere).

Het bewust inzetten van ruimte afhankelijk van wat in een situatie speelt wordt zo een doel en een opzet: “Altijd praten en vanuit mijn vragen vertrekken, dat vind ik verschrikkelijk. Nee, laat ons gewoon naar buiten gaan en ze hebben soms niet door hoeveel dat ze aan het vertellen zijn, maar ze zijn iets aan het doen. We zijn samen weg en dat is heel belangrijk. Maar soms is het ook nodig om een officiële setting te creëren, zoals onze ronde tafels of netwerktafels. (...) Dus ik denk dat we dat op verschillende manieren, soms ook zelf proberen te creëren.” (transcriptie interview begeleiding).

Aansluitend hierbij wordt ook het regionale aspect, in lijn met het huidige beleid dat wil inzetten op lokaal werken, benoemd: “We maken toch ook blunders hè. Ze werd geplaatst in een organisatie die zestig kilometer verwijderd is van waar haar mama woont. Ja, waarom doen wij dat?” (transcriptie interview begeleiding).

Residentie als opportuniteit

Inherent aan elk leven, en dus aan elk traject, is het hebben van een woonplaats. Voor verschillende jongeren situeert zich hier bij het zoeken naar veiligheid een uitdaging en wordt verblijf als mogelijkheid en opportuniteit beschreven: “En dat ontgrenzen en zoeken, de betekenis van veiligheid, zowel voor een ouder, voor een kind, wat is dat? Wat is die betekenis? En van daaruit gaan zoeken waarin dat verblijf geen doel is, maar verblijf een vorm kan zijn die dat een stuk kan ondersteunen, maar in een soort van beweging. Dat kan nu interessant zijn, maar dat kan bijvoorbeeld twee maand later iets zijn dat dat absoluut niet meer ondersteunt. Dus het dynamische van veiligheid in de betekenis...” (transcriptie interview staf).

Rust vinden en de basis van een uitvals-/terugvalbasis van zowel een woonst als een residentieel verblijf wordt hierbij als fundamenteel benoemd... Hier wordt dan ook mee op geïnvesteerd vanuit de initiatieven Veilige Trajecten: “Daarnaast hebben we een extra personeelslid aan het verblijf toegevoegd zodat, als we verblijf nodig hebben, we dat kunnen inzetten. Je moet een bed achter de hand hebben” (transcriptie interview staf). Algemeen is er dus een positieve houding ten opzichte van het aspect verblijf/residentiële opvang: “Ja, ik vind dat een verblijf moet blijven bestaan, ja, maar altijd gesloten verblijf voor vossers, ik vind niet dat dat werkt. Maar van een verblijf op zich ben ik overtuigd” (transcriptie interview begeleiding).

Regelmatig wordt verblijf ook ingezet vanuit rust, of een time-out: “Een time-out moet voor mij vooral rust geven. Even alles vergeten en aan mezelf werken. (...) Ik heb dat heel vaak gezegd: in een opname wil ik vooral vertrouwen in iemand hebben, vertrouwen in mezelf kunnen hebben en gewoon even rust” (transcriptie interview jongere). Time-out kan dan een tijdelijk rust-moment inhouden (“Je kan niet blijven vragen aan mensen: ‘Blijf gaan, blijf gaan.’ Soms moet je ook zeggen: ‘En nu even rust’” – transcriptie interview begeleiding). Dergelijk verblijf wordt in een diversiteit van omgevingen ingevuld bij de drie initiatieven: in een studio, in een leefgroepwerking van één van de partnerorganisaties, in de GI, in het eigen netwerk van de jongere, via een meerdaags verblijf of dito wandeltocht, ...

De initiatiefnemers reflecteren hierover kritisch, het verblijf heeft wel degelijk een asielfunctie: “Misschien is een time-out dan gewoon een foute term? Maar op een gegeven moment binnen dat Veilig Traject kan je ook tot de constatering komen: ‘Ik moet er even uit’” (transcriptie interview begeleiding). Residentieel verblijf wordt dus gericht ingezet, ook om het verdere traject te ondersteunen en te sturen: “Ik heb toen aan de jeugdrechter gezegd: ‘Ik krijg er ook geen vat op, is een time-out nog mogelijk?’ (...) Als we zo twee weken van daar uit kunnen werken om dan ook van daaruit aan verbinding te werken, lukt het misschien wel om gemakkelijker binnen te geraken, aan een vertrouwensband te werken” (transcriptie interview begeleiding).

Opvallend is hierbij dat het risico van een geïnstitutionaliseerd regime expliciet wordt aangehaald door verschillende jongeren en begeleiders: “In dat residentieële mag minder dan dat je eigenlijk in een thuiscontext zou bieden. Als het in een leefgroep feest is tijdens de week is frisdrank daar uitgesloten, dan mag dat niet” (transcriptie interview begeleiding). De impact van dergelijke repressieve logica’s en regimes – in dagdagelijkse acties, doorheen de hulpverlening en in beleid van organisaties – sluit nauw aan bij een beheersingslogica of-pedagogiek die sterk bepalend kan zijn in de jeugdhulpverlening. Doorheen het onderzoek zien we zo een aanknopingspunt om, de idee van transformatie indachtig, deze logica’s en regimes expliciet in het vizier te brengen en deze te herdenken, herschrijven, ...

Wat betreft geslotenheid zijn de meningen verdeeld. Enerzijds zijn er verschillende stemmen die de zin van geslotenheid expliciet in vraag stellen: “Wij geloven dat gasten opsluiten, dat dat gewoon niet waardevol is en dat we daarmee breuken installeren op de lange duur” (transcriptie interview staf). Er wordt hierbij verwezen naar de negatieve impact van geslotenheid op zich: “Als ik zie wat voor mentale impact dit op hem heeft, weet ik niet of het hem vooruit heeft geholpen? Het maatschappelijk probleem was opgelost maar mentaal zag ik hem er echt op achteruit gegaan, je hebt nu veel vaker nog die depressieve jongen voor je zitten” (transcriptie interview begeleiding).

Anderzijds wordt geslotenheid benoemd vanuit een potentiële opportuiniteit: “Maar ik denk dat dat voor sommige jongeren wel iets kan betekenen om van daaruit een nieuwe start te maken. Bij een verslavingsproblematiek kan een open setting, ambulante begeleiding of vrijwilligheid soms niet genoeg zijn, dan lukt dat niet” (transcriptie interview begeleiding). Deze ambiguïteit werd ook opgemerkt bij enkele jongeren: “Ja, die jongen zweert bij Veilig Verblijf. Hij zegt me: ‘Ik zit hier op mijn gemak, ik ben hier graag’” (transcriptie interview begeleiding). Opvallend is dat verschillende jongeren een gematigd positief beeld over de GI geven: “Dat zijn eigenlijk niet veel regels die je moet volgen. Alleen de therapieën volgen maar voor de rest is dat eigenlijk niet veel. Je mocht op je kamer, je mocht eten nemen wanneer je wilt” (transcriptie interview jongere).

3.6. Aansluiting maken bij de leefwereld

Inherent aan het mobiele karakter van de Veilige Trajecten en voortbouwend op het gericht gebruiken van ruimte zit ook gericht en op diverse wijze aansluiting maken bij de leefwereld: de leefwereld als een (speel-) veld voor actie en ontmoeting. In het onderzoek kwam deze actie duidelijk naar voren (‘Doen wat moet gebeuren’), nauw verbonden met de verschillende (levens-) domeinen die relevant (kunnen) zijn.

Doen wat moet gebeuren

Het is duidelijk dat bij de jongeren en hun gezin vragen leven op zeer verschillende levensdomeinen, met referentie naar bezorgdheden of problemen die een fundamentele impact hebben op zowel het (levens-) traject van de jongeren en hun gezin als op het ondersteuningstraject: “Je mag de beste begeleider zijn die je kan zijn, als het binnen regent in de keuken moet je met ouders niet beginnen over hoe ze met hun kinderen moeten omgaan. Dan moet dat lek van dat dak eerst gerepareerd zijn” (transcriptie interview staf).

In beleid in de jeugdhulpverlening wordt de idee van subsidiariteit – het uitgangspunt om professionele zorg pas in te schakelen indien de eigen mogelijkheden en die van het netwerk uitgeput zijn en hierbij de minst ingrijpende ondersteuning in te zetten – omarmd doch doorheen het onderzoek werd deze afbakening de facto in vraag gesteld: “Ik denk

dat het belangrijk is voor de jongeren, dat als zij een vraag stellen je ze in ieder geval mee op weg helpt. Soms is dat om mee te gaan met de jongeren als ze aangeven ‘Ik kan dat zelf ook niet’, soms is het ervoor zorgen dat we daar samen terechtkunnen, soms zal ik mee mee bellen maar ik zal niet zeggen: ‘Nee, sorry, dat is mijn taak niet’” (transcriptie interview begeleiding). Deze acties en interventies situeren zich met andere woorden op een veelheid van domeinen, allen inherent aan een traject en het (her-) vinden van perspectief: “We zijn op zoek naar een andere school, er zijn financiële problemen, er zijn veel veranderingen. Het is dankzij haar dat we het aanpakken, dat we hier zijn gekomen” (transcriptie interview context).

Dit betekent een focus op alle relevante levensdomeinen én hier ook actie in ondernemen. Huisvesting wordt hierbij frequent benoemd: “Want ja, wat doe je met een jeugdrechter die verwacht dat de jongere stipt en voltijds schoolloopt. Hoe gaat hij die jongere dwingen om naar school te gaan als hij niet eens weet waar hij gaat slapen? (...) Er is geen ruimte in het hoofd van de jongeren als er niet eerst andere dingen gedaan worden dus zetten wij hier eerst in op huisvesting” (transcriptie interview begeleiding). Huisvesting, of wonen, is hierbij doorheen de trajecten een hoeksteen van de trajecten, ook vanuit een perspectief van armoede.

Financiële moeilijkheden en armoede worden immers regelmatig benoemd: “Nu is er geen ruzie meer maar we hebben nog steeds hulp nodig bij de financiële problemen. We hadden geen inkomen” (transcriptie interview context). Jongeren hierbij ondersteunen impliceert ook op deze gebieden actie: “Met die jongen ben ik gaan solliciteren. Letterlijk in de auto naar daar gereden. Voorbereiden, wat kan je antwoorden op deze vraag. Maar ook netwerken aanspreken: we wisten dat je pas bij het OCMW kan aankloppen vanaf 18 en dat we daar dus nog niet langs moeten gaan in een reguliere situatie maar we zijn er toch naartoe gaan, tegen beter weten in. Ja, dat is dan samen de boodschap krijgen: ‘Het is te vroeg’” (transcriptie interview begeleiding).

Een brede scope lijkt dus eigen aan de Veilige Trajecten; een brede kijk op welke de vragen en noden zijn van zowel jongeren als het netwerk en deze verschillende levensdomeinen als inherent aan het ondersteuningstraject bekijken. In deze zin werd deze slagzin ‘Doen wat moet gebeuren’ regelmatig aangehaald, als een verruimen van wat een strikte invulling van pedagogiek of jeugdhulp kan zijn.

Mee in de actie stappen

Doen wat moet gebeuren situeert zich met andere woorden middenin de actie. Illustratief is het relaas waarbij het samen leeghalen van een garagebox zowel op financieel en contextueel vlak als vanuit een symbolische start van een samenwerking met het gezin betekenisvol was: “Haar mama was mij aan het uitleggen: ‘We hebben eigenlijk te weinig geld hier thuis.’ Op een bepaald moment zegt haar man: ‘Dat gerief, dat staat daar in een garagebox waarvoor we € 200 per maand betalen.’ Uiteindelijk bleek dan dat er ook nog

een andere plek was bij de grootvader. Ik denk dat ik daar drie dagen verhuisd heb, allemaal gerief dat op plekken stond waarvoor ze moesten betalen. Op één plek was het ook zo dat het daar binnen regende, dat de helft van het materiaal rot was, wat dan zorgde voor ergernis bij die grootvader, maar daar verbleef wel het zusje. Het was dus belangrijk om ook dat te soigneren, want anders gooi je daar weer alles dicht voor dat kind. Zo ben ik dus vertrokken met een camionette om samen te gaan verhuizen: dat was wat daar nodig was op dat moment. En het is ook zo dat je krediet krijgt hè?” (transcriptie interview begeleiding).

Mee in de actie stappen impliceert ook ontmoeting en een relatie opbouwen: “Je hebt zijn onveiligheid, maar ook die van zijn context die niet goed wist hoe het eraan toe ging in een ziekenhuis. Maar dat zorgde voor zo'n onrust in heel dat gezin. Toen de ingreep moest gebeuren bij zijn broertje ben ik zelf mee geweest Om 5.30u moest die daar zijn: oké, dan ga ik mee. En dat was niet voor die jongere zelf maar door die actie zorgde dat bij hem voor rust. Zijn mama voelde zich gerust want ze werd gesteund, dat is ook veiligheid hè? Rust. En dat is gewoon meegaan naar het ziekenhuis en in een wachtzaal zitten” (transcriptie interview context).

3.7. Opbouwen van een collectief

Doorheen de Veilige Trajecten wordt zo ook gestalte gegeven aan een collectief: een contextuele scope die uitgediept wordt via wederkerigheid en kan evolueren naar wat een ‘collectif soignant’ kan genoemd worden. Voor dit concept vinden we een indicatie evenals inspiratie in de Institutionele Pedagogiek als theoretisch en praktijkgericht kader, meer bepaald in het werk van Francois Tosquelles (Cautreels e.a., 2024): hier worden kracht en kansen erkend in een collectief, een ‘samen’, door net in en vanuit dit ‘samen’ in de actie te stappen.

Gezinsgericht werken

Inherent aan de Veilige Trajecten is een sterk contextuele scope waarbij ook patronen geanalyseerd en benoemd worden, wat net mogelijk wordt door de intensiteit: “Een moeder die haar dochter 24/24 en 7 op 7 in de gaten wil houden: eigenlijk zit daar iets anders onder. Samen met die moeder gaan we op zoek naar waar dat verlangen zit en waar dat aan tegemoet komt? Dus nodigen we die mama uit om iets anders te proberen: ‘Zie je dat zitten om een keer iets anders te proberen? En wat kun je? Waar denk je zelf aan? Wat gaan we een kans geven?’ Meestal zijn er een paar koffies aan vooraf gegaan, als die verbinding goed zit” (transcriptie interview begeleiding).

Tijd en ruimte worden hierbij als essentieel benoemd om vanuit ontmoeting ook een thuiscontext in beeld te krijgen en patronen te erkennen: “Om dan te zeggen: ‘Je hebt dat al zo lang geprobeerd, misschien moet u iets anders doen’” (transcriptie interview begeleiding). Op deze wijze wordt voorbijgegaan aan een louter individuele focus als het over deze jongeren gaat: “Maar het is inderdaad veel meer de focus van... ja, het is niet de jongere die hier de zondebok moet zijn, het is veel meer van hoe komt dat nu? Hoe kunnen we dat begrijpen vanuit een context, vanuit een systeem dat is zoals het nu is, en hoe kunnen we daar toch met werken, zij-aan-zij...” (transcriptie interview staf).

Essentieel hierbij is open en duidelijke communicatie en transparantie: “En ze heeft ook blijven zeggen: ‘Wat je doet, dat gedrag, daar ga ik niet mee akkoord, maar ik ga wel blijven...’ (...) Het is wel no-nonsense, rechttoe rechtaan, dat is wel een rode draad die er bij ons ook wel in zit en ook wel heel expliciet een vraag is” (transcriptie interview staf). Ook aan berokkende schade – bijvoorbeeld door een actie of reactie van de jongere ten aanzien van iemand anders – wordt hierbij een expliciete plek gegeven: “Dus schade wordt ook wel benoemd, er wordt ook niet rondgedanst, en er wordt ook wel een standpunt ingenomen. En dat wil niet zeggen dat we niet onvoorwaardelijk zijn of je hoort er niet bij of je mag niet zijn, het is eigenlijk: met die schade gaan we wel iets doen. En dat is maatschappelijk en politiek een issue, dat is bij de rechtbank een issue, maar dat is ook een groot issue in de directe omgeving” (transcriptie interview staf).

Gaandeweg wordt zo samen gebouwd aan wederkerigheid, zowel in kleine zaken (“De eerste keer dat mijn begeleider een Julientje heeft gegeten was met mij” – veldnotities) als in grote dingen: “Tijdens een reis naar Parijs was er een probleem in de metro met de tickets. Na een discussie met de politie was het de jongere die de rust bracht en de situatie ontmijnde: ‘Het was een boete of de cel in Parijs maar het was hij die rust bracht in de discussie, daar was hij de rust zelve’” (veldnotities en transcriptie interview begeleiding).

Een collectief

Doorheen de trajecten wordt zo een collectief gecreëerd waarbij zowel de jongere en zijn netwerk als verschillende organisaties, sectoren en expertises betrokken en ingezet worden: “We zijn beginnen zoeken via welke partners we een netwerk rond de jongere kunnen maken en kunnen versterken: welke mogelijke partners kunnen we engageren op gebied van school, onderdak, drugshulpverlening, psychische ondersteuning dus dat ging zeer breed” (transcriptie interview begeleiding). Via deze partnerschappen wordt zo ook getracht om op een collectieve wijze veiligheid te creëren. Het (in-) formele netwerk van de jongeren wordt hierbij regelmatig benoemd. Dergelijk collectief kan zowel een sterkte zijn voor het traject als dat het imponerend kan zijn voor desbetreffende jongeren: “Ik hoop dat niet zoveel mensen dat nodig hebben dat daar met zoveel partners wordt rond gezeten. Soms denk ik dat het toch wel moeilijk is dat we daar een jong meisje van vijftien aan een tafel zetten met 12 of 13 hulpverleners” (transcriptie interview context).

Naar een 'collectif soignant'

Zoals aangehaald betreft het dus geen louter formeel samenwerkingsverband, maar wordt er hierbij gestreefd naar en gewerkt aan een collectief en geleefd engagement: "Hij heeft ons dan gevraagd: 'Zijn jullie bereid om ervoor te gaan?'" (transcriptie interview context). "Als je wil dat die jongere verandert, zorg dan dat de context daarrond meegaat in die verandering en begeleid mensen ook mee in die mogelijk andere jongere die zij gaan krijgen. (...) Zo gaan we engagementen sprokkelen in die context en kijken wie er voor die jongeren gaat zijn op het moment dat die veranderingen plaatsvinden" (transcriptie interview begeleiding). Gaandeweg wordt zo een gedragenheid nagestreefd: "We maakten een gezamenlijke WhatsApp met haar, begeleiding en wij als ouders. (...) We dragen het nu samen" (transcriptie interview context).

Rond, en in samenwerking met, de jongere wordt zo gestreefd naar een collectief dat breder gaat dan het formele netwerk: "Die contactgroep, daar hebben we ook nog andere mensen bij nodig" (transcriptie interview begeleiding). Het (her-) vinden en-valideren van familiale netwerken en contacten komt hierbij regelmatig naar voren: "Papa was toen nog niet beschikbaar en zij woonden hier nog niet. Er was wel familie in Nederland, daar zijn we dan ook eens langs geweest" (transcriptie interview begeleiding).

Ook contacten (her-) waarderen die eerder afgeschreven leken en ook hier gevormde beeldvorming omkeren lijkt inherent aan de trajecten: "Ik ben niet perfect, ik heb nog steeds een beetje energie, de stem die te hard klinkt. Maar degenen die mij kennen, doen dat gewoon voor mij. Dus het is geen aanval, het is niet goed. Soms praat ik een beetje hard, maar zo ben ik nu eenmaal" (transcriptie interview context).

Opvallend is dat er bij de verschillende trajecten een expliciet appel wordt gedaan om ook vrienden en het eigen informele netwerk mee in te schakelen: "Het was samen zoeken. Wie zijn uw vrienden en daarmee afspreken of eens gaan fitnesssen met vrienden. Zijn dat mensen waar je kan op rekenen of zijn er kennissen, burens? Dat is ook netwerken en dat wordt vaak vergeten alhoewel dat dikwijls de steunpilaren zijn in de trajecten van die jongeren, het zijn die contacten die blijven staan" (transcriptie interview begeleiding).

Bij het betrekken van dit netwerk worden eveneens engagementen vooropgesteld: "Dus ik heb wel geprobeerd om zijn vrienden er een beetje in te betrekken, vooral op medisch vlak dan. Toen hij bij zijn vriend verbleef heb ik daar ook wel mee gebeld en berichten gestuurd in verband met zijn precaire gezondheid. Mijn boodschap was: 'Het is ook mee uw verantwoordelijkheid, aangezien jij hem onderdak geeft. Ik vond het belangrijk om hen daar ook wel in mee te nemen'" (transcriptie interview begeleiding).

3.8. Uitbouwen van doorleefde intersectorale samenwerking

De laatste interventie die we weerhouden bij het onderzoek betreft een expliciet maatschappelijke gerichtheid in de Veilige Trajecten. Samenwerking en samenwerkingsverbanden waarbij afgestapt wordt van een consensusmodel, waarbij positie wordt ingenomen en zo tot doorleefde coalities wordt gekomen.

Samenwerking

Intersectorale netwerken en samenwerking worden aanzienlijk en in toenemende mate gepromoot in beleid als middel en doel om zorg en ondersteuning te verbeteren. Deze geformaliseerde samenwerkingsverbanden worden geïnstalleerd als een antwoord op de fragmentatie in beleid en (sociaal werk) praktijken. Men gaat er hierbij van uit dat de toegankelijkheid van diensten zal toenemen wanneer professionals elkaar leren kennen, op een meer 'efficiënte' manier samenwerken met duidelijke procedures en taken en hun eigen expertise maximaliseren in samenwerkingsverbanden. Uit het onderzoek blijkt echter dat formele samenwerkingsverbanden niet per definitie leiden tot een gezamenlijke gedragenheid: "In het intersectoraal zorgnetwerk is dat eigenlijk zeer eenvoudig: je hebt een coördinator, je hebt wat duidelijke lijnen en er zijn duidelijke verwachtingen naar elkaar toe van waar je niet kan ronddansen. Je kan niet zeggen: 'Ik heb geen tijd of er is geen budget of er is geen', er zijn verwachtingen naar elkaar toe. En dat partnerschap mis ik vandaag wel, in de trajecten die lopen, daar moeten we nog een weg afleggen" (transcriptie interview staf).

Ook het intersectorale karakter van samenwerkingsverbanden wordt hierbij aangehaald. De potentiële meerwaarde van deze diversiteit (in achtergrond, (ontstaans-) geschiedenis, ...) leidt eveneens, en nog steeds, tot frictie die de samenwerking an sich dus dreigt te kleuren: "Er is in onze provincie wel paniek en wrevel tussen de sectoren: VAPH heeft een bepaalde historie net zoals de organisaties van Opgroeien, die dan eigenlijk tot op vandaag niet echt betrokken waren op die netwerken, dus er is daar wrevel" (transcriptie interview begeleiding)

Afstappen van consensusmodel

Om de formele samenwerking effectief tot samenwerking te laten leiden wordt aangegeven dat discussies uitgediscussieerd en onduidelijkheden uitgesproken dienen te worden om zo ook verder te gaan dan een streven naar consensus: "Dat je dat ook een plek geeft en dat je niet naar consensus moet streven of dat je niet in één ding moet terechtkomen. Maar dat is dikwijls waar het naartoe gaat als er een een ronde tafel is of zo. Ik zeg dat dikwijls tegen onze begeleiders: 'Als er een verschil van mening is dan kristalliseert zich dat wel uit. Want als je die consensus forceert gaan ze aan tafel nog akkoord en blijkt het nadien eerder een artificieel iets'" (transcriptie interview staf).

Dit houdt ook in om druk te durven zetten in overleg: “Soms eindigen de wegen van de diplomatie en van het vriendelijk vragen en moeten we gewoon druk zetten. Een discussie over één overnachting voor een meisje met kerstavond: wat we daarvoor niet allemaal moeten voor doen? Dat kost ons twee weken werk om dat gedaan te krijgen, waarbij we eerst drie keer nee als antwoord krijgen maar we blijven bij ons standpunt” (transcriptie interview staf). In dergelijke netwerken is dus gaandeweg ook een stramien ingeslopen van een consensusmodel, een model dat debat en discussie de facto hypothekeert: “Of organisaties die stellen: ‘Wij volgen steeds de consultant, dit is de lijn dat wij daar niet tegenin gaan en wij zijn dat gewoon als organisatie’” (transcriptie interview begeleiding).

Opvallend is dus dat een louter formeel collectief onvoldoende garanties lijkt in te bouwen, of vooral mogelijkheden inbouwt dat organisaties zich kunnen terugtrekken. In het onderzoek zien we dus een indicatie van het risico op een diffuse verantwoordelijkheid binnen formele samenwerkingsverbanden: “Die collega wil een engagement uitspreken maar heeft geen uitvoerende macht. Dus zij kan ook alleen maar ideeën aanbrengen maar kan geen beslissing nemen. En concreet, zal ik maar zeggen, gebeurt er te weinig” (transcriptie interview begeleiding). De evolutie van een louter formele samenwerking naar een levend netwerk kan dan gradueel plaatsvinden: “Om de zes weken heb ik een overleg met tien hulpverleners die allemaal rond dat gezin staan waar er nu stilaan een klein beetje rock’n roll in begint te komen. Mensen voelen dat dingen beginnen te bewegen maar je hebt ook andere partners die angstvallig vasthouden aan wat dat er daar allemaal in het verleden is gebeurd” (transcriptie interview staf).

Doorheen de trajecten kan dit leiden tot nieuwe mogelijkheden, mogelijkheden die doorheen deze samenwerking ontstaan en louter formeel onmogelijk waren: “Met overtuigingskracht en vertrekkend vanuit die positiviteit kan er meer. Als we bijvoorbeeld contact opnemen met een sociale huisvestingsmaatschappij en je komt er terecht in een systeem dat gebaseerd is wachtlijsten vind ik het opportuun om daar te zeggen: ‘Mensen, ik begrijp jullie systemen maar in deze situatie is de vraag of dit wenselijk is.’ En heeft dat effect? Zeker niet altijd maar soms denk ik het wel” (transcriptie interview staf).

Positie innemen

Vanuit de Veilige Trajecten wordt ook aangegeven om in dergelijke samenwerking ook standpunt in te nemen: “Ja, als jij aangeeft dat het niet meer lukt daar zelf de stekker durven uittrekken. En dan zeggen we: ‘We gaan toch niet meer naar school gaan deze week, we gaan alleen maar bergaf als ze hier aanwezig is.’ We werden hierbij ook gesteund door consultant en jeugdrechter, maar die gingen mee omdat ze ook zien dat er vooruitgang werd geboekt” (transcriptie interview begeleiding).

Op deze wijze wordt de jongere mee vertegenwoordigd door de begeleiding: “De begeleiding representeert soms ons kind, en doet dit op een positieve manier, ze plaatst haar in een positief daglicht” (transcriptie interview context). Deze vertegenwoordiging blijkt een expliciete keuze te zijn: “En hebben wij heel veel overlegmomenten met school gehad waarin ik haar ook heel hard heb verdedigd. Ik denk dat dat ook wel voor een kanteling heeft gezorgd bij haar: ‘Die praat hier niet over wat ik hier allemaal uitsteek maar wil mee zoeken hoe ik hier kan blijven, ook omdat dat haar vraag was om op die school te blijven” (transcriptie interview begeleiding). Het innemen van dergelijke positie appeleert niet zelden aan een breuk met voorgaande ervaringen en hulpverlening: “Want het was altijd moeilijk; ‘En hij heeft dit gedaan, en heeft dat gedaan, en hij moet op time out dus kan je een time out regelen.’ Mijn voorstel om naar de context te gaan viel op een koude steen: ‘We gaan hem niet toch belonen met naar de context te gaan?’ terwijl het net daar is waar hij reguleert. Ik heb dan gesteld: ‘Ik ga dit niet meer doen: ofwel is het bij de context, ofwel zoekt je zelf iets” (transcriptie interview begeleiding). Bij het innemen van dergelijke posities moet niet zelden ingegaan worden op macht en dito dynamieken: “Toen ik zei dat ze naar de context gingen in Nederland zei de jeugdrechter: ‘Moet ik mijn akkoord daarvoor niet geven? Die moeten eigenlijk op school zitten.’ Terwijl... die jongen gaat al twee jaar niet meer naar school” (transcriptie interview begeleiding).

Samenwerking en coalitie

Het gedwongen karakter van deze jeugdhulp impliceert zowel een toeleiding door als samenwerking met jeugdrechtbank: “Dan bespreken we met de jongere hoe dat we dat gaan doen, maar we gaan het niet omdraaien. Vanuit de consulent is er wel een soort verwachting van op de hoogte gebracht te worden van gedrag of feiten maar ik heb wel de indruk, als je dat vanuit de consulent goed aanpakt en je neemt er je tijd voor, dat je daar ook wel mee aan de slag kan gaan” (transcriptie interview staf). Hierbij wordt het belang aangehaald van in dialoog te gaan en te blijven met jeugdrechters en consulenten en ook hier standpunt in te nemen: “En van bij de start van een begeleiding stellen: ‘We willen het op die manier gaan doen en zo partnerschappen langs beide kanten aangaan. Dat is een beetje de regie die we dan wel proberen naar ons toe te trekken vanuit de stelling: ‘Laat ons dat gewoon een kans geven’ en hen zo mee in bad trekken” (transcriptie interview begeleiding).

Het streven naar dergelijke coalitie (“Ik bekijk dat als een driehoek, die samenwerking – transcriptie interview staf) wordt hierbij benoemd als een continue opdracht aangezien er vanuit de jeugdrechtbank een grote druk blijft op die geslotenheid, ook ten aanzien van de consulent. Het is hierbij een constante uitdaging, zo wordt aangehaald, om zowel jeugdrechter als consulent te overtuigen van het andere narratief en dat veiligheid en geslotenheid niet per definitie te vereenzelvigen zijn: “Want jeugdrechters gaan daar helemaal niet zo gemakkelijk in mee, je moet hen echt overtuigen: ‘We gaan het toch

proberen” (transcriptie interview begeleiding). Samenwerken betekent in deze ook stelling innemen vanuit dialoog: “Dat gaat dan over in dialoog gaan met jeugdrechters en met consulenten. Bij de start van een begeleiding stellen we dan ook hoe we het willen doen en schuiven we dit overtuigd naar voren: ‘Zo gaan wij dat doen, anders gaat het niet werken” (transcriptie interview staf).

Anderzijds wordt er aangegeven dat er regelmatig zaken worden afgeschoven op de rechters “als de hulpverlening het zelf eigenlijk niet meer ziet zitten wordt het gewicht bij de magistratuur gelegd” (transcriptie interview staf).

4. MECHANISMEN

Wat zijn werkzame principes bij de Veilige Trajecten?

Bij dit vierde onderdeel focussen we op de werkzame principes en elementen die we doorheen het onderzoek kunnen weerhouden. Verschillende van deze assumpties bevinden zich in de kern van de zoektocht naar dat alternatief voor geslotenheid.

We focussen bij deze dimensie dus op de mechanismen die vanuit de drie initiatieven Veilige Trajecten worden benoemd of die duidelijk werden doorheen het onderzoek. Desalniettemin is het hierbij relevant om als eerste stap ook in te gaan op de “geanticiperde sociale, sociaal-psychologische en psychologische (veranderings-) mechanismen” (Blom & Morén, 2010) van het Veilig Verblijf: met de Veilige Trajecten wordt immers gezocht naar een alternatief voor de vooropgestelde geslotenheid. De centrale assumptie hierbij lijkt te zijn dat deze geslotenheid rust kan bieden en herstel kan initiëren. Het toewerken naar dergelijke re-integratie lezen we bijvoorbeeld in het beleidsdocument uit 2021 rond de ‘Pleisterplekken’ (“Geslotenheid wordt hierbij beschouwd als een “modaliteit om opnieuw de verbinding aan te gaan met zichzelf, zijn netwerk, de hulpverlening en de maatschappij”) of in het ‘BVR Hulpprogramma Geblokkeerde Ontwikkelingstrajecten’ van 2023 (“(...) voor de bescherming van de psychische of fysieke integriteit van de minderjarige”). Ook in de gesprekken met de jongeren werd dit mechanisme expliciet verwoord: “Ze denken dat dat mij gaat helpen, hoe meer opgesloten hoe meer ze denken dat ik ga luisteren” (transcriptie interview jongere).

Bij het uitbouwen van de Veilige Trajecten wordt er dus getracht om vanuit een ander narratief te vertrekken. Uit het onderzoek werden de volgende mechanismen weerhouden:

1. Weg van geslotenheid naar het radicaliseren van mensenrechten
2. Ondersteuning via trajecten
3. Breuk met de vorige hulpverlening
4. Omarmen van wan- en vertrouwen
5. Onvoorwaardelijkheid op basis van tegensprekelijkheid
6. Een sociaal-ruimtelijk perspectief
7. (re-) Constructie van veiligheid

4.1. Weg van geslotenheid naar het radicaliseren van mensenrechten

*“We gaan die dwang wegnemen en we geven een garantie van continuïteit”
(transcriptie interview staf)*

Een eerste mechanisme – als werkzaam principe en assumptie – dat we bij Veilige Trajecten weerhouden, is het realiseren van een alternatief voor de centrale assumptie dat veiligheid via geslotenheid gerealiseerd dient te worden. Zo wordt ook een alternatief te geschreven op gesloten omgevingen en dito regimes, op repressie en op dwang. Net in dit andere narratief en referentiekader schuilt de verwachting dat het loslaten van conditionaliteit in de Veilige Trajecten ruimte maakt voor een hulpverlening zonder dwang, en zo kan leiden naar een gedeeld en een gedragen traject.

Ondersteuning wordt hierbij bekeken vanuit een recht op ondersteuning en vanuit het radicaliseren van mensenrechten: “Maar wat we wel garanderen en dat is denk ik ook de enige dat je kunt garanderen, is dat je wel verantwoordelijkheid opneemt voor dat waar dat je voor staat en dat je bijvoorbeeld die gasten ook niet lost en er dat geen exclusie is” (transcriptie interview staf). Door af te stappen van een de facto geslotenheid, wordt zo een expliciete link gemaakt naar de idee van transformatie en wordt ook positie ingenomen ten opzichte van opsluiting, fixatie, ...

Door dit afstappen van conditionaliteit en repressie als reactie, worden ook kansen gecreëerd in het (her-) vinden van veiligheid: “Omdat dit ook een jongere is die in het verleden geleerd heeft als ik hard genoeg tegenwerkt en hard genoeg doe, dan stoppen ze uiteindelijk allemaal wel. Ja, en dat hij wel de redenering had dat dit bij ons ook zo zou zijn, maar dat we ondertussen wel nog altijd aanwezig zijn” (transcriptie interview begeleiding).

Ondersteuning wordt zo ingevuld als een garantie, als overtuiging en als mechanisme doorheen de trajecten: “Die bus stond in panne, ergens halfweg. Ik ben bewust in de auto gesprongen en ben ze tegemoet gereden; je doe wat nodig is om elkaar te zien. En de volgende keren gaat zij hetzelfde doen voor jou zonder dat je het vraagt. (...) Ik merk dat soms bij andere collega's, die hebben zeer strakke afspraken, voor hen is dat belangrijk” (transcriptie interview begeleiding). “Ik ben soms wel een pain in the ass geweest. Maar ze hebben mij nooit opgegeven” (transcriptie interview jongere).

Startpunt is hierbij om ver- en beoordeling te vermijden: “Als ze voor de zoveelste keer van school zijn geschorst, verwachten ze eigenlijk een uitbrander. Ik heb nog nooit, in geen enkel traject, een uitbrander gegeven. (...) Ook al denk ik: ‘Potverdikke, de zoveelste keer’ heb ik geluisterd en zijn we beginnen zoeken naar hoe kan je dat een volgende keer proberen doen, zodat dit op een andere manier gebeurt” (transcriptie interview context).

4.2. Ondersteuning via trajecten

“Niets ligt vast in een traject”

(transcriptie interview begeleiding)

Het inzetten van intensieve trajecten als alternatief voor gesloten residentiële opvang raakt aan de kern van de Veilige Trajecten. Meer dan een methodiek is de verwachting dat in dit trajectmatig werken een alternatief geïnstalleerd kan worden voor een gesloten residentie als antwoord op verontrusting, waarbij de regelluwte gecombineerd met bewegingsvrijheid en intensiteit kansen biedt: “Die jongeren hebben allemaal een andere vraag en je moet daarop kunnen inspelen. En als je heel strikt altijd hetzelfde wil doen in hetzelfde kader met dezelfde methodiek, dat gaat niet voor iedereen werken. Dus moet je daar wel wat flexibel in zijn. En aangezien er bij de start weinig kader was, was er ook mogelijkheid om daar heel flexibel in te zijn” (transcriptie interview begeleiding).

Via intensief trajectmatig werken als werkzaam principe wordt zo een alternatief gerealiseerd voor het uitgangspunt dat veiligheid via geslotenheid gerealiseerd dient te worden. Er wordt hierbij gedacht vanuit een (alternatief) aanbod waarbij expliciet wordt verwezen naar (het risico van) geïnstitutionaliseerde logica's en regimes die een dergelijke geslotenheid met zich mee kan brengen: “Als je niets anders kent dan een residentiële setting, ga je vanuit die residentiële setting werken hé. Ja, dan kun je niet anders dan zo denken. En die zeggen: ‘Amai, ja, wat jullie doen, dat is wel interessant.’ Terwijl, wij spreken niet meer over residentieel, ambulante of...” (transcriptie interview staf). Trajectmatig werken impliceert zo een intensief begeleidings- en ondersteuningstraject om perspectief te (her-) vinden en veiligheid te realiseren.

Het borgen van de initiële visie en de beoogde doelstellingen wordt hierbij als nooit verworven en als een continue opdracht beschreven: “De inhoud van de trajecten. Waar gaan we naartoe? Hoe houden we die vast? Hoe houden we het vast, van waaruit we het gedacht hebben? Of hoe exploreren we dat wat we wel gedacht hebben?” (transcriptie interview staf).

‘Out of the box’ werken lijkt zo inherent aan de begeleidingstrajecten maar wordt – los van de creatieve ideeën – ook expliciet als een startpunt beschreven voor de begeleiding: “Daar heeft men al zodanig veel methodisch geprobeerd dat juist in de creativiteit en de carte blanche – ‘probeer nu maar een keer iets anders’ – de uitdaging en hoop zit om om resultaat te boeken” (transcriptie interview begeleiding).

4.3. Breuk met de vorige hulpverlening

*“Je kan geen nieuwe deuren openen met oude sleutels”
(transcriptie interview staf)*

Een derde mechanisme dat we weerhouden is het doorbreken van (een spiraal van) de voorgaande hulpverlening als momentum, incentive en handelingskader of: “de blik van het vertrouwde handelen loslaten” (transcriptie interview staf). Het werkzame principe houdt in dat – net door dit ‘anders handelen’ – opportuniteiten worden gerealiseerd: “En er werd altijd maar meer van hetzelfde gedaan, en altijd een beetje extremer, een beetje verder, maar altijd in datzelfde; in die geslotenheid, in het uithuis, in het uit de context” (transcriptie interview staf). Ook door de jongeren wordt deze andere blik als essentieel beschreven: “Er was ineens iemand die er anders naar keek” (transcriptie interview jongere). Vanuit de jongeren wordt dit regelmatig als een momentum beschreven: “Mensen maakten zich altijd heel veel zorgen om mij, ik deed altijd slechte dingen. Met haar maakte ik een klik” (transcriptie interview jongere).

Inherent aan dit andere spoor is ook een kritische blik ten aanzien van gesloten residenties en de in het beleid beoogde doelen, zoals besproken bij de inleiding van deze dimensie: “Vanuit de jeugdrechtbank werd geslotenheid voorgesteld – ‘We hebben niet veel meer dan dat’, werd er gezegd. Maar ze was al in elke leefgroep gaan lopen” (transcriptie interview begeleiding).

De complexiteit en escalatie van de situatie kan hierbij een opportuniteit zijn: “Als ik daar ben ingestapt, werd er bij gezegd: ‘Niemand geraakt daar nog binnen. Dit is de laatste kans, de laatste hoop die we nog hebben dat we daar iets of wat kunnen doen voordat hij 18 is en de jeugdrechtbank loslaat’” (transcriptie interview begeleiding). Net door deze wanhoop ontstaan ook nieuwe kansen om net deze breuk te realiseren en het traject anders aan te pakken: “Des te complexer dat de casus is die u toegewezen wordt, des te meer vrije ruimte je krijgt om wel die andere weg te gaan. In andere situaties wordt er anders nog altijd gewezen op wat je moet dat doen of ‘dat gaat niet kunnen’ maar als de zaken bijna opgegeven zijn heb je de grootste handelingsruimte” (transcriptie interview staf).

Ook voor het netwerk kan in deze breuk een momentum van de laatste kans herkend worden: “Ik heb helemaal in t begin aan de begeleidster gezegd dat ze de aller-, aller-, allerlaatste is” (transcriptie interview context).

4.4. Omarmen van wan- en vertrouwen

*“Zij is de eerste begeleiding die mij nog niet gesnitcht heeft”
(transcriptie interview staf)*

Een vierde werkzaam principe raakt aan de (verwachte) weerstand bij jongeren waarbij deze benoemd wordt als een opportuniteit eerder dan als een contra-indicatie of als problematisch: “Ik vind zijn weerstand op zich eigenlijk wel heel positief, als startpunt en om de begeleiding met te beginnen” (transcriptie interview staf). Wantrouwen wordt hierbij benoemd als logisch maar ook als een positie die mogelijkheden opent: “Ik vind dat op zich ook een veel natuurlijker reflex van iemand om mij te laten staan en om me eerst te wantrouwen en weg te duwen. Dat de ouders die daar met open armen zouden staan van ‘Oh ja, kom binnen en oh ja, breng hier maar de oplossingen’, dan denk ik: ‘Zo werkt het ook niet hoor’” (transcriptie interview staf).

De verwachting hierbij is dat inzetten op vertrouwen kansen biedt om opnieuw toe te werken naar perspectief en naar (gedeelde) zingeving: “Ik denk dat we al heel lang sterk proberen inzetten op connectie en in mijn traject merk dat dat al eigenlijk een hele grote stap is om daar te geraken. Door alles wat er in het verleden gebeurd is, is het heel moeilijk om hulpverlening toe te laten, laat staan om ze te vertrouwen” (transcriptie interview begeleiding). Doorheen verscheidene van de Interventies werd zo duidelijk dat het (her-)opbouwen van vertrouwen een intensief tajeet inhoudt, waarbij het werkzame principe niet enkel appeleert aan dit opbouwen van vertrouwen maar ook aan het omarmen en erkennen van het wantrouwen.

Vertrouwen omhelst hierbij zowel de hulpverleningsrelatie als een meer systemische component: “Want zij vertegenwoordigen ook nog altijd ook een structuur en een instelling. En de laatste keer hebben we hem wel proberen te overtuigen en zei ik: ‘Je kan je begeleiding misschien ook gebruiken als spreekbuis naar de rechter toe’ maar het blijft een uitdaging. Er zijn mensen waarvan je overtuigd kan zijn dat ze aan jouw kant staan, zoals bijvoorbeeld zijn advocate. Voor de begeleiding blijft dat een uitdaging, eerst geloofde hij dat niet” (transcriptie interview context).

4.5. Onvoorwaardelijkheid op basis van tegensprekelijkheid

*“Je kan fouten maken, maar we gaan er nog altijd staan”
(transcriptie interview staf)*

Bij de drie initiatieven wordt onvoorwaardelijkheid als mechanisme benoemd: “En wat mijn gasten ook tegen mij altijd zeggen is: ‘Ik heb veel fouten gemaakt en jij bent het daar niet mee eens, maar je hebt me er nooit op afgestraft.’ Ik denk dat dat ook iets is waar wij voor staan. Het onvoorwaardelijke in de zin van je kunt fouten maken, maar we gaan er nog altijd staan voor u en blijven werken aan die band” (transcriptie interview begeleiding).

Onvoorwaardelijkheid is hierbij allerminst een evidentie: “We stoppen eerst in de supermarkt voor sigaretten. De jongere koopt er en geeft enkele aan de begeleidster met de vraag ze terug te geven aan een andere jongeren. Nadien zitten we op een zonnig terras van een fastfood restaurant. Tijdens het gesprek vertelt hij ietwat gezapig en met enige trots maar ook wrok (‘Ik ben soms trots maar heb er ook spijt van’) over de gruwelijke feiten waarvoor hij nu in de GI zit: ‘Met mijn voet, recht op zijn gezicht.’ De beelden zijn nadien verspreid en ook dat vertelt hij niet zonder enige (gespeelde?) trots. Als een kwetsbare macho. Ondanks deze gruwelijke feiten blijft begeleiding er staan, en worden de feiten ook benoemd” (veldnotities).

Onvoorwaardelijkheid impliceert zo ook een mechanisme en uitgangspunt dat trajecten niet worden stopgezet: “Die jongere is al om en bij de 20 keer aan de deur gezet: wij gaan u niet aan de deur zetten, je bent welkom. Dat is ook denk ik ons uitgangspunt en onze dynamiek, ons eerste kenmerk is van iedereen is welkom” (transcriptie interview staf).

Onvoorwaardelijkheid impliceert echter geen ‘laissez-faire-laissez-passer’: evenzeer als onvoorwaardelijkheid wordt vooropgesteld wordt deze ook gekoppeld aan tegensprekelijkheid. Tegensprekelijkheid situeert zich in eerste instantie in de hulpverlening en samenwerking zelf: “Vorige week was hij na 5 minuten opnieuw weg. Ik heb hem aangesproken want dat is eigenlijk geen manier om om te gaan met mensen, dus ook daar hebben we een opdracht en hij heeft iets in te ondernemen om met mij voort te kunnen. En dat wil niet zeggen dat ik ga verdwijnen uit zijn leven, maar dat is wel iets wat er nodig is om om verder te kunnen” (transcriptie interview staf). In tweede instantie betreft deze tegensprekelijkheid ook expliciet standpunt innemen als grenzen overschreden worden: “Ik zei toen aan de papa: ‘We gaan niet rond de pot draaien: als jij weed gebruikt als uw kind hier zit, dat is een no go.’ Tot dan toe werd dat niet expliciet gezegd, terwijl we daar met vijf rond de tafel zaten. (...) Die vader heeft zo gevoeld van die draait niet rond de pot, die is vrij betrouwbaar want ze zegt waar dat het op staat, het is nochtans super confronterend voor mij, het is gemakkelijker als ze allemaal niets zeggen hé. Dat is voor mij ook veiligheid” (transcriptie interview staf).

4.6. Een sociaal-ruimtelijk perspectief

*“Of onderweg in den auto of eens stoppen in den Action”
(transcriptie interview begeleiding)*

Bij de interventies werd het inzetten van ruimte als actor en als inherent aan trajecten reeds beschreven. Een onderliggende verwachting lijkt hierbij te zijn dat, door dit te doen, opportuniteiten gelicht worden en de spreekwoordelijke kaart van de jongere expliciet getrokken wordt. We vinden hier aansluiting bij een sociaal-ruimtelijk perspectief. Via een sociaal-ruimtelijk perspectief kan zorg en ondersteuning op een innovatieve manier herdacht of getransformeerd, als zorg die ingebed wordt in de ruimere leef- en woonomgeving. Centraal staat dan de vraag hoe we een zorgzame ruimtelijke omgeving vorm geven en welke betekenis zowel de jongeren als begeleiding aan die (diversiteit van) ruimtes en omgevingen geven. Via aandacht voor de verschillende aspecten van de omgeving en het actief inzetten en omarmen hiervan wordt ruimte zo immers gebruikt als een essentieel element in de Veilige Trajecten.

Centraal bij deze ervaringen staat dus een bewust gebruik van locaties, plaats, ... om zo finaal mee(r) veiligheid te realiseren: “En laten we een keer samen op pad gaan naar waar je waar je naar school gegaan bent, of waar afspreekt je met je vrienden, waar je opgepakt bent, ... Laatst waren we onderweg en toen zei ze ‘Stop eens.’ Ze kwam een vriendin tegen en instant hadden we een moment, een contactmoment en een naam waar we alweer met aan de slag kunnen. Terwijl, vanuit een thuissituatie of vanuit een gesloten situatie ga je die momenten zelf niet tegenkomen” (transcriptie interview begeleiding).

Gaandeweg wordt ruimte dus een actieve ‘actor’ in trajecten en wordt ruimte bewust ingezet, gebruikt, ... Een eigen ruimte, een gedeelde ruimte, symbolische ruimte, ... kan zo ontstaan en hefboom van trajecten zijn: “Bij aanvang was hij heel bang in de buitenwereld eerlijk gezegd en ging ik hem altijd thuis zien. Thuis, aan de keukentafel met mama in de buurt. Nu, ik ken hem ondertussen twee jaar, gaan we ook samen op pad maar dat had wel tijd nodig om te groeien. Andere jongeren voelden zich thuis net opgesloten en wilden vooral weg willen van hun familie. Met hen sprak ik af aan het station, ging ik een broodje eten of gewoon daar wat rondstappen” (transcriptie interview begeleiding).

4.7. (re-) Constructie van veiligheid

“Veiligheid? Het moet eigenlijk onze veiligheid zijn”

(transcriptie interview jongere)

Doel van de trajecten is het installeren van veiligheid. Hier situeert zich een fundamenteel vraagstuk, namelijk wat is deze veiligheid dan, voor wie, volgens wie, ... “Het is een raar idee in de samenleving van we sluiten ze op en dan zijn ze veilig. (...) Eigenlijk beveiligen we de samenleving en gaat het niet meer over de jongere en het gezin”(transcriptie interview staf). Naar analogie met het creëren van een gedragen invulling van veiligheid is een laatste mechanisme dat we weerhouden een streven naar en construeren van een subjectieve invulling van veiligheid door de jongere zelf. Beleving, perceptie en invulling van veiligheid wordt zo een driver in de trajecten: “En hoe vullen wij dan veiligheid in? Vanuit het perspectief van een samenleving of vanuit het perspectief van een jongere? En dat moet toch samengaan, vind ik” (transcriptie interview begeleiding).

Doorheen de Veilige Trajecten wordt duidelijk dat – in tegenstelling met het vooropgestelde mechanisme in het Vlaamse beleid dat uitgaat van rust en perspectief in, of dankzij, geslotenheid – een gezamenlijke en collectief gedeelde invulling van veiligheid vanuit het perspectief van jongeren en hun context een uitgesproken werkzaam principe blijkt te zijn: “Moest je aan jongeren vragen: ‘Voel je je hier veilig?’ Ik weet niet wat ze zouden antwoorden. En dat is voor mij ook een stuk dat niet ingevuld wordt, dat het niet bekeken wordt van wat is dat voor u eigenlijk, je veilig voelen” (transcriptie interview staf).

5. RESULTATEN

Waar toe leiden de Veilige Trajecten?

Bij de resultaten brengen we in beeld tot welke positieve, negatieve veranderingen de Veilige Trajecten hebben geleid. Doorheen deze analyse spiegelen we deze resultaten ook aan de vooropgestelde doelen. In wat volgt, zoomen we in op de volgende resultaten:

1. Hervonden veiligheid
2. Hervonden perspectief
3. Doorbroken geïnstitutionaliseerde logica's
4. Intensiteit leidend tot opportuniteiten
5. Hernieuwde continuïteit

5.1. Hervonden veiligheid

Centrale doelstelling bij de Veilige Trajecten is het creëren van veiligheid in situaties van verontrusting met de ambitie om veiligheid te realiseren zonder beslotenheid: "Opnieuw gaan we beveiliging installeren zonder dat er daar effectief een slot op de deur moet komen. Dat gaat dan over relationele en emotionele beveiliging ook. Het gaat zo over een bredere invulling van veiligheid dan puur dat slot op de deur" (transcriptie interview begeleiding). De algemene appreciatie bij de jongeren was positief: "Ik moet wel zeggen, dat traject heeft wel heel goed geholpen vind ik" (transcriptie interview jongere).

Gevraagd naar bij hoeveel van de gelopen dossiers er zo veiligheid is gecreëerd, is de appreciatie bij de drie organisaties overwegend positief. Vanuit Schipbreukelingen wordt aangegeven dat er in 11 van de 13 dossiers veiligheid is gerealiseerd. Hierbij wordt aangegeven dat deze veiligheid soms pas na het afronden van het traject gerealiseerd kon worden, doelend op zowel een longitudinaal effect van als het doorlopen van de begeleiding. Oranjehuis geeft aan er bij 8 van de 11 dossiers veiligheid is gecreëerd. Grienta vermeldt dat er in 9 van de 14 trajecten veiligheid is gerealiseerd. "Het aanklappende, onvoorwaardelijke bracht heel vaak veiligheid met zich mee" (transcriptie interview staf). In de Veilige Trajecten wordt dus een alternatief gerealiseerd voor een aanzienlijk deel van de betrokken jongeren; jongeren die allen toegeleid werden naar een Veilig Verblijf.

Toeleiding wordt zo een issue wegens een risico dat men anders gaat taxeren en indiceren afhankelijk van het aanbod: "Dan maakt men daar een redenering met een onderscheid tussen veilig verblijf en veilig traject, ook vanuit diagnostiek bijna anders gaan inzetten" (transcriptie interview context).

De regionale verschillen in ogeschouw nemende (verschillende beschikbaarheid van geslotenheid over de provincies heen) vinden we in deze resultaten geen indicatie voor deze gedifferentieerde toeleiding tussen Veilig Verblijf en Veilige Trajecten.

Als we focussen op in welke mate geslotenheid is ingezet doorheen de trajecten is het beeld ietwat diffuser. Vanuit Schipbreukelingen werd aangegeven dat er bij vier dossiers geslotenheid werd geïnstalleerd: bij 3 als reactie op een delict en bij een vierde dossier naar aanleiding van de instroom in een (bij aanmelding reeds vooropgestelde) forensische behandelsetting. Vanuit dit netwerk wordt zo aangegeven dat er voor VOS-dossier dus geen gebruik gemaakt werd van geslotenheid. Oranjehuis geeft aan dat er bij 3 dossiers geslotenheid nodig was, die bij 2 trajecten werd gerealiseerd via een initiatief Veilig verblijf en bij 1 dossier in de GI. Grienta geeft aan dat bij 4 dossiers geslotenheid nodig was waarbij deze voor 3 jongeren in een Veilig Verblijf werd ingevuld: “Bij de trajecten waar we schakelden naar veilig verblijf creëerden we op die manier rust. De jongeren hadden nood om uit de onveilige situatie gehaald te worden” (transcriptie interview staf). De drie organisaties geven hierbij aan dat een tijdelijke gesloten opvang geen indicatie inhoudt om de begeleiding stop te zetten, wel in tegendeel: “In al deze dossiers zijn wij wel telkens blijven staan, wat ervoor heeft gezorgd dat we voor continuïteit zorgden voor, tijdens en na de geslotenheid. Zowel doordat dezelfde begeleider kon blijven staan voor de jongeren en de familie, als door een manier van werken die gelijk bleef” (transcriptie interview staf).

In deze resultaten zien we met andere woorden een indicatie dat in de Veilige Trajecten een alternatief gevonden kan worden voor het realiseren van veiligheid zonder per definitie gesloten residentiële opvang of geslotenheid tout court. Een gedragen invulling van veiligheid impliceert daarbij dat dit alternatief ook allerminst een gestandaardiseerd traject inhoudt: het bricoleren en omarmen van een bij voorbaat onduidelijk perspectief, met vallen en opstaan, lijkt net kansen in te houden om te komen tot veiligheid. Bij sommige jongeren werd evenwel geen, of nog geen, veiligheid geïnstalleerd: in enkele trajecten werd er net daarom geslotenheid geïndiceerd of geïnstalleerd en in andere trajecten werd net in het inschakelen van deze beslotenheid als een negatieve, want ongewenste, outcome ervaren. Doorheen het onderzoek werd zo ook regelmatig de vraag gesteld (door participanten, door de onderzoeker, ...) “Wat zou er met deze jongere gebeurd zijn indien de geslotenheid effectief opgestart zou zijn”: een hypothetische overweging maar wel één die raakt aan de kern van de zoektocht naar het alternatief. Voor verschillende van de jongeren die we mochten ontmoeten in het kader van dit onderzoek was het alleszins duidelijk dat geslotenheid hen niet per definitie vooruit had geholpen: “Ze blijven dingen doen waarvan ze weten dat het niet werkt” (transcriptie interview jongere).

5.2. Hervonden perspectief

Gevraagd naar hoeveel van de dossiers afgerond zijn met perspectief, komen de volgende bevindingen naar voren. Schipbreukelingen geeft aan dat bij slechts 1 traject er geen perspectief gerealiseerd kon worden, bij een andere jongere was er sprake van een positief perspectief zij het met bezorgdheden vanuit het moeilijk aanvaarden van een medische problematiek. Oranjehuis geeft aan dat quasi al de trajecten zijn afgerond met perspectief. Ofwel konden jongeren naar huis en thuis verblijven (eventueel met ambulante ondersteuning van CBKI) ofwel werd er doorgestroomd naar vervolghulpverlening. “Wij evalueren de 2 casussen die moesten doorstromen naar Veilig Verblijf als negatief aangezien hier de geplande aanpak onvoldoende werkte, of dit zo door de jeugdrechter werd ingeschat.” Grienta geeft aan er bij 5 jongeren in geslaagd te zijn hen opnieuw te activeren, motiveren om opnieuw deel te nemen aan het dagelijkse leven (school (deeltijds) opstarten, deelnemen aan dagelijkse routine in het reguliere verblijf, ...) via zeer aanklappend te werk te gaan en bij elk contact onvoorwaardelijke te starten. Bij 4 jongeren hield dit in dat er geschakeld werd naar een gesloten verblijf.

Leeftijd blijkt hierbij een belangrijke factor te zijn. Zo wordt regelmatig aangegeven dat een start van de begeleiding kort voor de leeftijd van 18 de trajecten hypothekeert: “De tijd was te kort om voldoende bandopbouw te hebben en zo de overgang naar een vrijwillige vraag te maken” (transcriptie interview begeleiding).

Doorheen verschillende trajecten is er opnieuw perspectief opgebouwd, zo wordt duidelijk aangegeven door de betrokken jongeren en hun netwerk. Perspectief wordt geboden door op alle levensdomeinen in te zetten: “Moeder is iemand die op straat woonde of in parken woonde. Maar de wens van dat meisje was eigenlijk om om bij haar moeder te zijn, om bij haar moeder in huis te wonen. Wij zijn dan op zoek gegaan hoe mama aan een woonst kon geraken en we hebben ervoor gezorgd dat dat meisje zo snel mogelijk bij haar moeder kon intrekken. (...) Die vrouw, die kwam ongelooflijk in haar kracht op het ogenblik dat ze voelde: ‘Misschien, heel misschien, ga ik wel mijn dochter opnieuw kunnen thuis krijgen’” (transcriptie interview begeleiding).

Vanuit het werken aan perspectief wordt zo ook gedragenheid geïnstalleerd. Exemplarisch is de getuigenis van een jongere over de situatie voor de start van het Veilig Traject (“De jeugdrechter was ook al een paar keren boos op omdat ik geen goeie jongen was” – transcriptie interview jongere) waar het vernieuwde perspectief resulteerde in een positieve drive: “Mijn jaarlijkse zitting bij de jeugdrechter en... ze was ook trots op mij. Ze was trots dat ik een verandering was aan het maken, mezelf beter aan het maken. Ik probeerde op dat moment om te stoppen met roken. Ik was ook naar een school aan het zoeken. En ze was er wel trots op” (transcriptie interview jongere).

Aansluitend op het vinden van nieuw of vernieuwd perspectief lijken jongeren zo opnieuw ‘aan boord’ te geraken. Dit betekent niet per definitie aan alle normen en verwachtingen voldoen, wel om de situatie van expliciete verontrusting om te buigen: “Ik ga naar school.

Ik word elke dag wakker om naar school te gaan. Met goed naar school gaan, slapen, eten, elke dag eten. We hebben nu een dak. (...) We moeten nog dingen veranderen, maar we zijn al een stukje verder” (transcriptie interview jongere).

Vertrouwen (her-) opbouwen als interventie kan hierbij ook beschouwd worden als een resultaat: “We werden constant op de hoogte gehouden, elke week kwamen ze een aantal keer aan huis. (...) Ze heeft lange tijd enkel wantrouwen gehad naar hulpverlening, want alles werd gedeeld. Nu deelt ze zelf alles mee” (transcriptie interview context). Ook gezinnen herwaarderen draagt hiertoe bij: “Ik heb iets stoms gedaan, en ik zat in de gevangenis. Maar dan ben je nog steeds een persoon, je bent nog steeds de vader van je kinderen en het is ook nodig om samen te kijken en samen te werken. Hoe doe je dat met je kinderen?” (transcriptie interview context). “Ik denk dat dat mijn rol ook was om papa daarin steunen en ondersteunen. Hem te zien. Toen ik voorstelde dat de kinderen bij hem konden gaan wonen kwam er veel weerstand. Ik zei dan: ‘Het zal misschien niet perfect zijn of helemaal zoals jij het wil en er zullen zeker spanningen en ruzies zijn, maar dat heb je op heel veel plekken. En nu gaan we terug vooruit, traag maar zeker” (transcriptie interview begeleiding).

5.3. Doorbroken geïnstitutionaliseerde logica's

Aanvullend op het realiseren van zowel veiligheid als perspectief weerhouden we een derde resultaat in het doorbreken, en transformeren, van geïnstitutionaliseerde logica's. Vanuit het zoekend en ‘bricolerend’ werken wordt zo immers afstand genomen van repressieve logica's en regimes: bewust en doordacht en ook als logisch gevolg van het starten aan de (opgelegde) trajecten met een expliciet open vizier en de ambitie niet los te laten: “Whatever er is, ik blijf bij u” (transcriptie interview context).

Meer zelfs: net in het afstand nemen van dergelijke logica's lijkt ook een kans te zitten doorheen het installeren van een breuk met de jeugdhulpverlening tot dusver. In het onderzoek komt regelmatig het belang naar voren van een continu bewustzijn van regimes en dynamieken, zeker als je een residentieel, al dan niet gesloten, aanbod structureel in je handelingspalmares integreert of er, conform de initiële oproep van 2019, het uitgangspunt van maakt: “Als je deze contextbegeleiding wil uitwerken tot iets volwaardig en je gaat het verbinden met een residentie wordt er, bij minste dat er gebeurt, teruggegrepen naar de residentie, wat die contextbegeleiding al hypothekeert van bij de start” (transcriptie interview staf). Bij aanvang van de Veilige Trajecten lijkt dit ook een zoektocht in Grienta, gezien het perspectief van het Veilig Verblijf: “De jongere heeft ook een bepaalde dynamiek en je probeert elkaar te vinden en je doet dat op een manier die je samen afsprekt. Ik ga niet zeggen dat dat niet vrijblijvend is, maar er is wel een beweging naar de jongere en in een traject is dat helemaal anders. En we proberen om, wat we in verblijf graag zouden doen, ook in dat traject te installeren” (transcriptie interview staf).

Het is een permanente overweging die in het onderzoek naar voren komt, een continu aandachtig zijn voor geïstitutionaliseerde logica's die in een residentiële setting makkelijk de overhand kunnen nemen: "Ik heb afgesproken met haar in de voorziening waar ze verblijft – we kunnen elkaar spreken in de organisatie zelf gezien het gesloten statuut momenteel. Ik word naar de dagbestedingsruimte gebracht waar ze samen met een andere jongere zit te werken. Ze zegt een brief te schrijven aan haar lief. Ze kijkt op, staat recht en stapt op me toe. Ik merkte op dat moment op dat ze twee verschillende pantoffels aan had – één exemplaar verwisseld met haar nieuwe vriendin. De aanwezige begeleidster merkt dit ook op en sommeert haar om haar eigen pantoffels terug aan te doen vooraleer ze met mij mee kan" (veldnotities).

5.4. Intensiteit leidend tot opportuniteiten

Een ander, in eerste instantie meer organisatiegebonden, resultaat zijn de trajecten waarbij de intensiteit op zich een belangrijk resultaat bleek te zijn: "Ik had gewoon veel meer mogelijkheid om intensiever te werken. Wat dat voor een jongere als haar zeker op dat moment wel nodig was. (...) Net door vrij vaak bereikbaar te zijn, kreeg ze me natuurlijk ook wel vaak vast. Want als je dan als jongere beroep doet op ons en je kunt dat nooit opnemen, dan betekenen je ook niks" (transcriptie interview begeleiding). De intensiteit, zoals aangehaald in zowel tijd, ruimte als middelen, is dus een belangrijk resultaat evenals een hefboom doorheen de trajecten.

Tegelijkertijd wordt de bedenking gemaakt bij deze intensiteit en worden er hierbij risico's benoemd: "Maar ik denk dat dit dan ook een stukje het vergiftigd geschenk is. De extra middelen bieden zeker mogelijkheden: als het moeilijk liep thuis, dan vraag ik een time-out aan en was er een partner die klaarstaat binnen het netwerk. Bovenop de capaciteit wordt dat dan met het extra budget gerealiseerd. We hebben dat toen week per week verlengd en dat was ook geen probleem, dat was een vanzelfsprekendheid. Terwijl als dat netwerk wegviel, dan was er ook geen time-out meer mogelijk. (...) Wij zijn toen in vier organisaties op kennismaking geweest waar de kortste wachtlijst anderhalf jaar was. Ja, dat is heel anders dan" (transcriptie interview begeleiding). Uit het onderzoek komt intensiteit dus naar voren als resultaat, sterkte en opportuniteit maar wordt eveneens aangegeven dat dit geen gegeven of continue verwachting is: intensiteit wordt hierbij regelmatig gekoppeld aan een eerste fase, opstart, waarna de intensiteit opgevolgd en deel van de traject en overleg wordt: "Niet jezelf overbodig maken maar de jongere zo sterk maken dat hij jou overbodig maakt" (transcriptie interview begeleiding).

Deze mogelijke intensiteit biedt dus kansen maar plaatst begeleiders en organisaties ook voor ethische struggles, niet in het minst in het huidige zorglandschap "Maar er staan er ook heel veel op de wachtlijst dus je moet het ook wel kunnen verantwoorden dat anderen heel lang aan het wachten zijn en misschien nooit aan de beurt komen omdat ze dan meerderjarig zijn of te oud zijn. Ja, dat is wel een spanningsveld" (transcriptie

interview begeleiding). Het is opvallend aangezien de intensiteit aansluit bij de (ondersteunings-) noden van de jongeren en eveneens te kaderen zijn vanuit een rechtenbril maar dergelijke kritische overwegingen ook gemotiveerd worden door een maatschappelijk-ethische overweging: “Maar in zo'n dossiers is één jaar werken, dat is echt niet veel hè? (...) Nee, maar dat gaat ook over veel middelen, want dan is de vraag hoe verantwoord het is om zoveel middelen in te zetten voor één jongere? Misschien wat meer jongeren met een beetje minder dan? Dat zijn ethische vragen” (transcriptie interview staf).

5.5. Hernieuwde continuïteit

Een laatste resultaat van de Veilige Trajecten is dat er in verschillende dossiers vervolghulpverlening gerealiseerd kon worden. Bij quasi alle jongeren werd zo een vervolg op het Veilig Traject geïnstalleerd of voorgesteld en dit via een diversiteit van hulpverlening: van contextbegeleiding tot (verderzetting van) residentiële opvang, van CAW of VDAB tot studiwonen, van tijdelijke inzet van Veilig Verblijf (“3 jongeren ingestroomd in veilig verblijf waarvan 2 reeds opnieuw uitgestroomd” – transcriptie interview staf) tot ... “Bij 5 is een verduurzaming van de trajecten doordat dezelfde personen ook na beëindiging van het traject konden blijven staan. In 2 dossiers werd de hulpverlening verder gezet door de begeleiders en organisatie die de contextbegeleiding organiseerde binnen het veilig traject. In 2 dossier kon de vervolghulpverlening opgezet worden binnen het reguliere aanbod. Eén keer binnen CBAW en één keer binnen een lokaal partnerschap van VDAB, CAW en andere voorzieningen” (transcriptie interview staf)).

Continuïteit komt zo regelmatig naar voren als resultaat en meerwaarde doch het is eveneens een spreekwoordelijke achilleshiel: “Voor ons als begeleiding is dat ook moeilijk omdat je echt wel een band opgebouwd hebt met die gasten, je hebt daarin geïnvesteerd en voor ons is dat ook wel een stukje loslaten. Ja, wij zien die jongeren soms meer dan mijn eigen gasten, mijn mama of mijn beste vriendin. Dus als je daar een traject mee doet is dat echt wel afscheid nemen. Een stukje, wat niet betekent dat je dood bent en ze niet meer kunnen bellen hé” (transcriptie interview begeleiding).

Niet enkel wordt de vervolghulpverlening als resultaat en uitdaging beschreven, maar ook de beperkte termijn van de trajecten wordt verwoord als een uitdaging: “Die 6 maanden, dat is zeer beperkt, te weinig als je iets wil installeren. Maar, er is ruimte, we kunnen verlengen en een hulpverlening nadien installeren maar het uitgangspunt blijft wringen” (transcriptie interview staf). Het is zo worstelen tussen de ethische overweging die we aangehaald hebben onder 4. en een nood om trajecten langer te laten doorlopen.

HOOFDSTUK III

BESLUIT

Met dit onderzoek werd nagegaan of en hoe Veilige Trajecten veiligheid kunnen realiseren voor jongeren in een situatie van ernstige verontrusting, zonder hierbij geslotenheid als vanzelfsprekend uitgangs- of vertrekpunt te beschouwen. Het onderzoeksrapport geeft hierbij een inkijk in de zoektocht naar wat een alternatieve invulling van veiligheid kan inhouden en hoe deze gerealiseerd kan worden. We baseren ons in dit besluit op zowel voorliggende data en bijhorende analyses, als op de informatie en feedback die tijdens de zes Focusgroepen met zowel het brede werkveld als de drie initiatieven vergaard werd.

In wat volgt, gaan we eerst in op de vraag of Veilige Trajecten dit alternatief gestalte kunnen geven, welke elementen hierbij centraal staan en welke (professionele) omgeving hiertoe voorwaarden kan scheppen om te besluiten met zowel een reflectie als vooruitblik.

Een alternatief voor geslotenheid als uitgangspunt

Voortbouwend op de centrale vraagstelling “Wat werkt voor wie, onder welke omstandigheden, waarom en hoe?” kunnen we op basis van het onderzoek stellen dat Veilige Trajecten een alternatief bieden voor het vanzelfsprekende karakter van geslotenheid bij het (her-) vinden van veiligheid voor jongeren in een verontrustende situatie.

De bevindingen bieden hierbij inzicht in hoe dergelijk alternatief gerealiseerd kan worden: in de Interventies en de Mechanismen komen zowel praktijk als werkzame principes naar voren die de Veilige Trajecten gestalte en richting geven. Opvallend is dat vele van deze Interventies nauw aansluiten bij de credo’s die breed uitgedragen worden in de (jeugd-) hulpverlening, principes zoals de cliëntgerichtheid, participatie, versterkend of contextueel werken, nabijheid, ... In de Veilige Trajecten zien we deze principes in zekere zin geradicaliseerd – of consequent gerealiseerd – worden en komt doorheen het onderzoeksrapport gaandeweg ook de specificiteit naar voren. In de Mechanismen worden de werkzame principes zo verder geëxpliciteerd en wordt het alternatief verder onderbouwd. Veilige Trajecten worden zo ingegeven door zowel een radicaliseren als expliciteren van een doorgedreven visie.

Openbreken van mandaten

In deze zoekende praktijken en het mee ‘in bad trekken’ van diverse maatschappelijke actoren en structuren worden mandaten binnen en van de jeugdhulp opengeboken, doelend op de leefwereld als een (speel-) veld voor actie en ontmoeting en met een brede scope op verschillende levensdomeinen. Met dergelijk (speel-) veld doelen we bewust ook op samenwerking die verder gaat dan de formele opdracht en daardoor het formalistische overstijgt, net daar waar ontmoeting zich situeert. Mandaten en grenzen worden zo kritisch benaderd, als alternatief voor een (al dan niet strikt) afbakenen van mandaten, terreinen en sectoren.

Tijdens de Focusgroepen kwam hierbij een inherente spanning naar voren, waarbij de zesde Interventie ‘Aansluiting maken bij de leefwereld’ enerzijds herkend werd maar er anderzijds ook werd aangegeven dat het huidige (jeugd-) hulpverleningslandschap dergelijk engagement onder druk kan plaatsen. De vragen ‘Is dat onze taak wel’ of ‘Mogen we dat wel doen’ maken immers dat engagement buiten het eigen werkveld opnemen gehypothekeerd kan worden, waarbij ook het belang wordt aangehaald om ‘ook andere sectoren voor hun verantwoordelijkheid te plaatsen.’ Anderzijds blijkt dat in de praktijk wél bewust positie en engagementen worden opgenomen: “In principe zijn die praktische dingen zoals een verhuis niet voor ons, maar toch kopen we enkel nog Kangoo’s” (focusgroep).

“Niet beargumenteerde” toeleiding

De betrokkenheid van de jongeren en het gezin in de toeleiding naar Veilig Verblijf of Veilige Trajecten vergt ook een specifieke vermelding. Zowel uit de getuigenissen van de jongeren als doorheen de Focusgroepen werd duidelijk dat jongeren zelden expliciet betrokken blijken te zijn bij het (voor-) traject en de beeldvorming en dat de toestemming van ouders en/of jongere frequent pro forma aangeklikt wordt. Ook diagnostiek wordt zo klinisch ingevuld: “De praktijk van mensen niet mee te nemen en niet te betrekken is zeer gewoon” (focusgroep). Er is in deze sprake van een niet-beargumenteerde toeleiding en, indien er wel sprake is van betrokkenheid, gebeurt dit niet zelden vanuit een conditionaliteit met geslotenheid als spreekwoordelijke stok achter de deur.

Ook kwam een spanning naar voren wat betreft de aanmeldingen vanuit voorzieningen en de onder Leefwereld aangehaalde, soms tanende, draagkracht binnen organisaties, benoemd als “Een soort verslaving aan de GI en time-out” (focusgroep). Duidelijk is alleszins dat de ervaring van machteloosheid vanuit begeleiding een expliciete impact heeft op de trajecten van de jongeren, met systemen die snel dreigen uit te sluiten en zo de rechtspositie van de jongeren onder druk dreigt te plaatsen.

Pleidooi voor een biografische hulpverlening

Geslotenheid als ultimum remedium dreigt zo ingezet te worden voor situaties waarin een individuele scope onvoldoende recht doet aan de onderliggende complexiteit van de situatie. Of, zoals één van de deelnemers aan de Focusgroepen het stelde: “De garagebox zat zeker niet mee in de aanmelding” (focusgroep). Hier situeert zich ook een spanningsveld tussen een klinische invulling van de hulpverlening an sich – met een focus op individuele diagnostiek-gestuurde hulpverlening – en een biografisch gestuurde hulpverlening die inherent aanwezig is in de Veilige Trajecten. Vanuit het (re-) construeren van biografieën wordt hierbij de ondersteuning ingevuld en gekleurd en wordt naar een gedeeld perspectief toegewerkt.

Hierbij wordt van bij de start gehandeld vanuit een (streven naar) door de jongeren en gezinnen ervaren continuïteit in relatie tot de zonet beschreven ruime scope op alle levensdomeinen. Er wordt hierbij ook voorbijgegaan aan het denken en handelen in termen van modules, vaste termijnen, maatregelen, ... om vanuit deze nabijheid en diversiteit van (levens-) domeinen cesuren te vermijden. Het betreft in deze dus zowel een openbreken van de probleemconstructie als van de ondersteunings-mogelijkheden.

De organisatie als driver

Het blijkt een continue uitdaging om positie in te nemen, waarbij ook wordt verwezen naar het belang van de organisatiecultuur, -structuur en -visie. De beleidskeuzes als organisatie uitdragen en realiseren, in woorden en daden, wordt als voorwaarde benoemd om Veilige Trajecten te realiseren: “Een beleid dat niet enkel focust op checklists, als procedureridders” (focusgroep).

Vertrouwen – als eerste weerhouden Interventie en refererend naar het vierde Mechanisme ‘Omarmen van wan- en vertrouwen’ – blijkt zo even essentieel te zijn ten aanzien van de jongeren en hun netwerk als ten aanzien van de betrokken begeleiders, doelend op mandaat en discretionaire ruimte. Hierbij werd ook ruggesteun als het moeilijk gaat aangegeven, verwijzend naar het duidelijk positioneren als organisatie. De lakmoesproef van deze ruggesteun ligt dan op momenten waarop er druk komt naar aanleiding van bijvoorbeeld een incident.

Veilige Trajecten kunnen hierbij niet als verworven beschouwd worden en vergen een constante reflectie op en kritische analyse van logica’s, regimes en praktijk. Tijdens de Focusgroepen werd dit benoemd als een constant zoeken en een permanente kritische reflectie, ook in onderhandeling met de buitenwereld om “(...) het gewicht van de organisatie in te zetten” (focusgroep).

Leiderschap en positionering

Een uitgesproken leiderschap en positionering vanuit directie en bestuur – ook ten aanzien van de overheid – worden zo aangehaald als fundamenteel, ook verwijzende naar de initiële reactie van zowel Schipbreukelingen als Oranjehuis op de initiële oproep voor Beveiligend Verblijf van 2019. Dit wordt ook expliciet in het zich verhouden tot risico’s: inherent aan de Veilige Trajecten en het realiseren van een gedragen invulling van veiligheid is immers ook het erkennen van risico’s of het afstand nemen van de illusie van totale veiligheid, niet zelden ingevuld vanuit een beheersingslogica of -pedagogiek.

Ook in de Focusgroepen werd het omarmen van risico’s sterk (h)erkend maar werd eveneens de grote invloed van dergelijke logica aangehaald, met het risico van een spreekwoordelijke ‘boemerang’ als het dan toch misloopt: ‘Waarom heb je die rit gedaan?’, ‘Moest je dat wel doen?’ en ‘Was dat wel veilig?’

Zo werd deze druk erg benadrukt, ook ten aanzien van beleid en zorginspectie (“Vanaf dat er iets mis loopt, staat de inspectie hier”) of maatschappij (“Je hebt minder te verantwoorden bij opsluiting dan wanneer je risico’s neemt”) (focusgroep).

Een ondersteunende professionele omgeving

Dit alles leidt tot een professionele omgeving die (rugge-) steun biedt en discretionaire ruimte garandeert, zo werd benadrukt. Hierbij werd een link gelegd tussen zowel het garanderen van dergelijk mandaat, trots op het métier en jobtevredenheid van de betrokken begeleiders als continuïteit in de equipe: net in deze (handelings-) ruimte wordt immers de noodzakelijke (werk-) ruimte gecreëerd om de Veilige Trajecten vorm te geven. Het belang van een ondersteunende professionele omgeving met voldoende steun, coaching, beschikbaarheid en bereikbaarheid wordt zo benoemd als belangrijke voorwaarden ten aanzien van begeleiding. Een gedeelde verantwoordelijkheid krijgt zo vorm via frequent overleg, intervisie en fora zoals ontwikkelingsdagen, waardoor een collectief van begeleiders onderling houvast en ruimte biedt. Het voorzien en garanderen van back-up wordt hierbij vermeld als een voorwaarde om ook ‘zorg rond de zorg’ te installeren: “Begeleiders moeten fouten kunnen maken en risico’s kunnen nemen, en hierbij ook steun vinden” (focusgroep). De Context waarbinnen de Veilige Trajecten invulling krijgen appeleert immers ook aan een druk – ook in de publieke opinie – om het kwetsbare van Veilige Trajecten te verantwoorden, “dat je wel degelijk meer doet dan met ezels te gaan wandelen” (focusgroep).

Ten aanzien van de begeleiding wordt geappelleerd aan profielen met “maturiteit, maar ook met genoeg jong geweld” (focusgroep) waarbij Veilige Trajecten vanuit flexibiliteit en creativiteit vormgegeven kunnen worden. Hierbij wordt gerefereerd naar een specifieke expertise en deskundigheid als begeleiding om ook het onzekere karakter van de trajecten te valideren en te omarmen. Ook vanuit jeugdconsulenten wordt een dergelijk mandaat benadrukt, inclusief de verwachting voor het innemen van positie ten aanzien van dit trajectmatig werken.

Het (her-) Waarderen van een collectief

Belangrijk om aan te stippen is dat in de Veilige Trajecten het opbouwen van een collectief een centrale driver blijkt te zijn: een collectief rond de jongeren als alternatief op zowel geslotenheid als op een (strikte invulling van) één-op-één-begeleiding. Dit laatste sluit aan bij de eerste bevindingen in Nederland: in de zoektocht naar een alternatief voor de Jeugdzorg Plus werden in (zeer) intensieve één-op-één-begeleidingen “belangrijke tekorten in regie, kennisdeling en passend aanbod” weerhouden (van der Helm & de Bont, 2025). Dergelijke geïndividualiseerde begeleidingstrajecten kunnen in zekere zin als een exces van een beheersingslogica benoemd worden, met een geïnternaliseerde hulpeloosheid als gevolg.

Zo essentieel de (hulpverlenings-) relatie en vertrouwen zijn in de Veilige Trajecten, zo sterk blijkt dit nieuw ingevulde vertrouwen een basis om van een collectiviteit rond de jongeren naar een ‘collectif soignant’ te evolueren: een collectief ván de jongere en hun (persoonlijke en professionele) netwerk waarbij “de groep niet als een probleem wordt bekeken maar als een collectief waar veel kansen liggen, ook met foute vrienden erbij” (focusgroep) en waarbij ook (het reflecteren op en tegengaan van) hiërarchie een belangrijk element is.

Besluitende reflectie

Terugblikkend zien we dat de aanleiding voor de Veilige Trajecten eerder het bufferen van een gebrek aan gesloten residentiële capaciteit was dan een beleidskeuze om veiligheid op een andere wijze te conceptualiseren en te realiseren. Het onderzoek toont evenwel aan dat er een alternatief gerealiseerd kan worden voor de invulling van veiligheid via geslotenheid voor jongeren met een indicatie VOS. Via Veilige Trajecten kan zo samen met desbetreffende jongeren en hun netwerk een gedragen invulling van veiligheid – als gelaagd begrip – opgebouwd en gerealiseerd worden. Veilige Trajecten bieden met andere woorden ook een mogelijke weg voor jongeren in een situatie van expliciete verontrusting; een traject met de mogelijkheid tot het creëren van ruimte, perspectief, zingeving en ervaren veiligheid, en met gedifferentieerde inzet van residentie(s). De voorliggende resultaten werden in de laatste Focusgroep door de drie organisaties niet enkel verdiept maar ook her- en erkend, hierbij ook refererend naar trajecten die na december 2024 gerealiseerd werden en die de resultaten en inzichten bevestigen.

Het potentieel transformatieve karakter van de drie initiatieven waarnaar verwezen wordt in het Voorwoord situeert zich zo in deze alternatieve invulling van veiligheid, als voorbeeld van een (potentieel) geïnstitutionaliseerde logica of regime. In de Focusgroepen werd de nadruk sterk gelegd op dergelijke logica’s, niet in het minst vanuit een veiligheidsdiscours, en werd er gepleit voor het afstappen van een “beveiligingskramp”: “Als die jongeren eens wat later thuis zijn, zoals elke puber, wordt dat direct een fugue” (focusgroep).

Doorheen het onderzoek kwam ook een polemiek naar voren die inherent raakt aan de invulling van veiligheid voor jongeren in een verontrustende opvoedingssituatie. In de nota ‘Geactualiseerde aanpak van beveiliging’ uit 2024 wordt hierbij ook expliciet verwezen naar “het spanningsveld tussen Veilige Trajecten en Veilig Verblijf”. Gaandeweg werd de polemiek ook gevoed doorheen een geponeerde differentiatie in doelgroep, als zouden de jongeren die naar Veilige Trajecten toegeleid worden zich in minder complexe situaties bevinden. Hier vinden we in het onderzoek geen indicatie voor, wat eveneens bestendig wordt in de regio Vlaams-Brabant gezien het ontbreken van gesloten residentiële capaciteit.

Vooruitblik

Verder onderzoek lijkt zinvol en aangewezen, waarbij twee thema's ons inziens aandacht verdienen.

Eerst is het op basis van dit onderzoek relevant om ook een longitudinaal perspectief te realiseren op de Veilige Trajecten en dus de uitkomst en de perspectieven op (middel-) lange termijn te onderzoeken. De methodologie van voorliggend onderzoek waarbij verscheidene perspectieven geïntegreerd worden lijkt hierbij aan te bevelen.

Ten tweede lijkt verder onderzoek in de traditie van het kritisch realisme waarbij gefocust wordt op de diversiteit binnen de verschillende initiatieven Veilig Verblijf zinvol, net omwille van het beschreven 'meanderende' karakter van zowel praktijk als beleid als van de aan geslotenheid inherente risico's en schendingen van de rechtspositie (zie onder andere Höfte e.a., 2021, 964; van Doorn e.a., 2022; Van der Helm e.a., 2018, 343).

Veilige Trajecten als een speerpunt-praktijk

In het kader van dit laatste is het zinvol, of noodzakelijk, bij deze vooruitblik ook een bredere blik te omarmen en het potentieel transformatieve karakter van de Veilige Trajecten en voorliggend onderzoek te benadrukken. Veilige Trajecten kunnen immers beschouwd worden als een speerpunt-praktijk die niet enkel geïnstitutionaliseerde logics en regimes, zowel in beleid als praktijk, kritisch bevraagt maar ook vanuit het transformatieve potentieel mogelijke alternatieve routes voor jeugdhulp kan inhouden. Immers, net in het radicaliseren van vigerende principes evenals mensenrechten en door het omarmen van een sociale pedagogiek in de (jeugd-) hulp her- en erkennen we hefboomen om ook 'een andere jeugdhulp' te realiseren.

REFERENTIES

Andow, C. 2020. The institutional shaping of children's educational experiences in secure custody: A case study of a secure children's home in England. *International Journal of Educational Development*. 2020, 77.

<https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2020.102217>

Blom, B., & Morén, S. 2010. Explaining social work practice – The CAIMeR theory. *Journal of Social Work*, 10(1), 98–119.

<https://doi.org/10.1177/1468017309350661>

Blom, B., & Morén, S. 2019. *Theory for social work practice*. Studentlitteratur AB.

Boost, D., Cools, P & Raeymaeckers, P. 2017. Handvatten voor de ontwikkeling en evaluatie van lokaal sociaal beleid: het CAIMeR-model. In: Raeymaeckers, P, Noël, C., Boost, D., Vermeiren, C, Coene, J. & Van Dam, S. *Tijd voor sociaal beleid. Armoedebestrijding op lokaal niveau. Armoede en uitsluiting. Jaarboek 2017*. Antwerpen, OASes.

Boost, D., Raeymaeckers, P., Hermans, K., & Elloukmani, S. 2021. Overcoming non-take-up of rights: A realist evaluation of Integrated Rights-Practices. *Journal of Social Work*, 21(4), 831-852.

<https://doi.org/10.1177/1468017320948332>

Cautreels, D., Remmery, M., Benoot, T., Roose, R., & Roets, G. 2024. Institutional pedagogy and the transformation of residential care for, and with, disabled citizens. *Disability & Society*, 40(8), 2204–2229.

<https://doi.org/10.1080/09687599.2024.2411544>

De Pau M, Nicaise P, Bourmorck D, Vanderplasschen W, Vander Laenen F. (2012). Organizing Forensic Mental Health Care Delivery: Putting the Trinitarian Model of Therapeutic Security to the Test. *International Journal of Forensic Mental Health*. 2021;20(3):291-302.

<https://doi.org/10.1080/14999013.2021.1876795>

De Vos, K., Roose, R., & De Bie, M. 2014. Integrale jeugdhulp op de spanning tussen historische logica en recht op hulp. In: J. Mostinckx, F. Deven, & P. Dauwe. *Welzijn en zorg in Vlaanderen 2014-2015*. Mechelen: Wolters Kluwer Belgium.

Hsieh H-F, Shannon SE. 2025. Three Approaches to Qualitative Content Analysis. *Qualitative Health Research*. 15(9), 1277-1288.

<https://doi.org/10.1177/1049732305276687>

Höfte, S. & Kuiper, Chris & van der Helm, Peer & Valk, S. & Stams, Geert. 2021. Children's Rights in Secure Residential Youth Care in the Netherlands. *The International Journal of Children's Rights*. 29. 946-971.

<https://doi.org/10.1163/15718182-29040004>

Houston, S. 2005. Philosophy, Theory and Method in Social Work: Challenging Empiricism's Claim on Evidence-based Practice. *Journal of Social Work*, 5(1), 7-20.

<https://doi.org/10.1177/1468017305051242>

Houston, S. 2010. Prising open the black box: Critical realism, action research and social work. *Qualitative Social Work*, 9(1), 73–91.

<https://doi.org/10.1177/1473325009355622>

Jagosh, J., Bush, P. L., Salsberg, J., Macaulay, A. C., Greenhalgh, T., Wong, G., Cargo, M., Green, L. W., Herbert, C., & Pluye, P. 2015. A realist evaluation of community-based participatory research: Partnership synergy, trust building and related ripple effects. *BMC Public Health*, 15(1), 725.

<https://doi.org/10.1186/s12889-015-1949-1>

Pawson, R., & Tilley, N. 1997. *Realistic Evaluation*. Thousand Oaks, CA: SAGE.

Pawson, R., & Tilley, N. 2004. *Realistic Evaluation*. Online.

https://www.copasah.org/uploads/1/2/6/4/12642634/realistic_evaluationpawson.pdf

Robcis, C. 2021. *Disalienation: Politics, philosophy, and radical psychiatry in postwar France*. Chicago: University of Chicago Press.

Roets, G., Remmery, M., Cautreels, D., Allemeersch, S., Benoot, T., Roose, R. 2022. A critical exploration of institutional logics of de-institutionalisation in the field of disability policy and practice: Towards a socio-spatial professional orientation. *Social Work & Society*, 20(1).

<https://doaj.org/article/321ae110d2b34d69b484b555d5226988>

Samyn, S., Roets, G., & Hermans, K. 2023. Een kwalitatieve en responsieve analyse van het Postmobiel wonen-project in Gent. UGent.

<http://hdl.handle.net/1854/LU-01HHESGBEBEMWPSNXHRNCQV5AH>

van der Helm, G. H. P., Kuiper, C. H. Z., & Stams, G. J. J. M. 2018. Group climate and treatment motivation in secure residential and forensic youth care from the perspective of self determination theory. *Children and Youth Services Review*, 93,339–344.

<https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.07.028>

Van der Helm, P. & de Bont, W. 2025. Complexe jeugdhulp loopt vast. De keerzijde van een-op-een begeleiding in de jeugdhulp. Rotterdam, Jeugdhulp Rijnmond.

<https://www.jeugdhulprijnmond.nl/2025/06/26/publicatie-een-op-een-begeleiding-in-de-jeugdhulp/>

Van Doorn, R., Jager, B., Neervoort, N, van der Ploeg, Y. & van der Wal, S. 2022. IK ben het niet waard, dus droppen ze mij maar hier. Een onderzoek naar de ervaringen van jongeren in en na de gesloten jeugdzorg. Utrecht, Stichting Het Vergeten Kind.

<https://www.hetvergetenkind.nl/wp-content/uploads/2024/08/Onderzoeksrapport- Ik-ben-het-niet-waard-dus-droppen-ze-mij-maar-hier -Het-Vergeten-Kind-2022.pdf>

